

10.18132/LFZE.2018.11

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet- és művelődéstörténeti
tudományok besorolású
doktori iskola

HUBAY JENŐ TANÍTVÁNYAINAK
KAPCSOLATA
BARTÓK BÉLÁVAL

BANDA ÁDÁM

TÉMAVEZETŐ: BATTA ANDRÁS

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2017

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	III
Bevezetés	V
1. Bartók Béla és a Hubay-növendékek művészi kapcsolatának áttekintése Bartók hegedűműveinek fényében	
1.1. Hubay és Bartók	1
1.2. Geyer Stefi és a Hegedűverseny (1907-1908)	4
1.3. Az első kamaraestek Waldbauer Imrével	7
1.4. A hegedű-zongora szonáták és a Bartók-átiratok inspiráló kamarapartnerekkel	10
1.5. Bartók hegedűrapszódiai a Hubay-tanítványok repertoárján	21
1.6. Az Új Magyar Vonósnégyes	32
1.7. Az utolsó szereplések Európában és Amerikában a Hubay-tanítványokkal 1937-1942	35
1.8. A Hegedűverseny első előadásai	40
1.9. Bartók Béla összes előadása hegedűssel	43
2. A Hegedűverseny (1937-1938) autentikus előadásának nyomában	
2.1. A Hegedűverseny (1937-1938) keletkezéstörténete	87
2.2. A párizsi próbák és a Székely-javaslatok	92
2.3. Az ősbemutató felvételének elemzése	103
2.4. A budapesti bemutató felvétele	107

Függelék:

a. Táblázatok:	
Bartók: Hegedűverseny 1. tétel	124
Bartók: Hegedűverseny 2. tétel	126
Bartók: Hegedűverseny 3. tétel	127
b. Bartók I. rapszódia Szigeti József és Zathureczky Ede előadásában – a két élő felvétel összehasonlító elemzése	129
c. Táblázat:	
Szigeti József és Zathureczky Ede Bartók I. rapszódia felvételének összehasonlítása	136
Bibliográfia	138
Kották jegyzéke	142
CD-k jegyzéke	142
Faksimilék jegyzéke	143

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom konzulensemnek, Batta Andrásnak, aki tapasztalataival egybeforrt kiváló meglátásaival segített dolgozatom végső formájának kialakításához. Köszönöm Vikárus Lászlónak, hogy készségesen rendelkezésemre bocsátotta a Bartók Archívumban található Bartók-kéziratok másolatait. A vele történő értékes beszélgetések még jobban megvilágították számomra kutatási területem egyes részleteit. Egyúttal köszönöm Somfai Lászlónak a mindig elmélyült és inspiráló beszélgetéseket. Végül, de nem utolsónak köszönettel tartozom Perényi Eszternek, akinek növendékeként kerültem közel Bartók zenéjéhez és tanultam meg azokat a Bartók-műveket, amelyek dolgozatom alapját képezik.

Banda Ádám

2017. augusztus 15.

Bevezetés

Hubay Jenő mesteriskolája

Hubay Jenő a XX. század hajnalán az európai kulturális élet egyik meghatározó alakjaként megalapította a magyar hegedűiskolát, amelynek 1937-ben bekövetkezett haláláig irányítója volt.¹ Tanára, Joachim József révén ismerkedett meg Bach, Beethoven és Brahms életművével, a német zene tradícióival és elsajátította a német iskola klasszikus stílusát.² A német stílus azonban a hegedű, mint éneklő hangszer kezelésében nem érte el a hangképzésnek azt az optimumát, amely a francia-belga iskola főerősségét képezte.³ A XVIII. században Viotti közvetítésével jutott el Franciaországba az a bel canto-n alapuló tradíció, amelyet Hubay Jenő az ott töltött évek alatt épített be művészetébe.⁴ A két stílust, amelyet elődeitől elsajátított, ötvözte megszerzett tapasztalataival, és azzal a cigányos természetes hangképzéssel, amellyel már fiatalon megismerkedett az útszéli csárdákban. Molnár Antal megjegyzése jól érzékelteti ennek komplexitását:⁵

Sem a cigányképeség, sem a mintája mindaddig nem volt kihatással a magas színvonalú, európai hivatású hegedűlésre, amíg Hubay Jenő nem alkotott a nemzeti sajátosságok alapján nemzetközi jelentőségű magyar hegedűlőmódszert és pedagógiát.⁶

Henry Vieuxtemps és Henryk Wieniawski működése után 1882-ben Hubay megkapta a katedrát a brüsszeli konzervatóriumban, ami az egyik legmagasabb szintű elismerést jelentette akkoriban.⁷ Hubay ekkor még csak 23 éves volt. A koncertezés és zeneszerzés mellett tanári pályája is kezdetét vette.⁸ 1886-ban hazatért Budapestre és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán kezdett tanítani. 1911 szeptemberében

¹ Hubay Cebrián Andor: *Apám, Hubay Jenő. Egy nagy művész élete történelmi háttérrel.* (Budapest: Ariadne, 1992): 103.

² I.m., 6-7.

³ Kresz Géza: „Hubay Jenő és a Vieuxtemps-iskola.” In: Ráth-Véghné Zípernovszky Mária (szerk.): *Hubay Jenő hegedűtanítási módszere.* (Budapest: Dr. Vajna és Bokor, 1942). 206-210. 207.

⁴ Kresz, „Hubay Jenő és a Vieuxtemps-iskola.” I.m., 209. Hubay Jenő a francia-belga iskola hagyományait Henry Vieuxtemps irányítása alatt sajátította el.

⁵ Hubay Cebrián, *Apám, Hubay Jenő*, i.m., 7.

⁶ I.h.

⁷ I.m., 51. Hubay helyét 1886-ban Ysaÿe vette át a brüsszeli konzervatóriumban.

⁸ I.m., 50-53.

megindult a hegedű művészképző tanfolyam is, vezetésére Hubay Jenőt kérték fel.⁹ Osztályába számos művésznövendék jelentkezett külföldről és belföldről egyaránt.

A könnyed, elegáns, jól kiegyenlített jobb kéz technika kifejlesztése ugyanúgy ismertetőjele volt a Hubay-növendékeknek, mint az egyenes testtartás vagy a balkéz rugalmassága.¹⁰ Ez az ösztönösen természetes játékmód létesített kapcsolatot a különböző egyéniségek között, ami megővta az iskola homogenitását,¹¹ azonban növendékeinek egyéniségét Hubay a legkisebb mértékben sem próbálta befolyásolni.¹² Ellenkezőleg, a vonóvezetés könnyedsége – amelyet a legfontosabbnak tartott – és a természetes hangszerkezelés lehetővé tette a személyiség oldott és zavartalan kibontakozását a hangszeren, mint közvetítő eszközön keresztül.¹³ Talán ezért is lehetett, hogy Hubay számos növendékét, akik hasonló tónussal, zengő hangon játszottak, egészen különböző sajátságok jellemzik, egyéniségük más úton teljesedett ki.¹⁴ Növendékei közül került ki többek között Szigeti József, Székely Zoltán, Zathureczky Ede, Waldbauer Imre, az Arányi-nővérek, Vecsey Ferenc, Geyer Stefi, Telmányi Emil, Gertler Endre, Ország Tivadar. Közülük többen már az 1920-as években külföldön is jelentős művészekké váltak.¹⁵ Hubay iskolája korszakot jelent a hegedűművészet történetében, amelynek méltó ápolása és generációkon keresztüli továbbadása az utódok felelőssége.

Hubay kiemelkedő pedagógusi munkássága meghatározó szerepet töltött be tanítványai zenei fejlődésében, amely hatással volt Bartók Béla zeneszerzői munkásságára is. Hubay tanítványai terjesztették Bartók műveit és inspirálták legmagasabb szintű előadásaikkal, ezáltal közelebb kerültek a közönséghez a sokszor igen újnak ható kompozíciók. Bartóknak nem kellett meghátrálnia elképzeléseinek lejegyzésében, mivel nagyszerű hegedűsök álltak rendelkezésre, akik hangszerükön bármit meg tudtak valósítani.

Bartók életében fontos szerepet játszottak a vonós hangszerek, amit a hat vonósnégyes és a számos, hegedűre írott darabja jól mutat. Műveinek

⁹ Siklós Albert: „A Hubay-mesteriskola.” In: Ráth-Véghné Zepernovszky Mária (szerk.): *Hubay Jenő hegedűtanítási módszere*. (Budapest: Dr. Vajna és Bokor, 1942). 220-240. 221-222.

¹⁰ Sonkoly István: „Hubay Jenő mesteriskolája.” *A zene*. VIII./10-11. (1927. Augusztus): 1-8. 3-4.

¹¹ I.m., 5.

¹² I.m., 7-8.

¹³ Ország Tivadar: „A Hubay-iskola vonóvezetése.” In: Ráth-Véghné Zepernovszky Mária (szerk.): *Hubay Jenő hegedűtanítási módszere*. (Budapest: Dr. Vajna és Bokor, 1942). 52-58. 53.

¹⁴ Több Hubay-növendékről létezik hangfelvétel, amely alapján hallható játéuk sokszínűsége. Sonkoly, „Hubay Jenő mesteriskolája.” I.m., 7.

¹⁵ Siklós, „A Hubay-mesteriskola.” I.m., 223-225. Hubay legkorábbi növendékei – Vecsey Ferenc, Geyer Stefi és Szigeti József – már a századforduló után tomboló sikereket arattak Európa szerte.

tolmácsolásához magas technikai felkészültségű, szellemileg érett hegedűsökre volt szüksége, hogy kompozícióinak lényege eljusson a hallgatókhoz. A Hubay-növendékek erre minden tekintetben alkalmasnak bizonyultak.

A téma bemutatása

Hubay Jenő és Bartók Béla kapcsolatával évek óta foglalkozom. Disszertációm témája lehetőséget adott, hogy folytassam Bartók és a Hubay-növendékek együttműködésének mélyebb megismerését. Bartók hegedűre és zongorára írott műveinek nagy részét többször előadtam koncerteken, az előadói szempont sokat segített a művek keletkezésének hátterét vizsgálva. Hubay művei közül is játszottam számos előadási darabot, amelyek jól tükrözik a Hubay-iskola eredményeit: a darabok technikailag csillogó előadással és kiforrott, mély tónussal játszva hozzák elő a művek esszenciáját. Ezeket a tapasztalataimat próbáltam felhasználni kutatásaim során.

Az első fejezetben Bartók és a Hubay-tanítványok közös előadásait, kapcsolatuk körülményeit mutatom be egy teljes körű áttekintés során, amelyet kronológiai sorrendben fejtek ki. A fejezet magában foglalja a zeneszerzővel való próbák, koncertekről készült kritikák és levelezések tartalmának feltárását is. Egy-egy Hubay-növendékről már készültek értékes könyvek, tanulmányok – főként életművük bemutatása a Bartókkal való kapcsolatuk hozzáadásával – azonban hasonlóan átfogó, kronologikus áttekintés az összes, Bartók életművében szerepet játszó Hubay-tanítvány bemutatásával még nem született. A fejezetben végigkövetem, hogyan fonódott össze a Hubay-hegedűsök jelenléte Bartók életében.

Bartók élete során számos hegedűssel játszott, nagyrészt valamelyik Hubay-tanítvánnyal. A nyilvános és privát koncertek, előadások dátumai, műsorai és helyszínei több helyen eltérő adatokkal vannak dokumentálva, esetenként hiányosságok is előfordulnak. Készítettem egy táblázatot, amelyben az általam feltárt dokumentumok alapján a véleményem szerinti legvalószínűbb adatokat közlöm. Az elvetett változatokról nem teszek említést, egy-egy koncertnél három-négy különböző dátumból kellett döntenem, melyiket tüntetem fel. Ahol lehetséges, a koncertek műsorainak pontos sorrendjét sorszámozással jelzem. A táblázat részletesen tartalmazza Bartók összes, hegedűssel történő szereplését, a vastagabban

jelölt Hubay-növendékek sorából jól látható, milyen nagy szerepet játszottak koncertjein. A táblázatban az első fejezet kronologikus sorrendjét követem.

Az általam feltárt dokumentumok alapján a táblázatban 150 előadás szerepel, ami jóval meghaladja a Bartók életéről szóló kronológiákban található adatokat és tartalmaz olyan előadást is, amely nem szerepel egyik Bartók-kronológiában sem. Bartók 113 előadáson szerepelt valamelyik Hubay-növendékkel és háromszor Hubay Jenővel, ami arányaiban jelentős. A Hubay-tanítványok közül a legtöbbször Waldbauer Imrével (24-szer), Székely Zoltánnal (20-szor), Zathureczky Edével (20-szor), Szigeti Józseffel (16-szor) és Arányi Jellyvel (15-ször) koncertezett, ez összesen 95 előadás, ami majdnem kétharmada az összes hegedűssel való szereplésnek. Bartók hegedűssel legtöbbet játszott műve saját II. hegedű-zongora szonátája, amelyet 39-szer adott elő. Továbbá saját darabjai közül az I. rapszódia 26-szor, az I. hegedű-zongora szonátát 20-szor, a II. rapszódia 15-ször játszotta. Nem saját művei közül leggyakrabban Beethoven A-dúr *Kreutzer*-szonátája szólalt meg, összesen 21-szer, nyolc különböző hegedűssel. Az átiratok közül a Bartók-Székely *Román népi táncokat* 19-szer, a Bartók-Gertler Szonatinát 15-ször, a Bartók-Ország: *Magyar népdalokat* 12-szer és a Bartók-Szigeti *Magyar népdalokat* 8-szor játszotta.

A második fejezetben Bartók hegedűre írott legnagyobb művével, a Hegedűversennyel (1937-1938) foglalkozom. A versenymű kialakulásán és előadásán keresztül mutatom be Székely Zoltán személyes kapcsolatát a zeneszerzővel. Hegedűs szemmel vizsgálom Bartók instrukcióit, Bartók kézirat-másolatai és az élő koncertfelvételek segítségével elemzem a technikai problémák áthidalását, amely közelebb juttatja az előadót ahhoz, hogyan alakultak ki a mű egyes részletei és miért éppen olyan formában. Az elemzés teljesebb képet ad Bartók vonós-ideáljáról, amelynek megértése lényeges műveinek autentikus megszólaltatásához. Bartók műveivel kapcsolatban ilyen megközelítésben eddig még nem született tanulmány.

A függelék összehasonlító elemzést és táblázatokat tartalmaz, amelyben az I. rapszódia autentikus felvételeinek formai arányait vizsgálom. Kiegészítéseként megtalálható a második fejezetben vizsgált két jelentős Hegedűverseny-felvétel részletes időeredménye táblázat formájában. A hegedű-zongora szonáták esetében ez nem lehetséges, mivel az I. hegedű-zongora szonátából tudomásom szerint nem maradt fenn felvétel Bartók és valamelyik Hubay-növendék előadásában, a II.

hegedű-zongora szonátából pedig egyetlen felvétel létezik, Szigeti és Bartók előadásában, ezért összehasonlításra nincs mód.

1. Bartók Béla és a Hubay-növendékek művészi kapcsolatának áttekintése Bartók hegedűműveinek fényében

1.1. Hubay és Bartók

Hubay Jenő és Bartók Béla kapcsolata ígéretesen indult a századfordulón a Zeneakadémián. Hubay támogatta a még zeneakadémista, tehetséges ifjú Bartókot, több alkalommal hozzásegítette, hogy zártkörű és nyilvános koncerteken fellépjen, néhányszor együtt is játszottak.

Első közös szereplésük alkalmával 1901 decemberében a Zeneakadémia zártkörű tanári összejövetelén Hubay frissen elkészült II. hegedűversenyének¹ ősbemutatójára kérte fel Bartókot zongorakísérőként, mint a koncert egyedüli diák fellépőjét.² 1903 februárjában, szintén zártkörű tanári összejövetelen Hubayné gróf Cebrián Róza Hubay egyik dalát énekelte, amelyet Hubay hegedűn, Bartók zongorán kísért.³

Bartók az 1903-ban komponált Hegedűszonátát – fiatalkori éveinek legjelentősebb hegedűre és zongorára írt művét⁴ – első alkalommal Hubay Jenővel adta elő 1904. január 25-én⁵ a Royal-teremben,⁶ amely egyben első és utolsó nyilvános fellépésük volt. Ez volt a szonáta ősbemutatója, ami a teljes művet illeti.⁷ Fél évvel korábban, 1903 júniusában a zeneszerzés tanszak növendékeinek jótékony

¹ A II. hegedűversenyt Hubay svájci születésű tanítványának, Studer Oszkárnak ajánlotta. Hubay Cebrián Andor: *Apám, Hubay Jenő. Egy nagy művész életregénye – történelmi háttérrel.* (Szeged: Ariadne, 1992). 108.

² A Hegedűverseny első nyilvános bemutatására zenekari kísérettel 1905. március 1-jén került sor Budapesten Hubay szólójával. Demény János: „Bartók Béla tanulóévei és romantikus korszaka.” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Erkel Ferenc és Bartók Béla emlékére.* [=U.ők (szerk.): *Zenetudományi tanulmányok II*]. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954). 323-488. 357.

³ Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos Magyar Királyi Zene-akadémia Évkönyve. 1902/1903.* (Budapest: Athenaeum, 1903). 10.

⁴ Bartók még két hegedű-zongora szonátát írt korábban: c-moll hegedű-zongora szonáta (1895) Op. 5 BB 6, A-dúr hegedű-zongora szonáta (1897) Op. 17 BB 10.

⁵ Demény, „Bartók Béla tanulóévei és romantikus korszaka.” I.m., 437.

⁶ A Corinthia Royal Grand Hotel nagyterme.

⁷ Bartók többször jelen volt a Hubay-Popper vonósnégyes koncertjein. A kvartettéről nem volt jó véleménnyel. ifj. Bartók Béla (szerk.): *Bartók Béla családi levelei.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1981). 20., 75. A számára már nem ismeretlen Herzfeld Viktorral, a Hubay-Popper vonósnégyes második hegedűsével eljátszotta a bemutató előtt a Hegedűszonátát egy magántársaságban. ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája.* (Budapest: Helikon Kiadó, 2006). 55.

célú hangversenyén Bartók a Hegedűszonáta harmadik tételét már Kőszegi Sándorral előadta.⁸ A második tétel ekkor még nem volt kész, ezt 1903 nyarán kezdte el írni Gmundenben.⁹ Az 1904-es bemutatón a közönség soraiban ott ült a 13 éves Szigeti József is.¹⁰ Később ő lett az egyik legaktívabb Bartók-interpretátor, aki Bartók kamarapartnereként és egyben barátjaként kísérte végig a zeneszerző nehézségekkel teli életét.

Hubay támogatta Bartók zeneszerzői munkásságát is, többször vezényelte műveit magyar szerzők műveiből összeállított esteken. Bartók I. zenekari szvitjének ősbemutatóját Hubay dirigálta 1909. március 1-jén a Zeneakadémián,¹¹ ezután többször műsorra tűzte a teljes művet 1911. március 27-én,¹² 1911. december 3-án,¹³ majd a Scherzo-tételt 1930. április 28-án Párizsban.¹⁴ 1909 novemberében Bartók Op. 1-es Rapszodiáját vezényelte a zeneszerző szólójával a Zeneakadémián.¹⁵

Kapcsolatuk 1920 májusában egy nyílt levelezés következtében rövid ideig megromlott, amelyet Bartóknak a Hunyad-megyei román népzeneiről írt korábbi tanulmányának németországi megjelenése váltott ki.¹⁶ A hírlapi csata elindítója, Sereghy Elemér hevesen támadta Bartókot, amiért az ország integritásért küzdő politikai helyzetben Bartók – szerinte – a román kultúra szolgálatába állt.¹⁷ Egy nevét nem közlő zeneakadémiai tanár az Új Nemzedék című folyóiratban írt cikkében kiállt

⁸ Bónis Ferenc: *Élet-képek: Bartók Béla*. (Budapest: Balassi Kiadó, 2006). 73. Kőszegi Sándor Székely Zoltán hegedűtanára volt, mielőtt felvételt nyert a Zeneművészeti Főiskolára, Hubay Jenő osztályába. Claude Kenneson: *Székely and Bartók. A Story of a Friendship*. (Portland: Amadeus Press, 1994). 7.

⁹ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 108.

¹⁰ Bónis Ferenc (szerk.): *Így láttuk Bartókot. Harminchat emlékezés*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1981). 33.

¹¹ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 106.

¹² Demény, „Bartók Béla tanulói és romantikus korszaka.” I.m., 481-482.

¹³ Demény János: „Bartók Béla művészi kibontakozásának éve. Találkozás a népzenevel (1906-1914).” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Liszt Ferenc és Bartók Béla emlékére*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok III*]. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955). 286-459. 409.

¹⁴ Demény János: „Bartók Béla pályája delelőjén. Teremtő évek – világhódító alkotások (1927-1940).” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Bartók Béla emlékére*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok X*]. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962). 189-727. 380-381.

¹⁵ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 109.

¹⁶ A tanulmány német nyelven *Der Musikdialekt der Rumänen von Hunyad* címmel jelent meg a *Zeitschrift für Musikwissenschaft* című zenei folyóiratban 1920-ban Lipcsében. Demény János: „Bartók Béla művészi kibontakozásának éve. II. rész. Bartók Béla megjelenése az európai zeneéletben (1914-1926).” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Bartók Béla megjelenése az európai zeneéletben (1914-1926). Liszt Ferenc hagyatéka*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok VII*]. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959). 5-425. 139.

¹⁷ Sereghy Elemér a *Nemzeti Újság* 1920. május 23-i számában jelentette meg cikkét. Ujfalussy József–Lampert Vera (szerk.): *Bartók breviárium. Levelek-írások-dokumentumok*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1974²). 252-253.

Bartók mellett.¹⁸ A vita folytatódott, Hubay is megszólalt, egyetértve Sereghy véleményével.¹⁹ Bartók a leghatározottabban visszaautasította Hubaynak a sajtóban tett üzenetét.²⁰ A Magyar Néprajzi Társaság két nap múlva kiadott nyilatkozatában tiltakozott a Bartókot alaptalanul ért támadás ellen, amely pillanatnyilag rendezte a kialakult viszályokat.²¹ Bartók és Hubay viszonya a következő években valamelyest oldódott,²² amelynek következtében nem volt több nyilvános vita kettejük közt.

1924 tavaszán – közvetlenül Bartók erdélyi koncertjei után²³ – Hubay az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaiban tett hangversenykörútját kívánta folytatni, amikor megvonták tőle a játszási engedélyt Romániában.²⁴ A konfliktushelyzetet az váltotta ki, hogy a bukaresti tudományos akadémia dicséretben részesítette Bartókot a román népzene területén végzett munkájáért, valamint kiadásra terjesztette azokat a műveit, amelyekben román motívumokat használt fel.²⁵ A kitüntetés a magyar politikai pártok egy részének nemtetszését váltotta ki és fegyelmi eljárást indítottak Bartók ellen, amelyet sajtóhadjárat követett,²⁶ főképpen a Reinitz Bélának ajánlott Ady-dalai miatt.²⁷ Bartók többek között az egyik erdélyi magyar lapban védekezett az őt ért támadás ellen. Hubay állást foglalt az ügyben – Bartók ellen –, így a bukaresti kultuszminisztérium nem adta meg neki a romániai útjához szükséges engedélyt.²⁸ Ez az újabb konfliktus valójában az 1920 májusában kialakult helyzet részbeni folytatása, amely lecsitult, mivel Bartók fegyelmi eljárását mégis megszüntették és Hubay 1924. április 2-ra kitűzött koncertjét május 21-én

¹⁸ A nevét nem közlő tanár cikke az Új Nemzedék 1921. május 21-i számában jelent meg. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 140.

¹⁹ Hubay Jenő a Bartók-ügyről, a Szózatban 1920. május 25-én megjelent cikkében. Ujfalussy, *Bartók breviáruim*, i.m., 254-255.

²⁰ Bartók válasza Hubay Jenőnek. a Szózat 1920. május 26-i számában. Ujfalussy, *Bartók breviáruim*, i.m., 255-258.

²¹ A Magyar Néprajzi Társaság Bartók Béla ügye címmel jelentette meg nyilatkozatát a Szózat 1920. május 28-i számában. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 140.

²² A. Nemes Zsuzsanna: „Bartók és Hubay kapcsolatának dokumentumai.” In: Bónis Ferenc (szerk.): *Mosonyi Mihály és Bartók Béla emlékére*. [=U.ő (szerk.): *Magyar Zenetörténeti tanulmányok III*]. (Budapest: Zeneműkiadó, 1973). 237-244. 243-244.

²³ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 292-295.

²⁴ Az Erdélyi Hírlapban 1924. április 5-én megjelent cikk alapján. I.m., 296-297.

²⁵ I.h.

²⁶ A sajtóhadjáratot az 1923. május 8-án az Új Nemzedék című folyóiratban „Bartók Béla a nemzetgyilkos Reinitznek ajánlotta Ady-dalait” címmel megjelent cikk indította el. ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 211.

²⁷ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 297. A 1916-ban komponált *Öt Ady-dalt* Reinitz Bélának ajánlotta, amely 1923-ban jelent meg az Universal Editionnál. Reinitz a Tanácsköztársaság idején emigrációba kényszerült, így a dedikáció nagy feltűnést keltett. ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 211.

²⁸ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 296-297.

megtarthatta.²⁹ Ez a vita nem közvetlenül Hubay és Bartók között alakult ki, így ez a fellángolás véleményem szerint nem hozott új fejezetet kettejük – időközben megszélidült – kapcsolatára.

1.2. Geyer Stefi és a Hegedűverseny (1907-1908)

Hubay tanári tevékenységének első három csodagyerek növendéke Geyer Stefi, Szigeti József és a fiatalon elhunyt Vecsey Ferenc³⁰ mind játszottak Bartók Bélával. Vecsey Ferenc volt közülük az első, akivel már 1903. november 25-én egy színpadra lépett – bár még nem közös produkcióval.³¹ 1906 tavaszán Vecsey Ferencsel és édesapjával, Vecsey Lajossal néhány hetes turnén járt az Ibériai-félszigeten.³² Utazásuk egyik állomásaként márciusban Oportóban (mai nevén Porto) Camille Saint-Saëns meghallgatta saját hegedűversenyének lassú tételét Vecsey előadásában Bartók zongorakíséretével, amely Bartók szerint nem hozta a várt sikert.³³ Három hét alatt négyszer szerepeltek közös esten, Madridban és Portóban. Műsorukon romantikus zeneszerzők művei szerepeltek.³⁴ Bartók nem kedvelte Vecsey játékát, ellenérzését csak fokozták édesapja karrierista felfogásának megnyilvánulásai.³⁵ Lehet, hogy ez a turné vezette odáig, hogy hátat fordítson romantikus előadói korszakának és belefogjon a népdalok felkutatásába.³⁶ A pódiumra való visszatérésekor már egészen más emberként láthatjuk őt.

Bartók zeneakadémiai évei alatt ismerte meg Hubay egy másik tanítványát, Geyer Stefit. 1902. március 3-án ugyanazon a koncerten léptek fel a budapesti Royal-teremben, bár akkor még nem együtt játszottak.³⁷ Bartók az évek során különös kapcsolatba került Stefivel, majd az iránta érzett reménytelen szerelmének zálogaként komponálta meg 1907-08-ban két tételes Hegedűversenyét, amelyet neki

²⁹ I.m., 297.

³⁰ Hubay Cebrián, *Apám, Hubay Jenő*, i.m., 105.

³¹ Demény, „Bartók Béla tanulóiévei és romantikus korszaka.” I.m., 406-407.

³² Bónis, *Élet-képek*, i.m., 100.

³³ Demény János (szerk.): *Bartók Béla levelei*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1976). 700.

³⁴ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 82-83.

³⁵ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 106.

³⁶ Bartók 1907. július 1-jén indult első népdalgyűjtő útjára. Az erdélyi gyűjtőút 1907. augusztus 20-ig tartott. ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 96-97.

³⁷ I.m., 42.

ajánlott a következő szavakkal: „– – – Stefinek még a boldog időkből. Pedig az is csak félboldogság volt.”³⁸ Emellett nagybetűkkel írta a partitúra első lapjára, hogy „Vallomásom”.³⁹ Első hangjait 1907. július 1-jén – első jelentős erdélyi népdalgyűjtő útja előtt jegyezte le Stefi szülőhelyén, Jászberényben.⁴⁰

A Hegedűverseny keletkezését nagymértékben befolyásolták Bartók erőteljes érzelmei Stefi iránt, amelyet sűrű levelezés közepette alkotott,⁴¹ majd 1908. február 5-i dátummal fejezett be.⁴² Bartók életében végül senki nem mutatta be a darabot, Geyer Stefi a haláláig őrizte az akkor még kiadatlan kéziratot.⁴³ A Denijs Dille által megjelentetett dokumentumgyűjtemény tartalmaz egy Bartók-vázlatot, egy egyértelműen hegedűre komponált fuga feliratú témát,⁴⁴ amely a Hegedűverseny második tétel főtemájának egy variánsa. A kézirat 1908. március 20-i dátummal van ellátva.⁴⁵ A Bartók vázlatait és egyéb jegyzeteit tartalmazó fekete zsebkönyvben⁴⁶ fellelhető egy hasonló zongorafogalmazvány is ebből az időszakból.⁴⁷ A vázlatok azt bizonyítják, hogy Bartókot továbbra is foglalkoztatták a Hegedűverseny 2. tételének témái. Komponálását nem folytatta tovább, így ez talán a Stefi iránt érzett szerelem utolsó lenyomata, amely ezen a ponton megszűnni látszik. Bartók évekkel később újra kapcsolatba került Geyer Stefivel, amelynek szakmai és baráti jellege tisztázódott.

Bartók szerette volna bemutatni Hegedűversenyét, mivel 1908 májusában elküldte a kottát Henri Marteaunak,⁴⁸ aki válaszában jelezte, hogy nem ér rá a mű tanulmányozására,⁴⁹ így ez a próbálkozás zátonyra futott. Geyer Stefi személyes vallomásként őrizte a Hegedűverseny kéziratát haláláig, amelyet később Paul Sachernek adományozott. Ezzel kapcsolatban 1956. június 3-i levelében is ír: „Ezért

³⁸ Bónis, *Élet-képek*, i.m., 115.

³⁹ I.h.

⁴⁰ Somfai László (közr.): *Bartók Béla fekete zsebkönyve. Vázlatok 1907-1922.* (Budapest, Editio Musica, 1987). fol. 1^a 9-10. sor.

⁴¹ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 120-131.

⁴² ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 99.

⁴³ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 272.

⁴⁴ Denijs Dille (szerk.): „Photographien und Faksimiles.” In: =U.ő (szerk.): *Documenta Bartókiana Heft 2.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965). 147-164. 158.

⁴⁵ I.h.

⁴⁶ A fekete zsebkönyv Bartók zsebméretű vázlatfüzete, amelyet otthonától távol használt gyors dallamfeljegyzésre.

⁴⁷ Somfai László, *Bartók Béla fekete zsebkönyve*, i.m., fol. 9^v-fol. 10^r 2-3. sor.

⁴⁸ Henri Marteau (1874-1934) francia hegedűművész, karmester. Joachim halála után ő vette át a berlini hegedűiskola – Hochschule of Berlin – vezetését. Növendékei közül került ki Licco Amar (1891-1959), aki Bartókkal is koncertezett, 1932. május 15-én Frankfurtban.

⁴⁹ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 99.

megkérdezem: akarja-e még, hogy a kézirat az Ön birtokába kerüljön. Nem akarnám lemásoltatni, hogy tulajdonosán kívül senki más ne ismerje.”⁵⁰ Geyer Stefi halálos ágyán adta át a partitúrát Paul Sachernek,⁵¹ aki Stefi kérésére bemutatta a Hegedűversenyt – ötven évvel a mű keletkezése után – 1958. május 30-én Bázelen, Hansheinz Schneeberger⁵² hegedűművésszel.⁵³

A Hegedűverseny 1. tételének hegedűszólója megegyezik a *Két portré zenekarra*⁵⁴ című mű *Egy ideális* tételének szólójával, amelyet a zenekar koncertmestere játszik. Elsőként csak az *Egy ideális* tétel hangzott el 1911. február 12-én Waldbauer Imre szólójával.⁵⁵ A teljes mű ősbemutatójára 1916. április 20-án került sor a Zeneakadémia Nagytermében. A hegedűszólót Baré Emil játszotta.⁵⁶ A szűkszavú kritika ugyan vegyesen fogadta az előadást, Bartókot mégis ez inspirálta arra, hogy az eddig félbehagyott *A fából faragott királyfi* című táncjátékát folytassa és befejezze.⁵⁷

A Hegedűverseny Anon. Y névtelen budapesti másoló⁵⁸ által készített kópiájában a 2. tételben észrevehető néhány, a kiadott változattól⁵⁹ eltérő bejegyzés.⁶⁰ A másolatot Bartók revideálta, játszópéldánnyá alakította,⁶¹ amelyben a főtéma első öt hangját – valamint az 5. ütem második és negyedik negyedén lévő „cisz”-t és „g”-t – csillaggal látta el, amelyhez megjegyzésiben azt írja: „ohne Vibrieren!” = vibrato nélkül.⁶² Az utólagos bejegyzés szerint Bartók vibrato nélkül gondolta a téma első hangjait, amely a többi téma-megjelenésnél nincsen jelezve. A tétel elején valószínűleg a vibrato nélküli hangok nyers hangzásából adódó brutális

⁵⁰ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 272.

⁵¹ Geyer Stefi 1956. december 12-én hunyt el Zürichben.

⁵² Hansheinz Schneeberger hegedűművész 1926-ban született Bernben. Tanulmányait Flesch Károly, Walter Kägi és Boris Kamensky irányítása alatt végezte. Kvartettjével és szólistaként egyaránt adott koncerteket.

⁵³ Werner Fuchss: *Bartók Béla Svájcban. Dokumentumgyűjtemény*. Ford.: Ormay Imre. (Budapest: Zeneműkiadó, 1975). 79.

⁵⁴ Más néven *Két arckép*.

⁵⁵ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei.” I.m., 384-385.

⁵⁶ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 20-21. Baré Emil (1870-1943) hegedűművész, tanár. Tanulmányait Bécsben ifj. Joseph Hellmesbergernél, Párizsban Lambert Massart-nál végezte. 1897 és 1902 között a Chicagói Szimfonikus Zenekar koncertmestere volt, majd 1903-ban a budapesti Operaház zenekarának koncertmestere lett. Licco Amar nála is tanult.

⁵⁷ I.m., 22.

⁵⁸ Somfai László: *Bartók Béla kompozíciós módszere*. (Budapest: Akkord, 2000). 213.

⁵⁹ Bartók Béla: *Violin Concerto No. 1*. (London: Boosey & Hawkes, ©1958).

⁶⁰ A Hegedűverseny Anon. Y. nevű másoló által készített hegedűszólama a Bartók Archívumban található (BBA 4131c).

⁶¹ Somfai, *Bartók Béla kompozíciós módszere*, i.m., 213.

⁶² A Hegedűverseny Anon. Y. nevű másoló által készített hegedűszólam 3. oldal alján található a bejegyzés (BBA 4131c).

karakterrel, érdes, ördögi játékmóddal akarta erősíteni Stefi torz képét az első tétel befejező éteri hangjai után. Bartók nem csak ezt az első oldalt látta a 2. tételből, mivel más helyeken is tett apróbb bejegyzéseket a hegedűszólamba. Abban biztos vagyok, hogy ezt a példányt Waldbauer Imre látta, mivel az 1. tételben tőle származó ceruzás újrend és vonás bejegyzések találhatók 1911 februárjából.⁶³ Minden bizonnyal ebből a másolatból mutatta be az 1. tételt, mint a *Két portré* 1. tételét. Elképzelhető, hogy akár még Bartókkal is próbálhatta a művet a bemutató előtt – és érinthették a 2. tételt – ekkor kerülhettek bele Bartók bejegyzései a szólamba. A kézirat tanulmányozása alapján arra következtetnek, hogy Bartók csak a tétel elejére értette a szóban forgó bejegyzéseket, mivel a többi témafejnél nem ír semmilyen utasítást. Bartók a kiadott verzióban „sul G” bejegyzést írt erre a helyre, ami a g-húron magas fekvésben való megszólalásból adódó hasonló erőteljes, durvább hangot eredményez. Mivel a szólammásolatban az eredeti Bartók bejegyzés hiányzott, ezért valószínűleg Bartók újra jelezni akarta szándékát, ezúttal a vibrato nélküli játék nyers hangzásával, ami Bartók bejegyzésének sokszínűségét, elképzelésének hasonlóságát mutatja. Bartók más szólammásolatokba is készített bejegyzéseket,⁶⁴ de a 2. tétel elejére vonatkozó utasítást csak egy szólammásolatba írta be. Bartók hegedűműveinek kidolgozásából látszik, hogy mindig törekedett arra, hogy pontosan leírja szándékát, ezért azt gondolom, hogy ha minden témamegjelenésnél vibrato nélküli játékmódot akart volna, akkor precízen, érthető módon jelölte volna szándékát.

1.3. Az első kamaraestek Waldbauer Imrével

Waldbauer Imre a Hubay-tanítványok közül legtöbbször volt Bartók kamarapartnere koncertjein. Pedagógiai tevékenysége jelentős, 1928-tól tanított hegedűt és kamarazenét a Zeneakadémián. Növendégeit az ösztönös zenélés mellett a tudatos játék felé irányította.⁶⁵ Sokoldalúságát, intellektusát tükrözi, hogy Szabolcsi Bence

⁶³ A Hegedűverseny Anon. Y. nevű másoló által készített hegedűszólam tájékoztató címkéjén található bejegyzés alapján. (BBA 4131c)

⁶⁴ Bartók édesanyjának szignálatlan másolatának jegyzékszám: BBA 4131e. Ez a kotta is tartalmaz Bartók kiegészítéseket.

⁶⁵ Gábor Ágnes–Szirányi Gábor (szerk.): *Nagy tanárok, híres tanítványok. A 125 éves Zeneakadémia.*

1930-as zenei lexikonjának munkatársa volt.⁶⁶

Waldbauer Imre, Temesváry János, Molnár Antal⁶⁷ és Kerpely Jenő 1909 őszén kvartettet alapítottak.⁶⁸ Abból a célból jött létre, hogy mindenféle új zenét eredetétől függetlenül előadjon és terjesszen, amelyben Bartók és Kodály vonósnégyesei elsődleges helyet kaptak.⁶⁹ Bartók első szerzői estjén, 1910. március 19-én létrejöhetett Zongoraötösének magyarországi bemutatója,⁷⁰ amelyen a Waldbauer-Kerpely kvartett előadásában elhangzott az I. vonósnégyes ősbemutatója is.⁷¹ A következő évben európai turnén Amszterdamban, Hágában, Párizsban, Berlinben és Bécsben népszerűsítették művét.⁷²

1935-ben, a kvartett 25. évfordulójára Tóth Aladár statisztikát készített a Waldbauer-Kerpely kvartett működéséről, amelyben megállapította, hogy nyolc Bartók- és négy Kodály művet adtak elő elsőként. Továbbá 175-ször játszották Bartók vonósnégyeseit és 277-szer Kodály valamelyik kamaraművét.⁷³ Waldbauer Imre nemcsak Bartókot, hanem Kodályt is megihlette, aki neki ajánlotta Adagioját.⁷⁴ Bartók az 1910/11-es évadban több kamarakompozíciót előadott Waldbauer Imrével és Kerpely Jenővel, többek között Brahms H-dúr trióját, Beethoven D-dúr trióját és Brahms A-dúr zongoranégyesét.⁷⁵

1912 után kényszerűen megszakadt a kvartett működése, mivel tagjai katonai szolgálatot teljesítettek,⁷⁶ így ebben az időszakban Bartók nem komponált újabb vonósnégyest. 1917-es visszatérésük után 1918. március 3-án mutatták be Bartók II. vonósnégyesét Budapesten,⁷⁷ amelyen Bartók későbbi szonátapartnere, Székely Zoltán is jelen volt diákként.⁷⁸ 1912-ben Molnár Antal elhagyta a kvartettet,⁷⁹ helyét

(Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2000). 327.

⁶⁶ I.h.

⁶⁷ Temesváry János és Molnár Antal is Hubay-tanítványok voltak.

⁶⁸ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának éveit.” I.m., 370.

⁶⁹ Waldbauer Imre: „A magyar kamarazene.” In: Batizi László (szerk.): *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben.* (Budapest: Merkantil-nyomda, 1944). 137-144. 142. Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 19.

⁷⁰ ifj. Bartók Béla (szerk.): *Bartók Béla műhelyében.* (Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó, 1982). 121.

⁷¹ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának éveit.” I.m., 361.

⁷² Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 20.

⁷³ Tóth Aladár: „A Waldbauer-Kerpely vonósnégyes huszonöt éves jubileuma. Ünnepi hangverseny a Zeneakadémiában, Bartók Béla közreműködésével.” *Pesti Napló* 86/65 (1935. március): 10-11. 10.

⁷⁴ Kodály Zoltán: *Adagio.* (Budapest: EMB, 1950).

⁷⁵ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 121-122.

⁷⁶ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának éveit. II. rész” I.m., 66.

⁷⁷ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 20.

⁷⁸ I.m., 19.

⁷⁹ Molnár Antal (1890-1983) a kvartettből való kilépése után zenetudós lett. 1919-1959-ig a

később Kornstein Egon⁸⁰ vette át, így Bartók a II. vonósnégyest a Waldbauer-Temesváry-Kornstein-Kerpely kvartettnek dedikálta.⁸¹ A brácsás Kornstein Egon távozása után az együttes szerkezeti alakuláson ment át. A második hegedűs Temesváry 1923. október 27-től elfoglalta Kornstein brácsás posztját,⁸² a második hegedűs helyét először Melles Béla, utána Hannover György, majd Keszler Jenő vette át. 1928-tól Országh Tivadar, majd utoljára Szervánszky Péter töltötte be az alapító Temesváry korábbi második hegedű posztját.⁸³

1919 januárjában Bartók, Waldbauer és Kerpely eljátszották Ravel trióját, amelynek ez volt budapesti bemutatója,⁸⁴ majd 1919. április 21-én Bartók második szerzői estjén a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes újra előadta Bartók I. vonósnégyesét.⁸⁵

Bartók következő szerzői estjén korábban előadott művei szerepeltek, amelyen több, mint tíz év után újra eljátszotta fiatalkori Zongoraötösét a Waldbauer-Kerpely vonósnégyessel, valamint Dohnányi az 1917. október 17-i első Bartók-előadásán már szereplő Bartók-művekből játszott.⁸⁶ A Waldbauer-Kerpely vonósnégyes tagjai többször adtak lehetőséget Bartóknak, hogy saját bérleti hangversenyükön egy-egy mű előadásában közreműködjön.

Zeneművészeti Főiskola tanára volt. Ő írta az első analízist Bartók zenéjéről. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei.” I.m., 371.

⁸⁰ Kornstein Egon (1891-1987) hegedű- és brácsaművész szintén Hubay-növendék volt, aki Amerikában Kenton Egonként vált ismertté. Kenneson, *Székelly and Bartók*, i.m., 20.

⁸¹ I.h.

⁸² Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei.” I.m., 371.

⁸³ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 369. Szervánszky Péter alapító tagja volt az 1935-ben alakult Új Magyar Vonósnégyesnek, majd egy teljes szezont zárva 1936-ban személyes okokból kilépett. Kenneson, *Székelly and Bartók*, i.m., 168., 421.

⁸⁴ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 109.

⁸⁵ I.m., 114.

⁸⁶ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 128. A Zongoraötös 1944.01.13-án szólalt meg utoljára Magyarországon Bartók életében, amelyet a Waldbauer-Kerpely kvartett adott elő Faragó György partnereként. Demény, „Bartók Béla tanulói és romantikus korszaka.” I.m., 455. Faragó György (1913-1944) fiatalon elhunyt zongoraművész, aki az egyik legígéretesebb Dohnányi-növendék volt a Zeneakadémián. A Hubay-növendék, Zathureczky Ede is a kamarapartneri között volt. Kun Imre-Szegedi Ernő: *Faragó György*. Várnai Péter (szerk.): *Nagy magyar előadóművészek. XI.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1970). 7. Dohnányi 1917. október 17-én adta első koncertjét, amelyen Bartók-műveket is játszott. Brahms fisz-moll szonátája (Op. 2) és Schubert a-moll szonátája (D. 845) között 13 Bartók-zongoradarabot adott elő. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 64.

1.4. A hegedű-zongora szonáták és a Bartók-átiratok inspiráló kamarapartnerekkel

1921 márciusában a még zeneakadémista Székely Zoltán meglátogatta Bartókot otthonában és eljátszotta neki saját szólószonátáját.⁸⁷ Ez a találkozás volt a kezdete hosszan tartó szakmai és baráti kapcsolatuknak. Első közös koncertjük 1921. április 23-án volt a Zeneakadémián – az akkor még csak 17 éves Székellyel –, amelyen Debussy hegedű-zongora szonátáját adták elő.⁸⁸ Hubay nem igazán örült tanítványa és Bartók közös fellépéseinek,⁸⁹ azonban véleményét már kevésbé tudta éreztetni, mivel Székely 1921 nyarán lediplomázott.⁹⁰ Első szereplésük után két nappal előadták Beethoven *Kreutzer*-szonátáját, majd néhány hónap múlva Magyarországon először szólaltatták meg Szymanowski *Mythes* című darabját, amelyre a kritika szegényes hangon reagált.⁹¹ 1922-ben Székely kivételesen Bartók brácsás partnereként lépett fel Bloch brácsára és zongorára írt szvitjében.⁹²

Fél évvel később, 1921 őszén a már évek óta külföldön élő Arányi-család Budapestre látogatott.⁹³ A legfiatalabb testvér, Arányi Jelly felkereste Bartókot lakhelyén, a Gellért-hegyen található Lukács-házban és játszottak együtt.⁹⁴ Ez időben Bartók rendszeres levelezésben volt az angliai koncertjeit szervező Calvocoressivel.⁹⁵ Levélváltásukból jól érzékelhető Bartók hangulatváltása a Jellyvel

⁸⁷ Székely Zoltán Kodály Zoltántól ingyen kapott zeneszerzés magánórákat. Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 24.

⁸⁸ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 191.

⁸⁹ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 490.

⁹⁰ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 35.

⁹¹ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 161-162.

⁹² ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 196.

⁹³ Malcolm Gillies: *Bartók in Britain. A Guided Tour*. (Oxford: Clarendon Press, 1989). 137. Bartók zeneakadémiai évei alatt ismerte meg az Arányi-testvéreket. 1902-től szorosabb kapcsolatba került velük – eleinte főként Arányi Adilával –, akik csak később lettek fontos kamarapartnerei. Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 30-32. Bartók többször járt Arányiékhoz vendégségbe, ahol kikapcsolódását biztosították. I.m., 32-33. Az egyik közös este emlékére küldte el Arányi Adilának levélben az Andante című művét hegedűre és zongorára „1902. november 23. emlékére” felirattal, valamint komponált neki egy rák-tükör-fordításos hegedűduót is Bach példájára. Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 133. Az Andante-t soha nem játszották el együtt, viszont Adila egyik utolsó koncertjének keretében, 1955. július 6-án bemutatta a londoni Wigmore Hallban Bartók halálának 10. évfordulóján. I.m., 144.

⁹⁴ I.m., 137.

⁹⁵ Michel-Dimitri Calvocoressi marseille-i születésű író és kritikus. Bartók angliai koncertjeit

való találkozás előtt és után. 1921. szeptember 24-i levelében még nem lelkesült annyira érte, mivel rég nem hallotta őt játszani és nem akart gyenge színvonalú hegedűssel fellépni.⁹⁶ Találkozásukkor szembesült azzal, hogy a fiataalkorából megismert Hubay-tanítványból kitűnő, érett hegedűművész vált. Calvocoressinek 1921. október 20-án írt levelében jelzi szándékát, hogy bárhol szívesen vállalna koncertet a fiatal hegedűssel.⁹⁷

Jelly játéka kétségtelenül nagy hatással volt Bartókra, amelynek következményeként november eleji búcsúzásukkor új hegedűművet ígért neki.⁹⁸ Hosszú hallgatás után – ami a hegedűműveket illeti – újra volt kedve komponálni, amit alighanem már el is kezdett.⁹⁹ Jellynek írt, 1921. november 9-i kiadatlan leveléből kiderül, hogy rendkívül nagy hatást gyakorolt rá Jelly játéka,¹⁰⁰ valamint az is, hogy már régóta tervezett egy hegedű-zongora művet, amelyben a két hangszernek végig egymástól elkülönülő témái lesznek.¹⁰¹ Búcsúzásukkor nem merte bevallani neki, hogy művének legnagyobb része, a teljes 1-2. tétel, valamint a 3. tétel egy része is meg volt már írva.¹⁰² Október 19-én, amikor még senki sem sejtette az új hegedűmű születését, Bartók megmutatta feleségének a műhelyében készülő hegedű-zongora szonátát. A kézirat láttán Bartókné kifejezte háláját Arányi Jellyvel kapcsolatban azért, hogy „a szép hegedűlése kiugratta Bélából ezt a [...] régen szunnyadó tervet” az utóbbi évek nehézségei után.¹⁰³

Bartók egy hegedűmű komponálását valóban tervbe vehette már korábban is. Az I. hegedű-zongora szonáta kezdeti ötleteit a fekete zsebkönyvben vázolta fel.¹⁰⁴ Mindhárom tétel első vázlatképei megtalálhatóak ebben a 10 soros kotta-füzetben.¹⁰⁵ A 2. és 3. tételnek csak az elejét vázolta fel Bartók, ami a 3. tételnél csupán a főtémát

szervezte az 1920-as években, levelezésük zenetörténeti jelentőségű.

⁹⁶ Gombocz Adrienne–Somfai László (szerk.): „Bartóks Briefe an Calvocoressi (1914-1930).” *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 24/1 (1982): 199-231. 205-207.

⁹⁷ I.m., 207-209.

⁹⁸ Bónis, *Élet-képek*, i.m., 204.

⁹⁹ A kiadott kottán található kezdeti dátum alapján: „A.J.-nek, Budapest, 1921., X.–XII.” Somfai László: „Bartók-vázlatok (II). Témafeljegyzések az I. hegedű-zongoraszonátához.” In: Berlász Melinda–Domokos Mária (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1985.* (Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1985). 21-36. 21. Bartók Béla: *Première Sonate pour violon et piano.* (Wien: Universal Edition, ©1923).

¹⁰⁰ Bartók 1921. november 9-én Arányi Jellynek írt kiadatlan levele alapján. A levél a Sotheby & Co. 1967. május 15-16-i aukciójának katalógusában található. Somfai, „Bartók-vázlatok (II). Témafeljegyzések az I. hegedű-zongoraszonátához.” I.m., 21.

¹⁰¹ I.h.

¹⁰² I.h.

¹⁰³ Ziegler Márta levele Bartók édesanyjának. ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 325.

¹⁰⁴ Somfai László, *Bartók Béla fekete zsebkönyve*, i.m., fol. 24^v-27^r.

¹⁰⁵ I.h.

jelenti. A legtöbb vázlat az 1. tételhez tartozik, arányaiban többnyire az expozícióhoz. Mivel Bartók otthon tartózkodott 1921 őszén – amikor Jellyvel találkozott – ezért ebben az időben valószínűleg nem használta a fekete zsebkönyvet, így a hegedű-zongora szonáta vázlatai – az „a régen szunnyadó terv” – már korábban benne lehetett vázlatfüzetében.¹⁰⁶ Az Universal Edition gondozásában megjelent kottán szereplő ajánlás és dátum – „A.J.-nek, Budapest, 1921., X.–XII.” – értelmében viszont világos, hogy a komponálás fő szakasza a Jellyvel való próba után következett. A komponálás idején Bartók gondolataiban Jelly technikai szakértelme járt, a zongoraszólam pedig Bartók saját erősségeire volt szabva.¹⁰⁷

Az előzetes tervek, majd a rohamtempójú megvalósítás azt sugallja, mintha Bartók egy olyan hegedűsre várt volna, aki majd nagyszerűen eljátssza tervben lévő szonátáját. Akár Székely Zoltán is lehetett az, aki előzetesen meghihlette Bartókot egy hegedűmű megírására, mivel ő volt az, akivel 1921-ben több hegedű-zongora szonátát is előadott.¹⁰⁸ Ebben az időszakban Székely még tanuló hegedűs volt és kevés tapasztalattal rendelkezett, – a kritikák „tehetséges gyerekhegedűsnek”¹⁰⁹ írták – ezért a már nemzetközi sikereket elért Arányi Jelly hatása Bartókot villámcsapásként érthette. Lehetősége lett arra, hogy elképzeléseit megalkuvás nélkül papírra vethesse, mivel Jellynek nem okozott gondot a mű előadása, minden technikai tudás birtokában volt. Lehetőséget adott Bartóknak arra is, hogy hiteles, jó előadással könnyebben érthető legyen műve és jó kritikákkal térhessen haza külföldi útjairól. Az I. hegedű-zongora szonáta befejező dátuma 1921. december 12.¹¹⁰ A mű befejező munkálatai tartalmazzák azokat a változtatásokat is, amelyeket Bartók rendezett Arányi Jellyvel 1921 karácsonyáig a technikai problémák játszhatóságával kapcsolatban.¹¹¹

Bartók a II. hegedű-zongora szonátát egy évre rá, 1922 júliusától novemberig írta, amelynek skiccei ugyancsak megtalálhatóak a fekete zsebkönyvben és szerkezetileg eltér a klasszikus három tételes I. szonátától.¹¹² A II. szonáta rövidebb kéttételes formája hasonló a később megkomponált hegedűrapszódiai és a korábbi

¹⁰⁶ Somfai, „Bartók-vázlatok (II). Témafeljegyzések az 1. hegedű-zongoraszonátához.” I.m., 22.

¹⁰⁷ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 138.

¹⁰⁸ Székely és Bartók 1921-ben Debussy hegedű-zongora szonátáját, Beethoven *Kreutzer*-szonátáját, Bach E-dúr szonátáját és Szymanowski *Mythes* című művét adták elő közösen.

¹⁰⁹ A kritika a Magyarország 1921. április 24-i számában jelent meg. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának éve. II. rész.” I.m., 159.

¹¹⁰ Somfai, „Bartók-vázlatok (II). Témafeljegyzések az 1. hegedű-zongoraszonátához.” I.m., 22.

¹¹¹ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 138.

¹¹² Somfai László, *Bartók Béla fekete zsebkönyve*, i.m., fol. 27^v-30^v.

Két porté zenekarra című művének felépítéséhez. Bartókra jellemző volt műveinek szinte egyidejű párban komponálása, amely a hegedű-zongora szonáták esetében is megvalósult.

Annak ellenére, hogy Bartók mindkét hegedű-zongora szonátáját Jellynek ajánlotta, egyik mű ősbemutatóját sem ők adták, bár nem sokat kellett várni a közös megszólaltatásra. Az I. szonáta premierjére 1922. február 8-án Bécsben került sor Mary Dickenson-Auner¹¹³ és Eduard Steuermann előadásában.¹¹⁴ Bartók Dickenson-Aunert jelölte meg a még kéziratban lévő I. szonáta bárhol történő első előadására.¹¹⁵ 1922 augusztusában együtt is előadták a művet, amely Bartók beszámolója szerint rosszul sikerült.¹¹⁶

Jellyvel először 1922. március 14-én Londonban, a magyar nagykövetségen rendezett privát koncerten játszották a darabot,¹¹⁷ amelyet – akár a többi nyilvános koncertjüket – széles körű érdeklődés övezett.¹¹⁸ Ezzel a koncerttel indult meg Bartók első nyugat-európai turnéja, amely sikeresnek mondható. Tíz nap múlva, 1922. március 24-én játszották először együtt az I. szonátát nyilvános koncerten a londoni Aeolian Hallban.¹¹⁹ A koncertről 19 kritika íródott többnyire pozitív megfogalmazásban.¹²⁰ Egyik ellenpélda Ernest Newman írása, aki nem találja elég meggyőzőnek Bartók zenéjét, valamint kételkedik műveinek, különösen hegedű-szonátájának jövőjéről, vajon a következő generáció mesterműnek fogja-e tekinteni. A szonátát Schönberg utóbbi években írt műveihez hasonlítja. Szerinte papíron ötletesnek tűnik, de különösebben nem hat az emberre.¹²¹ Az ebben az időben egész Európát átjáró Schönbergi hatást valóban érezni lehet a szonátán, erről Bartók 1927-ben a következőképpen ír:

[...]sohasem írtam igazán atonális vagy dodekafón művet. Egyes legbonyolultabb műveimben, mint például „A csodálatos mandarin” című

¹¹³ Mary Dickenson-Auner (1880-1965) ír származású hegedűművész, zeneszerző és tanár. Bartókkal és Arnold Schönberggel is dolgozott együtt.

¹¹⁴ Bónis, *Élet-képek*, i.m., 204.

¹¹⁵ Paul Bechert a *Musical Times* 1922. júliusi számában megjelent írásából. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 228.

¹¹⁶ íjf. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 333.

¹¹⁷ íjf. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 132.

¹¹⁸ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 211.

¹¹⁹ íjf. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 133.

¹²⁰ Tóth Aladár a *Nyugat* című folyóiratban megjelent, Bartók külföldi útjáról való beszámolójában említi. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 219.

¹²¹ Ernest Newman a *Manchester Guardian*-ban 1922. március 30-án megjelent cikke alapján. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 214-215.

pantomimban, a tonalitás kétségtelen jelei lelhetők fel. Ugyanez vonatkozik II. vonósnygyesemre (első és harmadik tétele a-mollban, második tétele d-mollban), cisz-moll hegedűszonátámra és C-dúr hegedűszonátámra is.¹²²

Bartók 1921 végén írt levelében szinte könyörgött Jellynek, hogy vállaljon el magyarországi, franciaországi és németországi koncerteket is, mivel művét szeretné több helyen is magas szintű előadásban megismertetni.¹²³ Az ötletre először fogékony volt a hegedűművész, de miután megjelent egy kialakuló, később reménytelennek bizonyult érzelmi fellángolás Bartók részéről Jelly iránt, ezért Jelly csak a párizsi koncerteket vállalhatta el.¹²⁴ Kapcsolatuk évekkal később rendeződött,¹²⁵ de egy ideig nehézkessé vált közös szakmai munkájuk folytatása.

Az I. szonátát egy hónap alatt hatszor játszották el Londonban és Párizsban.¹²⁶ Az 1922. április 8-án Párizsban tartott koncertjük¹²⁷ sikeréről Bartók levélben számolt be feleségének.¹²⁸ A pozitív fogadtatást Henry Pruniéres kritikája is alátámasztja. Csodálatosnak, mesterműnek nevezi a szonátát hozzátéve, hogy Arányi Jelly „meglepő könnyedséggel győzte le a műben felhalmozott technikai nehézségeket és vissza tudta adni az abban rejlő szenvedélyes líraiságot, kétségbeesést és diadalmas örömet.”¹²⁹ Bartók 1924 októberében a Brassói Lapoknak adott interjújában az utóbbi időben elért legnagyobb sikerének nevezte párizsi

¹²² A cisz-moll és C-dúr hegedűszonáták alatt az I. és II. hegedű-zongora szonáták értendők. Harry Cassin Becker a *Musical America* című folyóiratban 1927. december 17-én „Bartók álláspontja” címen megjelent cikke alapján. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 236.

¹²³ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 138.

¹²⁴ I.h.

¹²⁵ I.m., 140. Arányi Jelly játékaról fennmaradtak felvételek, amelyekből a hallgató meg tud győződni arról, milyen volt Bartók hegedűs ideálja. Több felvétel abból a korszakból készült, amikor Bartók is koncertezett Jellyvel. Játéka kifinomult, rendkívül könnyed és tiszta hangzású, ami elsősorban páratlan vonótechnikájának köszönhető. Túlzásoktól mentes előadását a virtuóz és romantikus előadási darabokban is megtartja (Paganini, Hubay, Vítali, Gluck és Brahms műveiben). Bartókot valószínűleg a felsorolt erények mellett Jelly kivételesen szenvedélyes előadása foghatta meg, ami valamennyi felvételén tükröződik. Minden, ami szükséges az első szonáta előadásához – a szenvedélyes és intenzív előadás, de ugyanakkor áttetsző és tiszta intonációval társult biztos technikai tudás – megvolt Jelly játékában, amit Bartók pillanatok alatt felismert, elragadtatva magát.

¹²⁶ Bartók ugyan levelében hat I. szonáta-előadást említ, de a hat azonosított közös szereplés közül az 1922. március 31-i privát koncert eredeti plakátján nem szerepel az I. szonáta, így az 1.9. fejezetben csak öt I. szonáta-előadást tüntet fel ebből az időszakból. ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 331. Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 32. és 33. oldalak közötti mellékletben.

¹²⁷ Alain Surrans: *Bartók és Franciaország*. Ford.: Csatári Piroska–Kamocsay Ildikó et al. (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1993). 86.

¹²⁸ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 330.

¹²⁹ Henry Pruniéres a *Le Revue Musicale*-ban 1922. május 1-jén megjelent cikke alapján. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának éve. II. rész.” I.m., 216-217.

koncertjét.¹³⁰

A koncert után Henry Pruniéres lakásán megrendezett jelentősnek ígérkező vacsorán újra eljátszották a teljes szonátát.¹³¹ Jelen voltak a zenei élet kiválóságai, többek között Ravel, Sztravinszkij, Szymanowski, Milhaud, Poulenc, Honegger, Roussel „csak épen még Schönberg hiányzott”, ahogyan Bartók fogalmazott feleségének írt levelében.¹³² Beszámolt a sikerről, a zeneszerzőkkel való találkozásról. Partnerének nagyszerű előadásáról megjegyzi: „Úgy szerették Jelyt, majd megették. De mondta is Jelly, hogy a díszes társaság – a világ legnevezetesebb zeneszerzőinek legalább is több mint a fele – úgy »megihlette őt«, hogy olyan szépen játszottunk, mint még soha.”¹³³ Az I. szonáta előadásánál Ravel lapozott Bartóknak, Poulenc pedig Jellynek.¹³⁴ Az ihletett Bartók-szonáta előadás után Ravel 1924-ben még egyszer hallotta Arányi Jelyt játszani Londonban, amely után megkomponálta a Jellynek dedikált *Tzigane* című művét.¹³⁵

Nem ment ilyen jól az I. hegedű-zongora szonáta előadása Rebner Adolffal¹³⁶ Frankfurtban, ahonnan Bartók így ír Freund Etelkának: „Milyen rossz hegedűsök, milyen rossz kvartett-társaság, milyen rossz opera rontja itt el műveimet.”¹³⁷ Arányi Jelly – akinek játéka nagy részben hozzájárult Bartók londoni és párizsi sikereihez – Frankfurtba már nem tudta elkísérni Bartókot, így be kellett érnie kevésbé képzett hegedűssel. A koncerten Bartók I. vonósnégyese is megszólalt.¹³⁸

A németországi és ausztriai¹³⁹ csalódások után hazatérve Waldbauerrel és Székellyel próbálta az I. szonátát az igazán fontos 1922 decemberében létrejött budapesti bemutatóra.¹⁴⁰ Calvocoressinek küldött 1922. augusztus 20-i levelében a következőket írja:

Próbáltam gyakorolni a szonátát Waldbauerrel és a fiatal Székellyel, remélem,

¹³⁰ Az interjú a Brassói Lapokban 1924. október 18-án jelent meg. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 310-311.

¹³¹ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 201.

¹³² Surrans, *Bartók és Franciaország*, i.m., 53.

¹³³ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 330.

¹³⁴ I.h.

¹³⁵ Maurice Ravel: *Tzigane. Rapsodie de concert pour violon et piano*. (Paris: Éditions Durand, 1924).

¹³⁶ Rebner Adolf (1876-1967) osztrák származású hegedű- és brácsaművész.

¹³⁷ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 281.

¹³⁸ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 202.

¹³⁹ Gombocz-Somfai, „Bartóks Briefe an Calvocoressi.” I.m., 215-216. Bartók 1922. április 24-én Frankfurtban Rebner Adolffal, 1922. augusztus 7-én Salzburgban Mary Dickenson-Aunerrel játszott a saját I. hegedű-zongora szonátáját.

¹⁴⁰ Ujfalussy József: *Bartók Béla*. (Budapest: Gondolat, 1976³). 247.

mindketten tisztességesen eljátsszák, de – ahogy ismerem mindkettejük játékát – ó jaj, biztos vagyok benne, hogy egyikük sem lesz képes előadni a darabot a csodálatos perfekcióhoz hasonlóan, amelyet volt szerencsénk hallani attól a páratlan művésztől.

– Arányi Jellyre célozva.¹⁴¹ Az 1922. december 20-i koncerten Waldbauer játszotta a hegedűszólamot, akinek játékáról elismerően nyilatkoztak a koncertről készült beszámolók.¹⁴² Tóth Aladár Beethoven *Kreutzer*-szonátájához hasonlította Bartók I. szonátáját, amelyben Bartók elérte a monumentalitás legnagyobb magaslatait.¹⁴³

1922 augusztusában Székellyel próbálta a még befejezetlen II. hegedű-zongora szonátát Budapesten.¹⁴⁴ Székely volt az első, akinek megmutatta a kéziratot.¹⁴⁵ A mű keletkezésének következő, befejező szakaszában Bartók nem játszotta az I. szonátát koncerten. A II. szonátát 1922 novemberében fejezte be,¹⁴⁶ utána decemberben és 1923 januárjában csak az I. szonátát játszotta koncerten Waldbauerrel,¹⁴⁷ valószínűleg az új hegedű-zongora szonáta elsajátítása és az ősbemutató előkészületei miatt. Bartók szerette volna Jellyvel eljátszani a művet, de az újabb angliai turné csak később jöhetett létre, mivel több hónapig nem tudtak egymásról semmit.¹⁴⁸ Ettől függetlenül az ajánlás újra Arányi Jellynek szólt.¹⁴⁹

Bartók 1923 február elején Berlinbe utazott, ahol három koncerten bemutatták legfontosabb kamaraműveit.¹⁵⁰ Waldbauerrel előadták az I. szonátát és 1923. február 7-én megtartották a II. szonáta ősbemutatóját, amelyet a hagyományok szerint egymás után kétszer játszottak el.¹⁵¹ A berlini kamaraesteken a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes előadta Bartók I. és II. vonósnégyesét is.¹⁵² Bartók Székellyel tervezte a II. szonáta magyarországi bemutatóját, ami a fiatal hegedűs angliai turnéja

¹⁴¹ Bartók 1922. augusztus 20-án Calvocoressinek írt levele. Gombocz–Somfai, „Bartóks Briefe an Calvocoressi.” I.m., 216. Saját fordítás.

¹⁴² Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 240-242.

¹⁴³ T[ó]th [Aladár]: „Bartók hegedű-zongora-szonátája.” *Pesti Napló* 73/291 (1922. december): 5.

¹⁴⁴ íj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 336.

¹⁴⁵ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 52.

¹⁴⁶ Somfai László: „Bartók Béla: 2. hegedű-zongora szonáta.” In: Kroó György (szerk.): *A hét zeneműve 1977/4.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1977). 44-55. 45.

¹⁴⁷ íj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 138-139.

¹⁴⁸ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 139.

¹⁴⁹ Bónis, *Élet-képek*, i.m., 205. A kiadott kottán is megtalálható bejegyzés. Bartók Béla: *Deuxième Sonate (en 2 mouvements) pour violon et piano.* (Wien: Universal Edition, ©1923).

¹⁵⁰ Bónis, *Élet-képek*, i.m., 210.

¹⁵¹ íj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 208. Németországi bemutatókon hagyomány az új művek megismétlése a könnyebb megértés elősegítésére.

¹⁵² Bónis, *Élet-képek*, i.m., 210.

miatt nem jött létre.¹⁵³ A budapesti bemutató 1923. február 27-én valósulhatott meg. A fiatal Hubay-tanítvány, Zathureczky Ede vállalta el, akinek alig egy hét állt rendelkezésére a darab elsajátítására.¹⁵⁴ Bartók így emlékszik vissza az eseményre Arányi Jellynek 1923. március 30-án írt levelében:

[...]a 2. szonáta minden tekintetben jóval könnyebb, mint az 1. [...] elég könnyen meg lehet tanulni (itt Pesten pl. épen ezzel a szonátával egy fiatal, most végzett hegedűs „beugrott”, és 8 nap alatt tanulta meg; a körülményekhez képest elég jól is játszotta.)¹⁵⁵

Bár a II. szonáta első budapesti előadásán Zathureczky „pompásan megállta a helyét”,¹⁵⁶ játéka könnyebben megtalálta a kapcsolatot a közönséggel, mint Waldbauer az I. szonáta előadásában,¹⁵⁷ kettejük közös pályafutása mégis csak több, mint 10 év elteltével folytatódott.

Bartók és Waldbauer 1923 áprilisában Kassán ismét eljátszotta a II. szonátát. Bartók az előadás néhány emlékezetes mozzanatáról édesanyjának is beszámolt:

[...]az én szonátámnál Imrének is kell vagy 4-szer lapoznia, ami lépteinek nagy nyikorgása és a pódiumnak még fokozottabb ingása közepette történt meg valamennyiszer. Imre szonátámban egy helyen elfelejtette levenni a szordínót – és szólt a hegedű véknyan-véknyan-véknyacsán – és ő nem vett észre semmit, pedig lett volna közben egy fermátája, ahol levehette volna a szerszámot, de nem vette le – és veszedelmesen közelgett egy f sőt ff hely: Jesszus Márja, mi lesz itt! gondoltam, és végre rá kellett, hogy kiabáljak: le a szordínóval!¹⁵⁸

A két szonáta bemutatását követő időszakban a művek minél szélesebb körben való elterjesztése volt a cél, amelyhez nagyszerű hegedűsök álltak rendelkezésére. 1923 áprilisában a II. szonáta előadásai végül is megvalósultak, amelyeket Székely egészségügyi problémái tettek bizonytalanná.¹⁵⁹ Az Amszterdami

¹⁵³ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 60.

¹⁵⁴ T[ó]th [Aladár]: „Bartók második hangversenye.” *Pesti Napló* 74/48 (1923. március): 5-6..

¹⁵⁵ Gombocz Adrienne–Vikárius László (szerk.): „Twenty-Five Bartók Letters to the Arányi Sisters, Wilhelmine Creel and Other Correspondents. Recently Acquired Autograph Letters in the Bartók Archives.” *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1/2 (2002): 151-204. 176.

¹⁵⁶ T[ó]th, „Bartók második hangversenye.” I.m., 5.

¹⁵⁷ Molnár Géza kritikája a Pester Lloyd 1923. március 1-jén megjelent számában. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának éve. II. rész.” I.m., 252.

¹⁵⁸ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 338.

¹⁵⁹ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 63.

Concertgebouwban, majd Rotterdamban játszottak,¹⁶⁰ az eredetileg Utrechtben tervezett koncert viszont elmaradt.¹⁶¹ Bartók innen közvetlenül Londonba utazott, ahol Arányi Jellyvel végre összejött a II. hegedű-zongora szonáta előadása.¹⁶² Annak ellenére, hogy Jellynek szól az ajánlás, ez már a mű hetedik megszólalása volt. 1923 végéig az Arányi-nővérekkel Londonban és Genfben, Waldbauer Imrével Bécsben és Simone Hersenttel Párizsban játszotta a darabot.¹⁶³ 1923 decemberében Genfben, nyugat-európai turnéjának utolsó állomásán a II. hegedű-zongora szonáta mellett előadták Bach két hegedűre és zongorára írt szonátáját Arányi Adilával és Jellyvel, amelynek nagyobb sikere volt, mint a Bartók-szonátának.¹⁶⁴

1924-ben sor került egy zenetörténeti fontosságú koncertre Bartók és a zeneszerző–hegedűművész, Georges Enescu között.¹⁶⁵ A jelentős eseményre, 1924. október 20-án került sor Bukarestben, amely egyben Bartók II. hegedű-zongora szonátájának romániai bemutatója is volt.¹⁶⁶ Enescu erre az előadásra tért haza Amerikából. A művet két nap alatt tanulta meg, és kivívta Bartók elismerését műértő, remek előadásával.¹⁶⁷ A szonáta próbái Alessandrescu koncertszervező szerint szörnyűek voltak,¹⁶⁸ ami alighanem a mű hatását illetve, nem az előadást. Bartók 1925 januárjában Telmányi Emillel adott szonátaestet Budapesten a Zeneakadémián, ahol a II. szonáta mellett Bach, Mozart és Brahms szonátáit játszották.¹⁶⁹ Telmányinak ez volt az egyetlen szereplése Bartókkal. Karmesteri munkásságához fűződnek dániai Bartók-bemutatók.¹⁷⁰

1925 októberében Hollandiában ismét Székely Zoltán volt Bartók kamarapartnere.¹⁷¹ Időközben Székely Bartók *Román népi táncok* című művéből készített egy átiratot.¹⁷² Az átdolgozást az 1925. október 5-i arnhemi szonátaestjük

¹⁶⁰ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, 210.

¹⁶¹ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 340.

¹⁶² ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 143.

¹⁶³ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 216-219.

¹⁶⁴ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 141.

¹⁶⁵ László Ferenc: „Bukarest, 1924. október 20. Bartók Béla szerzői estje.” In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenatudományi dolgozatok 1995-1996*. (Budapest: MTA Zenatudományi Intézete, 1997). 235-242. 235.

¹⁶⁶ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 153.

¹⁶⁷ Dr. Lakatos István – Merisescu Gheorghe, *Román-magyar zenei kapcsolatok a múltban című tanulmánya alapján*. Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 314.

¹⁶⁸ László, „Bukarest, 1924. október 20. Bartók Béla szerzői estje.” I.m., 240.

¹⁶⁹ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 229.

¹⁷⁰ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 390.

¹⁷¹ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 158.

¹⁷² Breuer János: „Román népi táncok. Egy Bartók-mű két lappangó átirata.” In: Berlász Melinda–Domokos Mária (szerk.): *Zenatudományi dolgozatok 1982*. (Budapest: MTA Zenatudományi Intézete, 1982). 155-158. 155-156.o.

végén játszották el először a világon, majd másnap megismételték Utrechtben az egész programot.¹⁷³ Bartóknak tetszett az átirat – csupán a harmadik táncot találta nehéznek a flageolet miatt – és engedélyt adott a mű kiadására, amely így már 1926 nyarán megjelent az Universal Edition gondozásában.¹⁷⁴ Az átirat 1925 novemberi budapesti bemutatójáról Tóth Aladár számolt be: „*Bartók román táncai* pedig hegedűművésznünk káprázatos ritmikus invencióját ismertették meg velünk [...]”. Székelyt Frid Géza kísérte zongorán.¹⁷⁵ Székely egy hegedű-gordonka átiratot is készített a műből – nagyjából egy időben a hegedű átirattal – amelyet Hermann Pállal sokszor játszott.¹⁷⁶ Bartók és Székely 1925. november 24-i koncertjükön Bach és Beethoven szonátái mellett Bartók I. hegedű-zongora szonátáját játszották.¹⁷⁷ Tóth Aladár szerint Székely előadásában Schubert-rondó-szerű egyszerűséggel játszott Bartók I. szonátát hallott a Vigadó közönsége.¹⁷⁸

Kicsit több mint egy hét múlva a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes újra előadta Bartók II. vonósnégyesét a Zeneakadémia Nagytermében,¹⁷⁹ majd 1926 márciusában Londonban ismét előadták a művet, amit a kritika Beethoven utolsó kvartettjeihez hasonlított.¹⁸⁰

A külföldön élő Szigeti József az 1920-as években többször adott Magyarországon koncertet. Bartókkal első alkalommal 1927. április 10-én a Zeneakadémia Nagytermében léptek fel, klasszikus repertoárral.¹⁸¹ A koncerten nem szerepelt Bartók-mű, viszont Bartók nyitottságának mozzanatai kamaratársa és az új zene kinyilatkoztatása felé így sem maradtak el Feiks Jenő beszámolója szerint, aki jelen volt a koncert egyik próbáján:

Mikor befejezik, nevetnek. Bartók elveszi Szigeti hegedűjét és különös, újfajta

¹⁷³ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 89-90.

¹⁷⁴ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 336.

¹⁷⁵ T[ó]th [Aladár]: „Székely Zoltán.” *Pesti Napló* 76/254 (1925. november): 11.

¹⁷⁶ Breuer János: „Román népi táncok. Egy Bartók-mű két lappangó átirata.” I.m., 156. A román népi táncok csellóra átdolgozott verzióját Palotai Vilmos készítette, aki az 1930-as évektől az Új Magyar Vonósnégyes csellójátékosa volt. A kvartett primáriusa, Székely Zoltán nem tudott erről az átiratról és a kottát Bartók nem revideálta, viszont Palotai már a Székely-féle átirat megjelenésének évében, 1926. október 12-én előadta budapesti koncertjén, majd később Berlinben is. I.m., 158.

¹⁷⁷ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 159.

¹⁷⁸ T[ó]th [Aladár]: „Bartók Béla és Székely Zoltán szonátaestje.” *Pesti Napló* 76/268 (1925. november): 14.

¹⁷⁹ T[ó]th [Aladár]: „Kamarazene.” *Pesti Napló* 76/275 (1925. december): 12.

¹⁸⁰ Demény, „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész.” I.m., 389. A Saturday Review-ban megjelent kritika szerint.

¹⁸¹ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 254.

hangzatokat mutat neki rajta. Megfordítja a vonót és fájával bizarr csapkodásba kezd. Mily különös ellentétei e hangok az előbbi klasszikus világnak! Majd Szigeti próbálja ugyanezt. Arca ragyog az örömtől, mikor sikerül neki. Most már az „új keresésénél” maradnak,[...] ¹⁸²

Ennek a keresésnek az eredményei hamarosan lejegyzett formában is megjelentek Bartók legújabb műveiben, a hegedűre írott rapszódiaiban.

Kevesebb, mint egy év múlva, 1928 februárjában már Amerikában turnézta. Klasszikus művek mellett két koncerten megszólalt Bartók II. hegedű-zongora szonátája. ¹⁸³ Szigeti Bartók zenéje iránti tiszteletét mutatja, hogy már az első szonátaestjüket megelőző időszakban készített egy átiratot Bartók *Gyermekeknek* című ciklusának hat részletéből. ¹⁸⁴ Az átdolgozást Bartók később felülvizsgálta és 1926. október 2-án írt levelében kisebb változtatásokat javasolt. Kérése az volt, hogy Szigeti a tételekben használjon az eredetitől eltérő előjegyzéseket. Továbbá javasolta 2-3 tétel attacca összefoglalását, ami az 1., 3. és 4., valamint a 2. és 6. tételek egybetartozását proponálja. Így viszont az 5. tétel egyedül maradt, amelyhez Bartók kérésére Szigeti még egy friss tételt komponált, ¹⁸⁵ amellyel a darab elérte végső formáját.

Az átirat egy évvel később az Universal Editionnál jelent meg ¹⁸⁶ és már 1928 februárjától rendszeresen szerepelt Bartók és Szigeti műsorán, mindkettejük esetében más kamarapartnerekkel is. ¹⁸⁷ Először 1928. február 5-én a New York-i Gallo Színházban játszották, ahol az átirat mellett Bartók II. szonátája, Schubert A-dúr szonátája és a Székely-féle *Román népi táncok* is szerepelt. ¹⁸⁸ Néhány éven belül Szigeti volt az első hegedűművész, aki Bartók műveit megszólaltatta Kínában és Japánban is. ¹⁸⁹

Bartók – Carnegie Hall-i debütálása előtt – ¹⁹⁰ 1927. december 18-án a New York-i Bohemians klubba volt hivatalos, ahol többek között Szigetivel,

¹⁸² Feiks Jenő: „Bartók és Szigeti próbálnak.” *Pesti Napló* 78/83 (1927. április): 12.

¹⁸³ Demény János: *Bartók Béla a zongoraművész*. Várnai Péter (szerk.): *Nagy magyar előadóművészek. V.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1973²). 58.

¹⁸⁴ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 33., 35.

¹⁸⁵ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 338-339. Bartók Béla: *Ungarische Volksweisen für Violine und Klavier. Bearbeitet von Joseph Szigeti*. (Wien: Universal Edition, ©1927).

¹⁸⁶ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 35.

¹⁸⁷ Szigeti 1928 márciusában Budapesten játszotta, valamint a franciaországi bemutatón Kurt Ruhrseitz kíséretében. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 272.

¹⁸⁸ Demény, *Bartók Béla a zongoraművész*, i.m., 58.

¹⁸⁹ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 347.

¹⁹⁰ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 262.

Mengelberggel, Rachmaninovval és Arányi Jellyvel is találkozott.¹⁹¹ Ezekben a napokban Szigeti egy másik felkérés miatt kénytelen volt lemondani a Bartókkal közösen tervezett újratervezett koncertjüket.¹⁹² Jellyvel a Bohemians klubban történő véletlen találkozás mentette meg Bartók koncertjét. Szigeti pár nappal később telefonon vette rá, hogy vállalja el a helyettesítést.¹⁹³ Nem is tudtak volna hitelesebb személyt keresni Bartók II. hegedű-zongora szonátája és a Ravel *Tzigane* előadására.¹⁹⁴ Bartók, tudomásom szerint ekkor játszotta először és utoljára Ravel művét, majd nem sokkal később befejezte az I. rapszódia hegedűre és zongorára című művét.¹⁹⁵ Szigeti szerint hatással lehetett Bartókra a Ravel művéből áradó „szintetikus ál-magyar zene”, amely arra készítette Bartókot, hogy a mű iránti tiltakozását kifejezve megkomponálja az igazán ősi, népi motívumokból felépült I. rapszodiát.¹⁹⁶ Bartók koncertezése hatással volt zeneszerzői munkásságára, amelyet jól bizonyít Szigeti visszaemlékezése a *Kontrasztok* egyik próbájáról. Bartók azt fejtegette, hogy a *Kontrasztok* eleje a Ravel-szonáta *Blues* tételének hatására keletkezett, amely a mű első vázlataiból egyértelműen kirajzolódik.¹⁹⁷ Elképzelhető, hogy Jelly Ravel-játéka ily módon is hatással lehetett Bartókra. De az új művet mégis Szigeti kapta meg, még abban az évben.¹⁹⁸

1.5. Bartók hegedűrapszódiai a Hubay-tanítványok repertoárján

Bartók, miután 1928 tavaszán elkészült a hegedűre és zongorára írt rapszódiaiak zongorakíséretes változatával, megmutatta a kéziratokat Székely Zoltánnak. Ez volt az első alkalom, hogy a Bartók-házaspáron kívül más is látta a kottákat. Bartók elmondta Székelynek, hogy a két rapszodiát neki és Szigetinek írta, majd szokatlan

¹⁹¹ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 142.

¹⁹² I.h. Édesanyjának 1927 novemberében írt levelében a koncert még kialakulóban volt. A tervek között elsősorban szólóest szerepelt, második verzióként egy szonátaest Szigetivel. ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 419.

¹⁹³ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 142.

¹⁹⁴ I.h.

¹⁹⁵ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 448.

¹⁹⁶ Szigeti József: *Beszélő húrok*. Ford.: Stella Adorján. (Budapest: Zeneműkiadó, 1965). 210.

¹⁹⁷ I.m., 209.

¹⁹⁸ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 355.

módon felajánlotta, hogy kiválaszthatja magának azt, amelyik jobban tetszik neki.¹⁹⁹ Székely a II. rapszodiát választotta, így Bartók neki dedikálta a művet.²⁰⁰ Ugyanez év szeptemberében Bartók felesége, Pásztory Ditta átadta Székelynek mindkét rapszódia hegedűszólamát, amelyekből ekkor még hiányoztak a metronomszámok.²⁰¹ Bartók korábban már próbálta feleségével két zongorán a műveket, így Ditta meg tudta mutatni Székelynek a tempókat.²⁰² Bartók és Székely 1928. szeptember 14-én elkezdtek próbálni a műveket,²⁰³ majd Bartók csak ezután, november elején írt Szigetinek az I. rapszodiáról.²⁰⁴ Bartók édesanyja már 1928 augusztus végén értesült fia leveléből az I. rapszódia elkészültéről. Azt írta, hogy nyáron írt egy körülbelül 12 perces hegedűdarabot zongorakísérettel, amely népi táncok feldolgozása és reménykedik, hogy Szigeti el fogja majd játszani.²⁰⁵ Az ajánlás Szigetinek szól,²⁰⁶ amely nagy ajándék volt a saját Bartók-átíratával büszkélkedő,²⁰⁷ valószínűleg titkon új Bartók-műre vágyó barátjának.

Bartók a rapszodiák keletkezésének idején komponálta a III. és IV. vonósnégyesét – a harmadikat 1927 szeptemberében, a negyediket 1928 szeptemberében fejezte be.²⁰⁸ 1928 őszén a III. vonósnégyes a Musical Fund Society of Philadelphia versenyén 1. díjat nyert Casella egy kamaraművével megosztva.²⁰⁹ A verseny szervezése három hónapig biztosította az előadói jogot a versenyen győzelmet arató American String Quartet-nek, így a III. vonósnégyes világpremierje ebben az időszakban, 1928. december 30-án jött létre Philadelphiában – Mischa Mischakoff, David Dubinsky, Samuel Lifschey, William Van der Berg – előadásában.²¹⁰ Az első nyilvános előadás Európában 1929. február 19-én volt a londoni Wigmore Hallban a Waldbauer-kvartett előadásában.²¹¹

Két nap múlva a frankfurti International Society for Contemporary Music (ISCM) rendezésében megtartott estén a Wiener Streichquartett is előadta a III.

¹⁹⁹ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 113.

²⁰⁰ Bartók Béla: *Rhapsody No. II. for violin & piano*. (Wien: Universal Edition, ©1929).

²⁰¹ I.h.

²⁰² I.h.

²⁰³ I.h.

²⁰⁴ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 355.

²⁰⁵ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 448.

²⁰⁶ Bartók Béla: *Rhapsody No. I. for violin & piano*. Wien: Universal Edition, ©1929.

²⁰⁷ Lásd a 185. lábjegyzetet.

²⁰⁸ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 133-134.

²⁰⁹ Kárpáti János: *Bartók vonósnégyesei*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1967). 36.

²¹⁰ Kárpáti János: „String Quartet No. 3” In: *The Six String Quartets*. (Budapest: Hungaroton, 2009). HSACD 32513-14.

²¹¹ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 133.

vonósnégyest, tagjai ebben az időben Rudolf Kolisch, Felix Khuner, Lehner Jenő és Benar Heifetz voltak.²¹² Magyarországon először 1929. március 6-án szólalt meg a mű a Waldbauer-Temesváry-Ország-Kerpely-kvartett koncertjén a budapesti Zeneakadémia Nagytermében.²¹³

Bartók a IV. vonósnégyest 1928. júliusa és szeptembere között komponálta.²¹⁴ Első előadása a londoni rádióban 1929. február 22-én,²¹⁵ majd első nyilvános bemutatója Budapesten 1929. március 20-án volt, mindkettő a Waldbauer-Kerpely kvartett előadásában.²¹⁶ A márciusi koncerten elhangzott a III. vonósnégyes is, amelynek ez volt magyarországi bemutatója.²¹⁷ A IV. vonósnégyes budapesti bemutatóját Bartók talán legnagyobb magyar sikerének nevezték. A koncert után a szerzőt és a kvartett tagjait olyan ünneplés fogadta, amelyre az 1924-es Kodály *Psalmus Hungaricus* előadása óta nem volt példa.²¹⁸ Az ajánlást birtokló Belga Pro Arte String Quartet impresszáriója 1929. február 22-én levélben kérte a III. és IV. vonósnégyes kottáját Bartóktól, amelyet 1929 októberében előadtak Berlinben és Bécsben.²¹⁹ A dedikációt csak ezután kérték és kapták Bartóktól.²²⁰

Közben megkezdődött Bartók II. hegedűrapszódia előadásainak sorozata, amelynek ősbemutatójára 1928. november 19-én az Amszterdami Concertgebouw nagytermében került sor. Székely Zoltánt barátja, Frid Géza kísérte zongorán.²²¹ A szerzővel való bemutatásra márciusig várni kellett, mivel Bartók 1929 elején Oroszországba majd Svájcba utazott, hogy eljátsza többek között saját II. hegedű-zongora szonátáját.²²²

²¹² Kárpáti, *Bartók vonósnégyesei*, i.m., 36-37. A könyv úgy írja, mintha a február 19-i előadás lett volna a mű első előadása a világon, amit azonban megelőzött a philadelphiai bemutató. Február 12-én, az első nyilvános európai előadás előtt a londoni BBC-ben a III. vonósnégyest már előadta a Wiener Streichquartett. Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 133.

²¹³ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 324.

²¹⁴ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 134.

²¹⁵ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 74.

²¹⁶ Tóth Aladár: „Új Bartók-művek bemutatóelőadása. Bartók Béla szerzői estje Basilides Mária, Kerpely Jenő és a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes közreműködésével.” *Pesti Napló* 80/67 (1929. március): 12.

²¹⁷ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 328-329. Ez a koncert egyben a Bartók I. rapszódia cselló-zongora változatának ősbemutatója Kerpely Jenő és Bartók Béla előadásában. Tóth, „Új Bartók-művek bemutatóelőadása.” I.m., 12.

²¹⁸ I.h.

²¹⁹ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 134.

²²⁰ I.h.

²²¹ A koncerten megszólalt Tartini *Ördögtrilla* szonátája, Schubert D-dúr Szonatinája (D. 306), Pizzetti *Canto*, Castelnuovo-Tedesco *Capitan fracassa* és Ravel *Tzigane* című műve is. I.m., 117.

²²² ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 182-184. Odesszában, Bartók oroszországi turnéjának második állomásán a lengyel származású Stefan Frenkel hegedűművésszel adott estet, ahol az első rész végén megszólaltatták a II. hegedű-zongora szonátát. Előadásukat furcsának,

Bartók ezekben az években újra kapcsolatba került fiatalkori műzsájával, Geyer Steffivel, akivel immáron tisztán szakmai és baráti kapcsolatba került. 1929 elején három közös estet adtak Svájcban.²²³ Műsorukon a II. szonáta és a Bartók-Székely *Román népi táncok* mellett Bach és Schubert művei szerepeltek.²²⁴ Geyer Stefi valószínűleg 1928-ból származó leveléből kiderül, hogy Bartók műsorajánlásaiból Stefi Bach és Schubert művét preferálja, a Szigeti-féle átiratot nem szereti, így inkább a már sokszor előadott Székely-féle *Román népi táncokat* játszani szívesebben. Emellett Stefi jelezte, hogy a már egyeztetett II. szonátát korábban szeretné próbálni a darab nehézségei miatt.²²⁵

A svájci közönség értetlenül és hűvösen fogadta a meglehetősen disszonáns II. szonátát, amelyet a kritika szerint Geyer Stefi és Bartók csodálatraméltó fölénytel interpretált.²²⁶ Egy másik koncert beszámolója szerint – ahol ugyanazzal a programmal léptek fel – a II. szonáta előadása szinte elviselhetetlen volt, inkább rapszodiának tűnt, mint szonátának, majd a kritika írója megkérdőjelezte Bartók eredetiségét és tiszta művészi formaérzékét.²²⁷

1929. március 4-én Székely és Bartók a londoni BBC hangversenyeinek keretében mindkét hegedűrapszodiát előadta.²²⁸ Az I. rapszódia ekkor szólalt meg először a világon valamint a – szintén kéziratból előadott – II. rapszodiának²²⁹ ez volt az angliai bemutatója.²³⁰ A koncert után néhány nappal Oxfordban játszottak.²³¹

Bartók Angliából Párizsba utazott, hogy 1929. március 13-án Szigeti Józseffel

Frenkel szolamát hegedűszerűtlennek és az egyszerű hallgatóság részére semmit mondónak írta le a két nappal később megjelent beszámoló, amihez hozzátette, hogy a nehéz szonátát olyan gyorsan megtanuló Frenkel megérdemli csodálatunkat. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 304-305. Ez a kijelentés nem állja meg a helyét, mert már 1927 februárjában, Bécsben az Új Zene Társasága kamarazene-estjeinek egyikén Frenkel eljátszotta a szonátát Marguerite Morgannal. A koncertről készült kritikában német hegedűsnek írják az amúgy lengyel származású Frenkelt. A Musikblätter des Anbruch című folyóirat 1927 márciusában megjelent cikke alapján. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 209.

²²³ Fuchss, *Bartók Béla Svájcban*, i.m., 36.

²²⁴ I.h.

²²⁵ I.m., 37.

²²⁶ A Basler Nachrichtenben 1929. január 31-én megjelent cikk alapján. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 317.

²²⁷ A Neue Zürcher Zeitungban 1929. február 4-én megjelent kritika alapján. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 318.o.

²²⁸ íj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 283. Székely ezen a koncerten a I. rapszódia első befejezését játszotta, amelyet a dedikációt birtokló Szigeti József nem adott elő. Szigeti 1929 júliusában kapta meg a második befejezést. Denijs Dille (szerk.): „Briefe 1-175.” In: =U.ő (szerk.): *Documenta Bartókiana Heft 3*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1968). 21-263. 143.

²²⁹ Az első kiadás metszőpéldányát az Universal Edition 1929. augusztus 12-én kapta meg. Somfai, *Bartók Béla kompozíciós módszere*, i.m., 200.

²³⁰ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 118.

²³¹ I.h.

eljátssza II. hegedű-zongora szonátáját.²³² A párizsi szerzői est a II. szonáta és más Bartók-művek franciaországi bemutatója volt.²³³ A kritikák nagyra értékelték Szigeti és Bartók zenei párbeszédét a II. szonátában.²³⁴

1929 április elején Székely Ravelhez utazott Párizsba, hogy eljátssza neki a *Tzigane*-t és a hegedű-zongora szonátát Frid Gézával.²³⁵ A látogatáshoz Bartók adta az ajánlást Ravelnek írott március 15-i levelében.²³⁶ Bartók és Szigeti április 12-i római koncertje után összehoztak egy találkozót az akkor már szintén Olaszországban turnézó Székellyel és Friddel.²³⁷ A Szigeti-Bartók-Székely-Frid találkozót a Café Greco nevű kávéházban jött létre. Bartók az ott megírt, feleségének küldött üdvözlő soraiban megemlíti Szigetinek a koncerttel kapcsolatos rossz érzéseit, miszerint a közönség zajosan hallgatta végig a II. szonátát.²³⁸ Szigeti csalódottságát a Bartóki derű hamar eloszlatta.²³⁹

Az Universal Edition felkérte Székely Zoltánt, hogy dolgozza át hegedűre Kodály *Háry János* szvitjét és vegye lemezre a Bartók *Román népi táncokból* készített saját átíratát.²⁴⁰ A Kodály-átírat megírását elutasította, viszont saját Bartók-átdolgozását később felvette Frid Gézával a Decca lemezcégnél. A felvételtől kihagyták az ötödik táncot a lemez limitált ideje miatt.²⁴¹ Székely Zoltán átírata igen hamar közkedvelt darab lett a közönség és a hegedűsök körében.²⁴² Bartók a műveiből hegedűre és zongorára készített összes átírat közül a Székely-átíratot játszotta a legtöbbször koncertjein.

Bartók a rapszódiaák zongorakíséretes verziói mellett a zenekari változatokon is dolgozott. Első külföldi, illetve hazai előadásuk szinte egy időben zajlott le. Az I.

²³² ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 283-284.

²³³ Surrans, *Bartók és Franciaország*, i.m., 64.

²³⁴ Paul Le Flem, a Comoedia-ban 1929. április 12-én megjelent kritikája alapján. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 328.

²³⁵ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 121.

²³⁶ I.h. Székely ebben az időben, 1929 március végén negyedik olaszországi turnéján járt Frid Gézával. Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 122.

²³⁷ I.h. megjegyzés: Kenneson rossz dátumot ír a könyvben, nem április 4., hanem április 12. Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 363. ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 285-286.

²³⁸ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 477.

²³⁹ I.h.

²⁴⁰ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 122.

²⁴¹ I.m., 122., 184.

²⁴² Breuer János: „Román népi táncok. Egy Bartók-mű két lappangó átírata.” I.m., 155. Az átíratot még Mussolini is hallotta, amikor meghívta Székelyt saját rezidenciájára, majd kérte, hogy írják le neki a mű pontos címét és szerzőjét. Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 124. Székely átíratát más hegedűsök is rendszeresen játszották. Már néhány évvel kiadása után, 1930. február 17-én Irena Dubiska, majd 1936. május 7-én Marguerite di Siebenthal is műsorra tűzte Párizsban. Surrans, *Bartók és Franciaország*, i.m., 105.

rapszódia zenekari változatának ősbemutatója 1929. november 1-jén Königsbergben volt Szigeti József szólójával.²⁴³ A budapesti bemutatóra november 22-én a Zeneakadémián került sor Fleischer Antal vezényletével.²⁴⁴ Tóth Aladár véleménye szerint Szigeti játékában úgy alakítja ki a Bartók-stílust, mint ahogyan Bartók a zongorán vagy a Waldbauer-Kerpely kvartett a kamarazenében, amellyel egy egész generációt fognak elindítani.²⁴⁵ Amit Szigeti a hegedűjén megvalósított, az inspirálta Bartókot, hogy még tovább engedje alkotói képzeletét. Ennek egyik eredménye ez a mű – a dedikáció egyben köszönet. A nagyszerű Hubay-tanítványok autentikus előadása nélkül nem biztos, hogy Bartók ösztönözve érezte volna magát arra, hogy ennyi hegedűművet megírjon.

Az II. rapszódia zenekari verziójának ősbemutatóját 1929. november 25-én Székely Zoltán szólójával, Dohnányi Ernő vezényletével szintén a Zeneakadémián hallhatta a magyar közönség.²⁴⁶ Egy nappal korábban, november 24-én délelőtt nyilvános főpróbát tartott a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara.²⁴⁷ Egyes kritikák a vasárnapi főpróba alapján jelentek meg a hétfői hangverseny kritikáival egy időben. A II. rapszódia első előadásáról Molnár Géza, Tóth Aladár, Jemnitz Sándor és Fodor Gyula egyöntetűen elismerő hangon nyilatkoztak.²⁴⁸ Székely előadását egyedül Haraszti Emil tüntette fel negatív fényben.²⁴⁹ Ennek oka az lehetett, hogy Székely korábban nyíltan kritizálta Haraszti felesége, Lily Berg egyik művét.²⁵⁰ A rossz kritika megjelenésének másnapján Bartók a Budapesti Hírlapban éles hangon kiállt Székely Zoltán mellett és megvédte „ideális tökéletességű” előadását, mindenben egyetértve vele a rapszódia értelmezésével és kifejezésével kapcsolatban.²⁵¹

A II. rapszódia világpremierjének napján a Magyar Rádióban újra megszólalt

²⁴³ Fuchss, *Bartók Béla Svájcban*, i.m., 46. Az 1929. november 1-jei Königsberg-i koncerten Herman Scherchen vezényletével szólalt meg az I. rapszódia első zenekari kíséretes előadása. A művet Szigeti 1929. november 19-én is előadta Zürichben, ahol Volkmar Andreae vezényelte a Tonhalle zenekarát. I.h.

²⁴⁴ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 291. A koncert többi részében Brahms és Beethoven hegedűversenye mellett Corelli *La Folia* című műve szólalt meg. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 355. A budapesti bemutató másnapján a szintén Hubay-tanítvány, Zsolt Nándor dirigálta Varsóban Bartók I. szvitjét. I.m., 358.

²⁴⁵ Tóth Aladár: „Szigeti-koncert Bartók-bemutatóval.” *Pesti Napló* 80/268 (1929. november): 22.

²⁴⁶ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 190.

²⁴⁷ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 358.

²⁴⁸ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 358-361.

²⁴⁹ Haraszti Emil a Budapesti Hírlap 1929. november 26-i számában megjelent kritikája alapján. I.m., 359.

²⁵⁰ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 128.

²⁵¹ Bartók Béla válasza Haraszti Emilnek a Budapesti Hírlap 1929. november 27-i számában. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 363.

a Waldbauer-Országh-Temesváry-Kerpely kvartett előadásában Bartók IV. vonósnégyese.²⁵² A sűrű napok folytatásaként másnap, 1929. november 26-án Bartók és Székely szonátaestet tartott a Zeneakadémia Nagytermében.²⁵³ Műsorukon megszólalt Bartók I. és II. rapszódijának zongorakíséretes változata, mindkettőnek ez volt a magyarországi bemutatója.²⁵⁴ A Bartók előadásokat ismét nagyszerű kritika fogadta – Tóth Aladár szavai szerint „Hubermant leszámítva, alig találhatott volna Bartók jobb partnert”.²⁵⁵ Haraszti Emil azonban ismét értékelhetetlennek tartotta az előadást, okát a zeneszerzőben és a hegedűsben egyaránt kereste.²⁵⁶

Két nappal később, 1929. november 28-án Szigeti már Londonban játszott a Bartók I. rapszódiját a Londoni Filharmonikus Zenekar közreműködésével.²⁵⁷ Bartók később utána ment és következő év januárjában eljátszották az I. rapszódíát, a II. hegedű-zongora szonátát és a *Magyar népdalokat* Szigeti átíratában.²⁵⁸ A The Musical Times csaknem egy hónap múlva megjelenő cikkében az igen ritkán megszólaló Bartók II. hegedű-zongora szonátájának Szigeti-féle értelmezését összehasonlítja Arányi és Bartók korábbi előadásával, amelyhez képest Szigeti előadása „kevésbé romantikusnak és kevésbé tömörnek hatott”.²⁵⁹ Szigeti és Bartók a londoni koncerten a Bartók-által időközben megírt második befejezéssel adta elő az I. rapszódíát.²⁶⁰ Szigetinek a második befejezés nagyon tetszett, ezt a változatot preferálta.²⁶¹ Másnap, 1930. január 7-én a Columbia Gramophone Company felvételt készített Bartók és Szigeti játékaról. Az I. rapszódíát, a Bartók-Szigeti *Magyar népdalokat* és a Bartók-Székely *Román népi táncok* átíratát rögzítették.²⁶²

²⁵² I.m., 361.

²⁵³ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 291.

²⁵⁴ I.m., 291-292.

²⁵⁵ T[ó]th [Aladár]: „Bartók Béla és Székely Zoltán szonáta-estje.” *Pesti Napló* 80/271 (1929. november): 14.

²⁵⁶ Haraszti Emil a Budapesti Hírlap 1929. november 27-i számában megjelent kritikája alapján. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 363.

²⁵⁷ Az 1929. november 28-i koncerten is Herman Scherchen vezényelte Bartók művét, amelyen Szigeti Mozart D-dúr hegedűversenyét (K. 218) is eljátszotta. I.m., 364.

²⁵⁸ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 191.

²⁵⁹ Calvocoressi kritikája a The Musical Times zenei folyóirat 1930. február 1-i számában jelent meg. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 368.

²⁶⁰ N.N.: „C.n.” *Az Est*. XXI/5 (1930 január): 13. Bartók a koncert előkészületeit tartalmazó levelében megírta Edward Clarknak, hogy az I. rapszódia egy új változatban szerepel a műsoron. Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 366.

²⁶¹ Dille, *Documenta Bartókiana Heft 3*, i.m., 143. Szigeti az I. rapszódíát 1929. október 22-én Berlinben először Adolphe Hallis zongorakíséretével, amely a második verzió ősbemutatója volt. Bartók Archivum: „Bartók Béla zeneművei.” http://www.zti.hu/bartok/ba_hu_06_m.htm?0101 (utolsó megtekintés dátuma: 2017. augusztus 3.)

²⁶² Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 81.

1930-ban bizonytalanná váltak Bartók és Szigeti további fellépései,²⁶³ de április elején mégis létrejött egy berlini koncert, ahol Bartók-műveket játszottak.²⁶⁴ Bartók ebben az évben ezen kívül csak kétszer játszott hegedűssel. A londoni BBC-ben saját- és Kodály zongoradarabjaiból összeállított műsora mellett egy Mozart-szonátát adott elő Arányi Jellyvel.²⁶⁵ Bartók – talán magánéleti tapintatból – egyik levelében sem említi meg, hogy Jellyvel játszott volna, csak néhány korábbi műsortervezetben tűnik fel a neve.²⁶⁶ Mivel Bartók fia is csak arról tudott, hogy Basilides Máriával játszott aznap este, így egyik Bartókról készült kronológiában sincs megemlítve a hegedűszonáta előadása.²⁶⁷ Egy hét múlva Bartók újra Svájcban koncertezett Geyer Stefivel, akivel az előző évi bázeli és zürichi koncertek programját ismételték meg.²⁶⁸

1931. január 1-jén Bartók Waldbauer Imrével adott szonátaestet. Műsorukon Bach és Schubert művei mellett az I. rapszódia szerepelt.²⁶⁹ Júniusban, részben hasonló programmal indultak németországi turnéjukra. Összesen öt koncertet adtak Münchenben, Augsburgban, Nürnbergben és Frankfurtban.²⁷⁰ 1931. március 11-én a Waldbauer-Kerpely-kvartett ismét előadta Bartók III. vonósnygyesét Budapesten.²⁷¹

Bartók II. zongoraversenyének 1932. február 21-i párizsi bemutatója után meglátogatta Székelyt nijmegeni otthonában.²⁷² Székely visszaemlékezései szerint a frissen megírt hegedűduók sorrendjét közösen állították össze.²⁷³ A kiadásban nehézségi fokozatok szerint öt részben lettek csoportosítva a tételek, amelytől hangversenyen való eljátszásnál el lehet térni. A szabadon választott tételeket Bartók attacca ajánlja egymás után játszani.²⁷⁴ A duók egy részét 1931. december 8-án Waldbauer Imre és Temesváry János előadta a Magyar Rádióban, amelyet Bartók nem tudott meghallgatni.²⁷⁵ 1932. január 20-án az Új Magyar Zeneegyesület estjén

²⁶³ Dille, *Documenta Bartókiana Heft 3*, i.m., 143-144.

²⁶⁴ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 193.

²⁶⁵ Gillies, *Bartók in Britain*, i.m., 143.

²⁶⁶ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 370., 376.

²⁶⁷ Arányi neve már 1930 februárjában és májusában feltűnt a koncerttel kapcsolatban Edward Clarkkal való levelezésük során. Bartók eredetileg egy Beethoven-szonátát és saját I. szonátáját szerette volna játszani Jellyvel, esetleg második verzióként Székellyel. I.m., 370., 376.

²⁶⁸ Fuchss, *Bartók Béla Svájcban*, i.m., 36.

²⁶⁹ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 307.

²⁷⁰ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 199-200.

²⁷¹ Tóth Aladár: „A Waldbauer-kvartett hangversenye” *Pesti Napló* 82/58 (1931. március): 13.

²⁷² Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 138-139.

²⁷³ I.m., 139.

²⁷⁴ A 44 hegedűduó Universal Editionnél megjelent első kiadásában Bartók javaslata. Bartók Béla: *44 duos. I. 2 violini*. (Wien: Universal Edition, ©1933).

²⁷⁵ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 321.

Waldbauer Imre ezúttal Hannover Györggyel adott elő nyolc darabot a 44 duóból a Zeneakadémia Nagytermében.²⁷⁶ Waldbauerék pontosan követték a javasolt első sorozat darabjainak sorrendjét.²⁷⁷ Ebből arra következtettek, hogy Bartók már korábban, Székellyel való februári találkozása előtt összeállíthatta a később a kiadásban szereplő sorrendeket, de a 44 duó sorszám szerinti rendjének beállítása valószínűleg Székely és Bartók munkájának eredménye.

Székely 1932. január 24-én Hollandiában,²⁷⁸ majd 1933 januárjában Párizsban mutatta be Bartók II. rapszodiájának változatait.²⁷⁹ 1932. február 4-én Bartók ismét eljátszotta Szigetivel a II. hegedű-zongora szonátát ezúttal Oxfordban.²⁸⁰ A művet a kritikus a kortársakhoz képest túl modern darabnak tartotta elemzésében, bár kiemelte a darab mondanivalójának őszinteségét.²⁸¹ A következő hónapban, 1932. március 23-án a Waldbauer-Kerpely kvartett újra előadta Budapesten Bartók II. vonósnégyesét.²⁸² 1934. január 3-án ismét Bartók szerzői est volt a Zeneakadémián, ahol Országh Tivadar és Salgó Sándor előadtak néhány tételt a hegedűduókból, majd megszólalt a II. vonósnégyes az Országh Tivadar-Salgó Sándor-Ney Tibor-Friss Antal kvartett előadásában.²⁸³ Országh Tivadar is Hubay-tanítványként indult a Zeneakadémián.²⁸⁴ Neki egyszer sem adatott meg, hogy játsszon a zeneszerzővel.

1934. január 10-én, 11 év után Bartók újra fellépett a Hubay-örökös²⁸⁵ Zathureczky Edével Nyíregyházán. A koncerten Bartók I. rapszodiáját és Beethoven *Kreutzer*-szonátáját is játszották,²⁸⁶ amelyet később gyakran előadtak koncertjeiken. Bartók 1933 őszén állást foglalt a koncertjein megszólaló művekkel kapcsolatban,

²⁷⁶ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 409-410.

²⁷⁷ I.m., 409.

²⁷⁸ Székely a koncerten Pierre Monteux vezényletével Landré Guillaume Hegedűversenyét is játszotta. A kritika jórészt a holland zeneszerző művével foglalkozott Bartók rapszodiájának előadása helyett. I.m., 415.

²⁷⁹ A párizsi koncerten Frid Géza kísérte zongorán. Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 141. Bartók I. rapszodiájának franciaországi bemutatója 1932. február 2-án volt Harsányi Tibor és Harsányi Tiborné előadásában. Surrans, *Bartók és Franciaország*, i.m., 81.

²⁸⁰ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 325.

²⁸¹ Az Oxford Mailben 1932. február 5-én megjelent kritika alapján. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 420.

²⁸² I.m., 429.

²⁸³ Tóth Aladár: „Bartók-est.” *Pesti Napló* 85/2 (1934. január): 13.

²⁸⁴ Halmy Ferenc-Zipernovszky Mária: *Hubay Jenő. Gertler Endre előszavával.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1976). 181.

²⁸⁵ Hubay Jenő Zathureczky Edében látta utódját. Halála után néhány évvel ez megvalósult, Zathureczky vette át mesteriskolájának vezetését a Zeneakadémián. Homolya István: *Zathureczky Ede. Kovács Dénes előszavával.* Várnai Péter (szerk.): *Nagy magyar előadóművészek. XII.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1972). 37.

²⁸⁶ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 209.

amelyet Kun Imre koncertszervezővel való találkozásakor megerősített.²⁸⁷ Bartók kijelentése szerint Budapesten nem játszik szólót, saját művet és zenekari közreműködést sem vállal.²⁸⁸ Bartók akarata már a Waldbauerrel 1934. január 12-i közös kamaraestjük programjában is érvényesült, nem szólalt meg Bartók-mű.²⁸⁹ 1934. február 21-én a Waldbauer-Kerpely kvartett ismét előadta Bartók III. vonósnégyesét a Zeneakadémián.²⁹⁰

1934. március 18-án Bartók a szintén Hubay-növendék Bárdos Alice partnereként lépett fel Szombathelyen.²⁹¹ 1935 januárjában ismét Amszterdamban lépett fel Székellyel, először játszották együtt az I. hegedű-zongora szonátát.²⁹² A koncertről megjelent kritikák mesterien, varázslatosan megszólaló előadásról tanúskodtak. A kritikus szerint a szonátát a népzenei rokonságon túl sajátságos stílusjegyek jellemzik.²⁹³ Az amszterdami koncert után pár nappal Rotterdamban újra eljátszották az I. hegedű-zongora szonátát egy zenekari est két darabja között.²⁹⁴ A kritika szerint, Székely „korunk első hegedűmesterei közé tartozik, aki ezt a művészetet szívvel-lélekkel érti, a zeneszerző pedig mesterien tolmácsolta a zongorarészt”.²⁹⁵ A Waldbauer-Kerpely kvartett 1935. március 19-én ünnepelte fennállásának huszonötödik évfordulóját. Tagjai ekkor Waldbauer Imre, Hannover György, Temesváry János és Kerpely Jenő voltak. Az 1910-es, első Bartók szerzői est mintájára ismét előadták Bartók I. vonósnégyesét Budapesten.²⁹⁶

Bartók 1935 októberében Szigetivel adott közös estet Budapesten.²⁹⁷ Koncertjükön nem szólalt meg Bartók-mű, hiányát Jemnitz Sándor megemlíti kritikájában.²⁹⁸ Bartók Szigetivel többet nem játszott Európában, ezek után Székely és Zathureczky voltak leggyakrabban partnerei.

1936. január 16-án Liverpoolban közel 13 év után ismét megszólalt Székely

²⁸⁷ Kun Imre: *30 év művészek között. Egy hangversenyrendező naplója.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1965²). 199.

²⁸⁸ I.h.

²⁸⁹ A koncertet nagy várakozás előzte meg, mivel Bartók 1930. május 5-e óta Budapesten nem szerepelt nyilvánosan. ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 347.

²⁹⁰ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 476.

²⁹¹ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 211-212.

²⁹² ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 359. A legtöbb Bartók-művet Székely Zoltán interpretálta a szerzővel. Repertoárjukon Bartók hegedűrapszódiai mellett mindkét hegedű-zongora szonáta szerepelt.

²⁹³ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 492-494.

²⁹⁴ I.m., 498.

²⁹⁵ A Nieuwe Rotterdamsche Courantban 1935. február 3-án megjelent kritika alapján. I.m., 499.

²⁹⁶ I.m., 502.

²⁹⁷ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 218.

²⁹⁸ J[emnitz] S[ándor]: „Bartók Béla és Szigeti József szonátaestje.” *Népszava* LXIII/241 (1935. október): 10.

és Bartók előadásában a II. hegedű-zongora szonáta,²⁹⁹ amely a helyi beszámoló szerint még mindig „süket fülekre talált”, viszont a Bartók-Székely átirat ezúttal is sikert hozott.³⁰⁰ 1936. május 2-án Bartók utoljára lépett fel Romániában, ahol Zathureczky Ede volt hegedűs partnere.³⁰¹ Műsoruk fénypontjaként Beethoven *Kreutzer*-szonáta előadásukat emelték ki.³⁰²

1936 júniusában Bernben a svájci Aleman rádióban³⁰³ Bartók és Székely Debussy hegedű-zongora szonátáját játszotta amellyel 1921-ben együtt debütáltak Magyarországon.³⁰⁴ Bartók 1936 októberében Zathureczkyvel is eljátszotta Debussy hegedű-zongora szonátáját Budapesten egy délutáni előadáson.³⁰⁵

1937 elején Bartók Amszterdamba utazott koncertezni. Meghallgatta Székely és Frid 1937. január 25-i koncertjét a Concertgebouwban, ahol eljátszották a II. rapszodiát és egy Badings-művet.³⁰⁶ A koncerten mindkét szerző jelen volt.³⁰⁷ Másnap Párizsban a Gertler-vonósnégyes³⁰⁸ előadta Bartók I. vonósnégyesét.³⁰⁹ Néhány nappal később Bartók és Székely Párizsban eljátszotta a II. hegedű-zongora szonátát, ahol a híradások szerint Händel A-dúr szonátája is hirdelve volt, ami Denijs Dille közlése szerint nem került előadásra.³¹⁰

Pár nap múlva a brüsszeli székhelyű belga rádióban Bartók újra hallotta a II. rapszodiát Székellyel. Előadásával meg volt elégedve: „Nagy örömem telt a (rettenetesen nehéz) »Falun«-ban és a II. rapsz.-ban, mert ezt a két művet még

²⁹⁹ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 373. A II. szonáta nagy hatással volt Olivier Messiaenra, aki 1936 márciusában eljátszotta a darabot feleségével, Claire Delbosszal egy baráti társaságban. Surrans, *Bartók és Franciaország*, i.m., 84. Bartók II. szonátáját Székely kamarapartner, Frid Géza is eljátszotta 1938 januárjában Amszterdamban Andries Roodenburg hegedűművésszel. A koncerten megszólalt Bartók-Székely *Román népi táncok* című műve is. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 645. Bartók II. hegedű-zongora szonátáját elkészülte után nem sokkal más előadók is játszották. 1926. május 22-én Franz-Joseph Hirt és Alphonse Brun előadták Párizsban. Surrans, *Bartók és Franciaország*, i.m., 66.

³⁰⁰ A Liverpool Daily Postban 1936. január 17-én megjelent kritika alapján. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 522.

³⁰¹ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 377.

³⁰² Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 542-543.

³⁰³ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 379.

³⁰⁴ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 158.

³⁰⁵ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 558.

³⁰⁶ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 388-389. Henk Badings holland zeneszerző. Szimfonikus műveit többek között Eduard van Beinum és Willem Mengelberg is vezényelte. Több hegedűversenyt komponált.

³⁰⁷ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 596.

³⁰⁸ A Gertler-vonósnégyes tagjai ebben az időben Gertler Endre, Pierre de Groste, Révész László és Marcel Lonon voltak. I.m., 596.

³⁰⁹ I.h.

³¹⁰ I.m., 598.

sohasem hallottam jó előadásban.”³¹¹ Azért elgondolkodtatóak Bartók szavai, mert pár évvel korábban, az 1929-es budapesti bemutató után Bartók védte meg Székely II. rapszódia előadását Haraszi Emil kritikájában megfogalmazott támadásaitól.³¹²

Bartók és Székely 1937. február 4-én és 9-én Londonban adtak közös koncertet. Bartók művei közül a II. rapszodiát és mindkét hegedű-zongora szonátát játszották.³¹³ A február 9-i koncertnek nagy visszhangja volt az angol sajtóban, Székely játékát stílusosnak és cigányos árnyalatúnak nevezték,³¹⁴ amit sokszor írtak Zathureczky játékaról is – amely a Hubayra jellemző tónushoz kötődik. A Bartók műveiben rejlő őserő ezzel a fajta játékmóddal és hanggal tudott a legjobban felszínre törni, ami a Hubay-iskola egyik védjegye volt.

Székely fáradhatatlan munkájának jele, hogy második londoni koncertjük előtt egy nappal – 1937. február 8-án – eljátszotta Párizsban Bartók V. vonósnégyesét az Új Magyar Vonósnégyessel.³¹⁵ Ez volt a mű franciaországi bemutatója. A La Revue Musicale kritikusa szerint az V. vonósnégyes „gondolatainak hallatlan gazdagságával, mesteri felépítésével, erőteljes nyelvezetével és hangvételének eredetiségével, egyik csúcsa a mai zenének”.³¹⁶ A február 9-i londoni koncertet követően Székely február 11-én már a Hilversum rádióban játszott Bartókkal. A II. rapszódia után ismét a *Román népi táncokból* készült átirat szólalt meg.³¹⁷ Az angliai koncertek után Bartók levélben ajánlotta Paul Sachernek Székelyt a II. rapszodiával.³¹⁸

1.6. Az Új Magyar Vonósnégyes

1935-ben megalakult az Új Magyar Vonósnégyes, tagjai Végh Sándor, Szervánszky Péter, Koromzay Dénes³¹⁹ – ugyancsak Hubay-növendékek – és Palotai Vilmos.³²⁰ A

³¹¹ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 546.

³¹² Lásd a 249. és 251. lábjegyzetet.

³¹³ íj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 226-227.

³¹⁴ A kritika a The Musical Times 1937 márciusi számában jelent meg. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 604.

³¹⁵ I.m., 601.

³¹⁶ I.m., 602.

³¹⁷ íj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 390.

³¹⁸ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 547.

³¹⁹ Halmy-Zipernovszky, *Hubay Jenő*, i.m., 187., 188.

kvartett nevét az inspirálta, hogy Waldbaueréket külföldön sokszor Hungarian String Quartet-ként tüntették fel, így Véghék megváltoztatott névvel szerettek volna külföldön hírnevet szerezni maguknak.³²¹ Bartók 1934-ben megírta V. vonósnégyesét, a kéziratot tanulmányozásra elküldte a Waldbauer-Kerpely kvartettnek.³²² Waldbaueréknél egy kártyaparti alkalmával Koromzay véletlenül vette észre a kottát a zongora tetején.³²³ Elkérte a partitúrát, amelyet Waldbauer kölcsönadott két napra átnézésre. Gyorsan lemásolták, szólamokra bontották némi segítséggel³²⁴ és a kvartett azonnal elkezdte tanulni a darabot.³²⁵ Véghék megkeresték Bartókot, hogy hallgassa meg a művet, aki tíz napon keresztül segítette felkészülésüket.³²⁶ Végül Waldbauerék is beleegyeztek, hogy nem ők fogják bemutatni az „ellopott” V. vonósnégyest,³²⁷ ami végül magyarországi bemutatóként szólalt meg 1936. március 3-án.³²⁸

A megrendelő Elisabeth Sprague Coolidge³²⁹ kívánságának eleget téve a Kolisch-kvartett már eljátszotta a művet. Az ősbemutató 1935. április 8-án Washingtonban volt.³³⁰ A mecénás hölgy kilenc hónapig szerződött a mű kizárólagos előadásának birtoklásáért.³³¹ Elküldte a kottát a Pro Arte kvartett tagjainak, akik 1935. december 13-án műsorra tűzték a művet Marseille-ben, ami valószínűleg a kvartett európai bemutatója volt.³³² Bartók először az első budapesti előadáson tudta meghallgatni művét, de táviratban értesítették kvartettjének kiemelkedő külföldi sikereiről.³³³ A budapesti bemutaton Bartók a színpadon köszönte meg a tapsot, a kritikák is elismerően nyilatkoztak.³³⁴ A bécsi bemutató két héttel a magyarországi bemutató előtt került megrendezésre 1936. február 18-án.³³⁵

³²⁰ Löwenberg Dániel: *Végh Sándor*. (Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2012). 57.

³²¹ Kenneson, *Székelly and Bartók*, i.m., 168.

³²² Löwenberg, *Végh Sándor*, i.m., 61.

³²³ I.h.

³²⁴ Kadosa Pál és Veress Sándor segítettek kiírni a szólamokat, amelyre egy nap állt rendelkezésükre. Kun, *30 év művészek között*, i.m., 141.

³²⁵ Löwenberg, *Végh Sándor*, i.m., 61.

³²⁶ I.m., 62.

³²⁷ Kenneson, *Székelly and Bartók*, i.m., 170.

³²⁸ A kvartett tagjai a bemutaton Végh Sándor, Halmos László, Koromzay Dénes és Palotai Vilmos voltak. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 530.

³²⁹ Az V. vonósnégyes ajánlása Elisabeth Sprague Coolidge-nek szólt. Kárpáti, *Bartók vonósnégyesei*, i.m., 62.

³³⁰ Löwenberg, *Végh Sándor*, i.m., 62.

³³¹ I.h.

³³² I.h.

³³³ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 362.

³³⁴ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 530-533.

³³⁵ I.m., 527.

Koromzay szerint Waldbauerék örültek, hogy az Új Magyar Vonósnégyes bemutatta a kvartettet, mert túl sok dolguk volt és sok időt vett volna el a mű megtanulása.³³⁶ Az Új Magyar Vonósnégyes nemzetközi karrierje 1935. április 21-én Barcelonában, az ISCM XIV. fesztiválján kezdődött. A fesztivál első koncertjén eljátszották Bartók V. vonósnégyesét,³³⁷ amely után Európa számos országába kaptak meghívást.³³⁸ Miután a kvartett 1937. március 12-én Amszterdamban, a Muzieklyceumban koncertezett, felkeresték Székelyt.³³⁹ Hazatérésük után levélben meghívták a kvartett első hegedű posztjára.³⁴⁰ Végh Sándor vonakodva, de elvállalta a második hegedű posztját, Halmos László pedig elhagyta a kvartettet.³⁴¹ Székely azzal a feltétellel fogadta el a meghívást, ha székhelyük Hollandiában lesz, így 1937 nyarán kiköltöztek a többiek.³⁴² Rövid ideig sikeresen működött a kvartett ebben a formában,³⁴³ de Végh mégsem akart második hegedűt játszani, így 1938-ban hazaköltözött és megalapította saját vonósnégyesét.³⁴⁴ A második hegedűs így a szintén Hubay-tanítvány Pártos Ödön lett, aki hamar eltávozott a kvartettből.³⁴⁵ Helyét Alexandre Moskowsky kapta meg,³⁴⁶ akivel folytatódhatott nemzetközi karrierjük.

Az Új Magyar Vonósnégyes Székely Zoltán vezetésével 1939-ben új művet kért Bartóktól,³⁴⁷ aki már nyáron elkezdte a munkálatokat Saanenben. Fiának írt 1939. augusztus 18-i levelében³⁴⁸ azt írja, hogy 1934 óta jóformán csak megrendelésre dolgozik és most egy újabb felkérésnek kellene eleget tennie Székely Zoltán részére.³⁴⁹ Bartók, augusztus 24-i levelében tájékoztatta Székelyt kvartettjének első három tételének elkészültéről, amelyre nem kapott választ, így Frid Gézán keresztül érdeklődött szeptember 29-i levelében, hogy kéri-e még a

³³⁶ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 170.

³³⁷ Löwenberg, *Végh Sándor*, i.m., 68-69.

³³⁸ I.m., 69.

³³⁹ I.m., 70.

³⁴⁰ I.m., 71.

³⁴¹ I.h.

³⁴² I.h.

³⁴³ I.m., 71-72.

³⁴⁴ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 178.

³⁴⁵ Pártos Ödön (1907-1977) Tel Avivba költözött, ahol 1956-ig az Israel Philharmonic Orchestra brácsása volt. I.m., 188.

³⁴⁶ I.h.

³⁴⁷ Kárpáti, *Bartók vonósnégyesei*, i.m., 81.

³⁴⁸ Bartók Paul Sacher vendégeként tartózkodott Saanenben. ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla családi levelei*, i.m., 598.

³⁴⁹ I.h. A Divertimentot ekkor fejezte be, amelyet Paul Sacher megrendelésére komponált.

kvartettet vagy sem.³⁵⁰ Bartók aggódott az előadói jogok miatt, mivel kitört a világháború és kilátástalanná vált műve előadásának sorsa. Amikor elhagyta Magyarországot, magával vitte többek között a VI. vonósnégyes kottáját.³⁵¹ Bartók amerikai tartózkodása alatt végleg megszakadt kapcsolata Székellyel, így odaadta a kéziratot a Bécsből ugyancsak Amerikába költözött Rudolf Kolischnak, aki már új kvartettjével – 1939-es feloszlásuk után új brácsa és cselló tagokkal – mutatta be a művet 1941. január 20-án a New York-i Town Hallban.³⁵² A háború reménytelen kilátásai miatt a kvartettet Bartók így nem Székelyéknek, hanem a Kolisch-kvartettnek ajánlotta.³⁵³ A VI. vonósnégyest Magyarországon 1946-ban mutatta be a Waldbauer-Kerpely kvartett feloszlásuk előtti utolsó budapesti koncertjükön.³⁵⁴

A külföldön Hungarian String Quartet-ként ismert Waldbauer-Kerpely kvartett működése befejeződött, Waldbauer és Kerpely Amerikába emigráltak.³⁵⁵ Az eddig Új Magyar Vonósnégyes néven működő Székely-Moskowsky-Koromzay-Palotai kvartett megváltoztatta nevét Hungarian String Quartet-re,³⁵⁶ így folytatták azt a tradíciót, amelyet Waldbauerék indítottak el Bartók első szerzői estjén 1910-ben.

1.7. Az utolsó szereplések Európában és Amerikában a Hubay-tanítványokkal 1937 - 1942

Bartók számára az 1930-as évek vége termékeny alkotói korszak volt. 1936 és 1939 között jelentős műveket írt: Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára, Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre, *Kontrasztok*, Hegedűverseny (1937-1938), Divertimento és VI. vonósnégyes. Ebben az időszakban újabb kamarapartnerekkel is fellépett. 1937. február 22-én koncertezett először Gertler Endrével, akivel a Pápan megrendezett szonáta-estjükön Bach, Mozart és Beethoven szonátái mellett előadták

³⁵⁰ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 636-637.

³⁵¹ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 212.

³⁵² I.m., 223.

³⁵³ Kárpáti, *Bartók vonósnégyesei*, i.m., 81.

³⁵⁴ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 20.

³⁵⁵ I.h.

³⁵⁶ I.m., 20., 213.

Bartók I. rapszodiáját is.³⁵⁷ Bartók és Waldbauer 1937 decemberében adták utolsó kamaraestjüket Budapesten, ahol Kerpely Jenő közreműködésével eljátszották Mozart E-dúr trióját és Mendelssohn d-moll trióját.³⁵⁸ 1938. március 27-én Bartók-Zathureczky matinét rendeztek a Magyar Színházban, amelynek műsora a következő közös turnéjuk egyik programja volt Mozart-, Brahms- és Bartók műveivel.³⁵⁹

Bartók és Gertler 1938 novemberében Brüsszelben és Antwerpenben léptek fel, ahol műsorukon Bartók-művek szerepeltek.³⁶⁰ Antwerpenben a II. hegedű-zongora szonátát a kritikák nehezen érthetőnek találták nem úgy, mint az I. rapszodiát vagy a Szonatina Gertler-féle átíratát, amelyek szinte mindenütt nagyobb sikert hoztak.³⁶¹ Gertler Endre emlékezete szerint a Szonatinát 17 éves korában dolgozta át hegedűre és zongorára, amelyet sietett megmutatni Bartóknak, aki az átdolgozás hatására készítette el a műből kamarazenekari átíratát *Erdélyi táncok* címmel.³⁶² Gertler átíratát Bartók jelentősen átdolgozta,³⁶³ mielőtt 1930-ban kiadásra bocsátotta.³⁶⁴ Szintén ebben az időszakban készült Ország Tivadar átírata a *Gyermekeknek* című ciklusból *Magyar népdalok* címmel, amelyet Bartók teljesen átszerkesztett majd saját kezűleg újraírt, mielőtt kiadásra került 1934-ben.³⁶⁵ Gertler visszaemlékezéseiben azt írta, hogy Bartók szonáta-partnerének választotta őt,³⁶⁶ kijelentését valójában a Bartókkal adott mindössze három szonáta-est támasztja alá.

Bartók és Székely 1938. november 15-én Amszterdamban adták utolsó szonátaestjüket, amelyen eljátszották Bartók I. rapszodiáját és a Székely-féle *Román népi táncokat*.³⁶⁷ A koncertről megjelent kritikából idézve Székely előadása „Bartók stílusával és felfogásával oly bensőséges módon egyesül”.³⁶⁸ Az „eszményi együttest

³⁵⁷ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 227.

³⁵⁸ A két trió előadása között Waldbauer és Kerpely eljátszották Kodály Duóját hegedűre és gordonkára, amely Kodály Zoltán jelenlétében, 55. születésnapjára szólalt meg. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 633-634.

³⁵⁹ I.m., 663-664.

³⁶⁰ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 414-415.

³⁶¹ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 677-680.

³⁶² Bónis, *Élet-képek*, i.m., 394.

³⁶³ Az általam a Bartók Archívumban megtekintett Bartók-Gertler: Szonatina hegedűre és zongorára című átírat fogalmazványának, Gertler Endre átíratának másolata Bartók revíziójával (jegyzékszám: PB 36TVPS1) – másolata alapján.

³⁶⁴ Somfai, *Bartók Béla kompozíciós módszere*, i.m., 228.

³⁶⁵ Az általam a Bartók Archívumban megtekintett Bartók-Ország: *Magyar népdalok* című átírat tisztázatának, fogalmazványának és Bartók javításait befoglaló kéziratának (jegyzékszám: PB 22TVPFC2, PB 22TVPS1, PB 22TVPFC1) – másolata alapján.

³⁶⁶ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 146.

³⁶⁷ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 235.

³⁶⁸ A kritika a Nieuwe Rotterdamsche Courant 1938. november 16-i számában jelent meg. Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 686.

alkotó” páros többé nem lépett fel nyilvánosan.³⁶⁹

Bartók utolsó szonátaestjeit Európában Zathureczky Edével adta, akivel mélyebb szakmai kapcsolatba került ebben az időszakban. Az 1938/39-es évadban hat közös szonáta-estet adtak, kettőt Magyarországon és négyet Olaszországban. Zathureczky jó olaszországi kapcsolatai révén jöhetett létre a Bartókkal közös turné az olasz városokban.³⁷⁰ Bartók az olasz koncertek műsorát már 1938 augusztusában leadta impresszáriójának, Kun Imrének.³⁷¹ Programjuk szinte azonos volt a két magyarországi koncerttel. A három Bartók-mű – az Ország- és Gertler-féle átiratok, valamint a II. rapszódia – mindegyik koncerten szerepelt. Olaszországi hangverseny beszámolók szerint a legmélyebben Brahms G-dúr szonátája érintette meg a hallgatókat.³⁷² Kiemelték Zathureczky dús, meleg hegedűhangját, valamint a II. rapszodiában nyújtott vérbeli művésztemperamentummal teli előadását.³⁷³

A következő évadban, 1939 októberében szegedi és budapesti koncertjükön Beethoven-szonátákat adtak elő.³⁷⁴ Zathureczky méltó módon helyt állt a nagy Beethoven-interpretátor, Bartók mellett a négy Beethoven-szonáta előadásában.³⁷⁵ Közös koncertjeik egyik legérdekesebb állomása a Kassai Művészeti Hetek keretén belül megrendezett kamarakonzertjük volt. Az esten Dohnányi Ernő Zathureczkyvel és Bartókkal egyaránt játszott.³⁷⁶ A meghirdetett program szerint Zathureczky a II. rapszodiát és az Ország-féle *Magyar népdalokat* adta elő Bartókkal.³⁷⁷ A koncertet a rádió közvetítette, amelyből privát hangfelvétel is készült.³⁷⁸ Zathureczky és Bartók a programban feltüntetett II. rapszódia helyett végül az I. rapszodiát játszották. A felvétel nagyon becses dokumentum. Eddigi tudomásom szerint megállapíthatom, hogy akaratlanul, de ez a műsorváltozás eredményezhette azt, hogy nem létezik felvétel a II. rapszodiából Bartók előadásában.³⁷⁹

³⁶⁹ I.m., 685.

³⁷⁰ Homolya, *Zathureczky Ede*, i.m., 22., 39. Zathureczky valóban nagy hatással lehetett Bartókra, mivel Bartók idegenkedett a fasiszta Olaszországba való látogatástól, amelyet 1937-ben egyik levelében Müller-Widmann asszonynak ki is fejtett: „[...]gyűlöletem Olaszország iránt az utóbbi időben olyan természetellenesen nagy lett, hogy egyszerűen nem tudom magamat rászánni, hogy betegyem a lábamat ebbe az országba.” Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 550-551.

³⁷¹ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 705.

³⁷² I.m., 707-708.

³⁷³ I.m., 708.

³⁷⁴ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 239.

³⁷⁵ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 716.

³⁷⁶ Homolya, *Zathureczky Ede*, i.m., 40.

³⁷⁷ I.h.

³⁷⁸ Bartók Béla: *Bartók Recordings from Private Collections*. 2. (Budapest: Hungaroton, 1995. HCD 12334-35).

³⁷⁹ Az I. rapszodiából létezik egy másik koncertfelvétel Bartók előadásában, amelyen Szigeti József

1939. november 26-án Budapesten Bartók és Zathureczky utolsó előtti szonátaestjén ismét megszólaltak a korábban előadott Bartók-művek.³⁸⁰ A koncerten Szigeti József is jelen volt.³⁸¹ Szigeti két nappal később a Városi Színházban lépett fel, ahol eljátszotta többek között Bartók *Két portré* című művéből az *Egy ideális arcképet*.³⁸² Bartók utolsó vidéki koncertjére 1940. március 2-án került sor Szombathelyen, amely egyben a Zathureczkyvel adott koncertsorozat utolsó állomása is volt.³⁸³

Bartók a következő hónapban 1940. április 3-án második amerikai útjára indult.³⁸⁴ Április 13-án Washingtonban a Library of Congress-ben Szigeti Józseffel adta első koncertjét.³⁸⁵ A koncertről hangfelvétel készült,³⁸⁶ amely különleges lehetőséget nyújt a két művész előadásának megismeréséhez. Műsorukon Debussy, Beethoven és Bartók művei szerepeltek.³⁸⁷ Négy nap múlva, 1940. április 17-én – a szintén Hubay-tanítvány – Arányi Ferencsel lépett fel Pittsburghban,³⁸⁸ ahol utolsó alkalommal szólalt meg Bartók kezéből az oly sokat játszott Beethoven *Kreutzer*-szonáta. A koncerten ugyancsak megszólaló Bartók I. hegedű-zongora szonátát „hanglabirintushoz” hasonlították, amelynél megemlítették a mű nehézségein felülkerekedő előadást.³⁸⁹

1940. április 17. és május 1-je között az I. rapszódia négyszer szólalt meg Bartók és Szigeti előadásában. Együttműködésük és barátságuk eredményezte, hogy Bartók megkomponálta *Kontrasztok* című művét hegedűre, klarinétra és zongorára. Megálmodója Szigeti volt. 1938. augusztus 11-én kelt levelében – korábbi megbeszélésükre hivatkozva – felkérte Bartókot saját maga és Benny Goodman részére egy 6-7 perc hosszúságú zongorakíséretes klarinét-hegedű duó komponálására.³⁹⁰ Szigeti kérte, hogy a mű két önálló – külön is játszható – részből

játssza a hegedűszólót. A felvételt 1940. április 13-án rögzítették Washingtonban a Library of Congressben. Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 35.

³⁸⁰ ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 240.

³⁸¹ Kun, *30 év művészek között*, i.m., 204.

³⁸² Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 719.

³⁸³ Homolya, *Zathureczky Ede*, i.m., 41. A koncerten Mozart, Bartók és Beethoven művei szerepeltek. ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 431-432.

³⁸⁴ Magyarországról április 1-jén indult el. Április 3-án szállt fel Nápolyban a Rex hajóra, április 11-én érkezett meg New Yorkba. ifj. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 242.

³⁸⁵ Tallián Tibor: *Bartók fogadtatása Amerikában. 1940-45.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1988). 60.

³⁸⁶ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 35.

³⁸⁷ Tallián, *Bartók fogadtatása Amerikában*, i.m., 60.

³⁸⁸ I.m., 64.

³⁸⁹ Ralph Lewando kritikája alapján a Pittsburgh Press 1940. április 18-án megjelent számából. Tallián, *Bartók fogadtatása* I.m., 65.

³⁹⁰ Dille, *Documenta Bartókiana Heft 3*, i.m., 226.

álljon.³⁹¹ A felkéréssel egyben a rossz anyagi körülmények között élő Bartóknak kívánt segítséget nyújtani.³⁹² Bartók 1938. szeptember 5-i levelében tájékoztatta Goodmant egy trió megírásáról és a dedikáció feltételeiről. A művet még abban az évben, 1938. szeptember 24-én befejezte – *Verbunkos* és *Sebes* címmel.³⁹³

Szigeti az 1939. január 9-i Carnegie Hall-i ösbemutató előtt ideiglenesen Rapszodiának nevezte el a két tételt,³⁹⁴ amely Bartók akarata ellenére a meghívókon is megjelent.³⁹⁵ Később egy *Pihenő* tétellel bővült a mű. Címére Bartókkal közösen találtak új alternatívát: *Kontrasztok*.³⁹⁶ Bartók, Szigeti és Goodman 1940 májusában lemezre vették a triót a Columbia Gramophone Company New York-i stúdiójában,³⁹⁷ amelynek megjelenése az 1941. február 4-i bostoni koncertjük idejére esett.³⁹⁸ Ezen a koncerten szólalt meg nyilvánosan először és utoljára a *Kontrasztok* hármójuk előadásában.³⁹⁹ Bár negatív jelzőkkel is illették a koncertet, a Boston Post beszámolója szerint „Mr. Goodman bebizonyította, hogy tud Bartókot játszani, Mr. Bartók [...] ugyancsak bebizonyította, hogy tud Goodmant írni, még ha ezt nem teszi is következetesen” – a kritikus ezzel utalt a nagyszerű összhangra Bartók és Goodman között.⁴⁰⁰

A Bartók-Székely *Román népi táncok* 1941. február 7-én szólalt meg utoljára a zeneszerző előadásában, Antal Jenő hegedűszólójával.⁴⁰¹ Bartók és Szigeti utolsó közös fellépése 1941. február 18-án volt a denveri Broadway Színházban, ahol műsoruk a már korábban előadott művekből állt össze.⁴⁰² Az amerikai Bartók-Szigeti koncerteken hatodik alkalommal megszólaló I. rapszodiát „nehezebben emészthető falat”-nak írta a Denver Post, amely néhány hallgatót meg is viselt mire befejeződött a mű.⁴⁰³ Bartók és Szigeti I. rapszódia előadásai után nem volt jellemző az ilyen

³⁹¹ I.h.

³⁹² Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 37.

³⁹³ Vikárius László: „Hasonlóságok és kontrasztok – Bartók Ravel-hommage-a?” In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1995-1996*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1997. 243-274. 256.

³⁹⁴ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 39.

³⁹⁵ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 688.

³⁹⁶ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 39.

³⁹⁷ Bartók Béla: *Bartók at the Piano*. (Budapest: Hungaroton, 1991. HCD 12326-28).

³⁹⁸ íj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 444.

³⁹⁹ Szigeti említést tett sajnálatáról, hogy a koncertet nem sikerült lemezre rögzíteni. Szigeti, *Beszélő húrok*, i.m., 197.

⁴⁰⁰ Warren Storey Smith kritikája alapján, amely a Boston Post 1941. február 1-i számában jelent meg. Tallián, *Bartók fogadtatása Amerikában*, i.m., 100.

⁴⁰¹ I.h.

⁴⁰² I.m., 101.

⁴⁰³ John G. Kendal kritikája alapján, amely a Denver Post 1941. február 19-i számában jelent meg. I.h.

negatív kritika. Bartóknak nem volt könnyű ezekben az években, gyengélkedett, anyagi helyzete is sokszor zátonyra futott és egyre több negatív kritikát kapott, műveit újszerűnek, érthetetlennek gondolták. 1942. április 24-én New Yorkban lépett fel utoljára hegedűssel nyilvános koncerten, ahol partnere Rudolf Kolisch volt.⁴⁰⁴ A koncerten utoljára szólalt meg a II. rapszódia a zeneszerző előadásában.⁴⁰⁵

1.8. A Hegedűverseny első előadásai

A Székelynek komponált Hegedűverseny világpremierje 1939. március 23-án volt az Amszterdami Concertgebouw nagytermében Willem Mengelberg vezényletével.⁴⁰⁶ A koncerten Beethoven *Egmont-nyitánya* és Csajkovszkij 5. szimfóniája is megszólalt,⁴⁰⁷ amit a zenekar már jól ismert, így a három próba nagy részében a Hegedűversennyel tudtak foglalkozni.⁴⁰⁸ A koncerten Bartók nem tudott jelen lenni.⁴⁰⁹ Két nappal később Hágában megismételték a koncertet, majd napokon belül előadták Rotterdamban, Arnhemben és Brüsszelben.⁴¹⁰ A brüsszeli koncerten a belga királynő is jelen volt.⁴¹¹ A világpremiert sikerült rögzíteni hangfelvételen, amelynek részleteire későbbi fejezetemben kitérek.⁴¹²

Székely, az 1939/40-es évadot követően megállapodott Mengelberggel, hogy a következő szezonban újra eljátsszák a versenyművet Amszterdamban és Rotterdamban.⁴¹³ Az ősbemutató utáni első amszterdami előadás 1940. március 10-én volt.⁴¹⁴ A koncerten ismét Mengelberg vezényelt, a műsoron Berlioz: *Római Carnevál* és Beethoven 3. szimfóniája is szerepelt.⁴¹⁵ Beszámolók szerint Székely ismét bebizonyította, hogy kiérdemelte Bartók bizalmát és csodálatra méltó előadása

⁴⁰⁴ íjf. Bartók Béla, *Bartók Béla műhelyében*, i.m., 252.

⁴⁰⁵ I.h.

⁴⁰⁶ Bónis, *Élet-képek*, i.m., 424.

⁴⁰⁷ I.h.

⁴⁰⁸ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 207.

⁴⁰⁹ íjf. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 419.

⁴¹⁰ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 208.

⁴¹¹ I.m., 214.

⁴¹² Bartók Béla: Zoltán Székely, Willem Mengelberg. *Bartók Violin Concerto No. 2. Royal Concertgebouw Orchestra Amsterdam*. (Amsterdam: Philips, 1989. 426 104-2 [PLC]).

⁴¹³ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 211.

⁴¹⁴ I.m., 213.

⁴¹⁵ Demény, „Bartók Béla pályája delelőjén.” I.m., 722.

mindvégig nemes, meleg és kifejezéssel teli hangon szólt.⁴¹⁶

Eddigi kutatásaim alapján a Hegedűversenyt a Bartókkal többször is koncertező Hubay-tanítványok közül csak Zathureczky Ede⁴¹⁷ és Gertler Endre⁴¹⁸ adta elő. A zenekari estjeiről is híres Szigeti József soha nem adta elő a Hegedűversenyt. Bartók 1944. január 30-i levelében a következőket írta Szigetinek:

Bizony, nagyon sajnálom, hogy nem Te kreálhattad a hegedűversenyt. Talán még emlékszel rá, hogy 3 évvel ezelőtt, mikor még meg se jelent a zongorakivonat, küldtettem Neked egy példányt csak úgy fénymásolatban. Senki más akkor még nem kapott példányt. Ormándyval még megvan a lehetőség. Írt nekem valami más ügyben és említette, mennyire sajnálja stb., és szeretné, ha mégis lehető lenne veled Phil.-ban, mert meghallgatta rádión és azt hiszi, ilyen heg.versenyt Beeth., Mendels. És Brahms óta nem írtak. Sic Ormándy! – Az előadás csakugyan kitűnő volt. Legjobban annak örültem, hogy a hangszereléssel semmi baj nincs. Semmit sem kell rajta változtatni. Márpedig éppen zenekari „kíséret” hegedűhöz nagyon kényes egy dolog.⁴¹⁹

Mivel Bartók az 1943. október 14., 15., 17-i előadásokon hallotta először a Hegedűversenyt zenekari kíséretes formában Spivakovsky szólójával,⁴²⁰ ezért valószínűleg erről az előadásról írt. Spivakovsky az előadás után kérte Bartókot egy újabb hegedűverseny megkomponálására, amelyet a zeneszerző nem vállalt.⁴²¹ Bartók haláláig 11-szer szólalt meg Amerikában a Hegedűverseny, amelynek szólistái Tossy Spivakovsky, Yehudi Menuhin és John Weicher voltak.⁴²² Az amerikai bemutatón Spivakovsky játszott a Clevelandi Zenekarral Artur Rodzinski vezényletével.⁴²³ A háború idején Európában nehezebben adódott alkalom a mű további megszólaltatására. Az erdélyi és budapesti bemutatón Szervánszky Péter játszotta a hegedűszólamot Vaszy Viktor és Ferencsik János vezényletével.⁴²⁴

Yehudi Menuhin nagy részt vállalt Bartók műveinek terjesztésében már a

⁴¹⁶ I.h.

⁴¹⁷ Zathureczky 1948-tól rendszeresen műsorra tűzte a Hegedűversenyt Európa hangversenytermeiben. Homolya, *Zathureczky Ede*, i.m., 51.

⁴¹⁸ Gertler Endre 1946. április 26-án Brüsszelben előadta a Hegedűversenyt Franz André vezényletével. Surrans, *Bartók és Franciaország*, i.m., 95.

⁴¹⁹ Szigeti, *Beszélő hűrok*, i.m., 198-199.

⁴²⁰ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 465-466.

⁴²¹ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 695.

⁴²² Tallián, *Bartók fogadtatása Amerikában*, i.m., 197-198.

⁴²³ Tallián, *Bartók fogadtatása Amerikában*, i.m., 213.

⁴²⁴ Lakatos István: „Bartók Béla hegedűversenyének magyar bemutatója.” *A Zene* XXV/4 (1943. december): 51-53. 51. Jemnitz Sándor: „Bartók–Mozart est.” *Népszava* 72/5 (1944. január): 6.

zeneszerző életében is. Számos helyen bemutatta a Hegedűversenyt,⁴²⁵ majd 1946 szeptemberében Budapesten is előadta Bartók remekművét saját Bartók-sorozatának zárókoncertjén.⁴²⁶ Egyes kritikusok szerint ez az előadás volt a mű igazi magyarországi bemutatója.⁴²⁷ Székely Zoltán 1972-ben újra felvette repertoárjába Bartók neki ajánlott Hegedűversenyét, amelyet 1973 novemberétől eljátszott koncerteken.⁴²⁸

Székely visszaemlékezései szerint vele a következő előadásokon szólalt meg a Hegedűverseny az 1970-es években:

- Maine, Maine's Portland Symphony Orchestra, Paul Vermel vezényletével, 1973. november⁴²⁹
- Kalifornia, Claremont, McKenna Auditorium, San Francisco State University Symphony Orchestra, Varga László vezényletével 1973⁴³⁰
- Berkeley, University of California Berkeley, San Francisco State University Symphony Orchestra, Varga László vezényletével 1973⁴³¹
- Banff, Eric Harvie Theatre, Canadian Chamber Orchestra, Walter Susskind vezényletével, 1976 július⁴³²
- Urbana, Krannert Center for the Performing Arts, Champaign-Urbana Symphony, Paul Vermel vezényletével 1976 ősz⁴³³
- Budapest, Erkel Színház, Magyar Állami Hangversenyzenekar, Ferencsik János vezényletével 1977. szeptember 26.⁴³⁴

A budapesti eseményt a Magyar Televízió rögzítette, amelyen testközelből láthatjuk Székely Zoltán Hegedűverseny-előadását. A videót ismerem, viszont disszertáciomban nem foglalkozom a felvétel elemzésével. Következő fejezetemben a Székely és Bartók közös munkájának eredményeként létrejött ösbemutató előadás felvételével foglalkozom és annak részleteit vizsgálom.

⁴²⁵ Robert Magidoff: *Yehudi Menuhin*. (New York: Doubleday & Company, 1955). 255.

⁴²⁶ J[emnitz] S[ándor]: „Bartók, Menuhin, Doráti.” *Népszava* 74/201 (1946. szeptember): 2.

⁴²⁷ I.h.

⁴²⁸ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 323., 327.

⁴²⁹ I.m., 327.

⁴³⁰ I.m., 328-329.

⁴³¹ I.m., 329.

⁴³² I.m., 333.

⁴³³ I.h.

⁴³⁴ I.m., 336.

1.9. BARTÓK BÉLA ÖSSZES ELŐADÁSA HEGEDŰSSEL

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
1.	1897.11.03.	1. Bartók Béla 2. Fränzl Ágost 3. Mayer Hugó <i>(szavalt)</i> 4. Bakos Lajos zenekara (Bakos Lajos, Terebessy János, Klein Emil, Fränzl Ágost, Bartók Béla, Bumbát József, Zigmundik Zsiga, Paulik Rezső) 5. Pál Mózes <i>(szavalt)</i> 6. Kossutány István 7. Otócska Rezső 8. Otócska Pál 9. Otócska Péter 10. Bakos Lajos <i>(szavalt)</i> 11. intézeti zenekar 12. ifjúsági énekkar	Pozsony	1. <u>Zsaskovszky Ferenc</u> : Üdvözlődal (12) 2. <u>Mendelssohn</u> : e-moll hegedűverseny Op. 64 – 3. tétel (1,2) 3. <u>Coppée</u> : A kovácsok sztrájkja (3) 4. „Népdalok” (4) 5. <u>Petőfi Sándor</u> : A jó öreg korcsmáros (5) 6. <u>Beethoven</u> : c-moll vonósnégyes Op. 18 No. 4 (6,7,8,9) 7. <u>Arany János</u> : Jóká ördöge (10) 8. <u>Liszt</u> : Spanyol Rapszódia (1) 9. <u>Schumann</u> : Träumerei Op. 15 No. 7 (1,11) 10. „Népdalok” (12)
2.	1898.03.06.	1. Bartók Béla 2. Sóhár Miklós	Pozsony	<i>A koncerten Bartók zongorán kísért (1,2)</i>

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
3.	1898.11.03.	1. Bartók Béla 2. Kossutány István 3. Kákonyi Zoltán <i>(szavalat)</i> 4. Terebessy János 5. Otócska Péter 6. Otócska Pál 7. Winter Károly 8. Ocskay Rezső 9. Ertl Miksa 10. Fränzl Ágost 11. Kappel Gyula <i>(szavalat)</i> 12. ifjúsági zenekar 13. ifjúsági énekkar	Pozsony	1. <u>Zsaskovszky Ferenc</u> : Üdvözlődal (13) 2. <u>Bériot</u> : VII. hegedűverseny – 1. tétel (1,2) 3. <u>Vörösmarty Mihály</u> : Petike (3) 4. <u>Bartók</u> : c-moll zongoránégyes (1898) Op. 20 BB 13 (1,4,5,6) 5. „Ősziharmat után” – kuruczdal (13) 6. <u>Steck</u> : Flirtation (12) 7. <u>Vörösmarty Mihály</u> : Csongor és Tünde – két jelenet a drámai költeményből (6,7,8,9) 8. <u>Hubay</u> : „Hullámzó Balaton” (1,10) 9. <u>Vörösmarty Mihály-Ernyei József</u> : Szép Ilonka (1,11) 10. <u>Liszt-Wagner</u> : Tannhäuser-nyitány (1) 11. <u>Brahms-Bartók</u> : Magyar táncok No. 4 (12) 12. <u>Weber Károly</u> : Békahangverseny (13)
4.	1901.04.18.	1. Bartók Béla 2. Kunwald Margit <i>(hegedű)</i> 3. Artmann <i>(hegedű)</i> 4. Kunwald <i>(brácsa)</i> 5. Adler Mihály <i>(gordonka)</i>	Budapest <i>Kunwaldéknál</i>	<u>Schumann</u> : Esz-dúr zongoraötös Op. 44 (1,2,3,4,5)
5.	1901.04.21.	1. Bartók Béla 2. ?	Budapest <i>Kunwaldéknál</i>	<i>Hegedűszonáták</i> (1,2)
6.	1901.12.20.	1. Bartók Béla 2. Hubay Jenő 3. Burrián Károly <i>(ének)</i> 4. Koessler János <i>(orgona)</i> 5. Moshammer Román <i>(hárfa)</i> 6. Weidl Ferencz <i>(kürt)</i>	Budapest Zeneakadémia <i>zártkörű tanári összejövetel</i>	<u>Hubay</u> : II. hegedűverseny (1,2) <i>(ősbemutató)</i> <u>Franck</u> : Panis angelicus (3,4,5,6)
7.	1902.02.11.	1. Bartók Béla 2. Kemény Rezső	Budapest Royal Szálló	<i>A koncerten Bartók zongorán kísért</i> (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
8.	1902.03.02.	1. Bartók Béla 2. Hartmann Arthur 3. F. Mathieu <i>(ének)</i> 4. Maleczky Bianca <i>(ének)</i> 5. Karminska Mary <i>(hárfa)</i> 6. Karminsky Alice <i>(hárfa)</i>	Budapest Royal Szálló	<u>Vieuxtemps</u> : d-moll hegedűverseny Op. 31 No. 4 (1,2) <u>Fauré</u> : Berceuse Op. 16 (1,2) <u>Hauser</u> : Magyar Ábránd (1,2)
9.	1902.03.24.	1. Bartók Béla 2. Schulz Erna	Budapest Royal Szálló	1. <u>Bruch</u> : g-moll hegedűverseny Op. 26 No. 2 (1,2) 2. <u>Joachim</u> : B-dúr románc (1,2) 3. <u>Brahms-Joachim</u> : Magyar táncok (1,2) ráadás: <u>Vieuxtemps</u> : Polonéz (1,2) 4. <u>Mendelssohn</u> : e-moll hegedűverseny Op. 64 (1,2) ráadás: <u>Hubay</u> : Csárdajelenet (1,2) 5. <u>Schumann</u> : Fantasiestücke Op. 12 No. 1, 2 - Des Abends (1) - Aufschwung (1) 6. <u>Schubert</u> : Esz-dúr Impromptu D. 899 No. 2 (1) 7. <u>Liszt</u> : f-moll Concert Étude „La leggierezza” S. 144 No. 2 (1) ráadás: <u>Schubert-Liszt</u> : Erlkönig S. 558 No. 4 (1)
10.	1903.02.23.	1. Bartók Béla 2. Hubay Jenő <i>(a. hegedű, b. szavalat)</i> 3. Hubayné gróf Cebrián Róza 4. Szendy Árpád 5. Dohnányi Ernő	Budapest Zeneakadémia <i>zártkörű tanári összejövétel</i>	<u>Koessler</u> : Hegedűszonáta (2a,4) <u>Hubay</u> : - Simon Judit (Kiss J.) (1,2b) - Ugy-e. Jani? (1,2a,3) <u>Dohnányi</u> : Szerenád hegedűre, brácsára és gordonkára Op. 10 (1902) 1-3. tétel (5) <u>Delibes-Dohnányi</u> : Naila-keringő (5)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
11.	1903.03.21.	1. Bartók Béla 2. Anisz Aladár 3. Haris Ervin 4. Singer Ede 5. Kerpely Jenő 6. Pollacsek Elza 7. Klein Ilona 8. Singer Zelma 9. Stössel Irma 10. Bondi Nelli 11. Thomán István	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Dohnányi</u> : c-moll zongoraötös Op. 1 (1,2,3,4,5) 2. <u>Brahms</u> -dalok (8,?) 3. <u>Csajkovszkij</u> -dalok (8,?) 4. <u>Wieniawski</u> : d-moll hegedűverseny 1-2. tétel Op. 22 No. 2 (9,?) 5. <u>Liszt</u> : Zárandokévek II. Velence és Nápoly: 3. Tarantella S. 162 (7) 6. <u>Wagner</u> : Wesendonck-dalok No. 5 Träume (10,?) 7. <u>Schubert</u> : egy dal (10,?) 8. <u>Weber</u> : f-moll konzertstück Op. 79 (6,11)
12.	1903.04.26.	1. Bartók Béla 2. Herzfeld Viktor	Magántársaság (<i>Dohnányi és Lichtenberg jelenlétével</i>)	<u>Bartók</u> : Szonáta zongorára és hegedűre (1903) BB 28 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
13.	1903.06.08.	1. Bartók Béla 2. Kőszegi Sándor 3. Hubay Jenő <i>(karmester)</i> 4. Zeneművészeti Főiskola Zenekara 5. Braun Paula 6. Szirmai Albert 7. Sternheim Malvin 8. Détshy Károly 9. Darabos Pál 10. Kőszegi Sándor-Rákos Arnold-Steiner Hugó-Kerpely Jenő vonósnégyes 11. Kasics Ozmán	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Heidlberg Albert</u> : g-moll fuga (9) 2. <u>Radó Elek</u> : Menuetto (3,4) 3. <u>Kálmán Imre</u> : Scherzando (3,4) 4. <u>Kálmán Imre</u> : Két zongorakompozíció (8) - F-dúr intermezzo - g-moll szonáta – 1. tétel – <i>Allegro energico</i> 5. <u>ifj. Toldy László</u> : Vonósnégyes – 2. tétel – <i>Andante</i> (10) 6. <u>Heidlberg Albert</u> : Vonósnégyes – 3. tétel (10) 7. <u>Redl Pál</u> : Vonósnégyes – 4. tétel (10) 8. <u>Redl Pál</u> : Két zongoradarab (5) - Fuga - Menuett 9. <u>Szirmai Albert</u> : Farsangesti képek (6) - Bevezető - Pierrot - Pierrette - Első találkozás - Szerenád - Pierrette makacskodik - Vallomás - Keringő - Finale 10. <u>Kasics Ozmán</u> : Endrődi- és Tóth Kálmán-dalok (7,11) - Ne vádolj, Eskü, Madárdal <u>Bartók</u> : - Szonáta zongorára és hegedűre (1903) BB 28 – 3. tétel (1,2) - Négy zongoradarab BB 27 - No. 2 Első Ábránd (1) - No. 1 Tanulmány balkézre (1)
14.	1904.01.25.	1. Bartók Béla 2. Hubay Jenő 3. Alexander Erzsébet 4. Dienes Oszkár 5. Hubay-Popper vonósnégyes (Hubay Jenő, Kemény Rezső, Szerémi Gusztáv, Popper Dávid)	Budapest Royal Szálló	1. <u>Bartók</u> : Szonáta zongorára és hegedűre (1903) BB 28 (1,2) 2. <u>Giuseppe Giordano</u> : Caro mio ben (3,4) 3. <u>Schubert</u> : Gretchen am Spinnrade D. 118 (3,4) 4. <u>Mihalovich Ödön</u> : Seliger Tod (3,4) 5. <u>Robert Franz</u> : Im Herbst Op. 17 No. 6 (3,4) 6. <u>Beethoven</u> : Ima (3,4) 7. <u>Grieg</u> : Millom rosor Op. 39 No. 4 (3,4) 8. <u>Beethoven</u> : B-dúr vonósnégyes Op. 130 No. 13 (5)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
15.	1904.02.03.	1. Bartók Béla 2. Fitzner Rudolf 3. Fitzner-Hess-Czerny-Walther vonósnégyes	Bécs Bösendorfer-terem	1. <u>Haydn</u> : Esz-dúr vonósnégyes (3) 2. <u>Bartók</u> : Szonáta zongorára és hegedűre (1903) BB 28 (1,2) 3. <u>Beethoven</u> : cisz-moll vonósnégyes Op. 131 No. 14 (3)
16.	1904.02.07.	1. Bartók Béla 2. Grünfeld-Bürger vonósnégyes (Grünfeld Vilmos-Sopronyi Henrik-Berkovits Lajos-Bürger Zsigmond) 3. Grünfeld Vilmos (<i>hegedű</i>) 4. Bürger Zsigmond (<i>gordonka</i>) 5. Berkovits Lajos (<i>brácsa</i>) 6. Durigo Ilona 7. Kasics Ozmán	Budapest Royal Szálló	1. <u>Schubert</u> : G-dúr vonósnégyes D. 887 (2) 3. <u>Pergolesi</u> : Se tu m'ami (3,4) 4. <u>Richard Strauss</u> : Freundliche Vision (6,7) 5. <u>Reynaldo Hahn</u> : Aïmonsnous (6,7) 6. <u>Aggházy Károly</u> : Este van már (6,7) 7. <u>Kasics Ozmán</u> : Madárdal (6,7) 8. <u>Dvořák</u> : Esz-dúr zongoranégyes Op. 87 (1,3,4,5) ráadás: <u>Schumann</u> : fisz-moll szonáta 2. tétel – Ária (1)
17.	1904.11.21.	1. Bartók Béla 2. Prill-Jeral vonósnégyes	Bécs	<u>Bartók</u> : Zongoraötös BB 33 (1,2) (<i>ősbemutató</i>)
18.	1904.12.04.	1. Bartók Béla 2. Grünfeld-Bürger vonósnégyes (Grünfeld Vilmos-Sopronyi Henrik-Herzl Miksa-Bürger Zsigmond) 3. Lilly Dorn-Langstein 4. Roubal Vilmos 6. Grünfeld Vilmos 7. Herzl Miksa 8. Bürger Zsigmond 9. Gianicelli Károly	Budapest Royal Szálló	1. <u>Bloch József</u> : Vonósnégyes (2) 2. <u>Grieg</u> : Det første møde Op. 21 No. 1 (3,4) 3. <u>Brahms</u> : Schwalbe (3,4) 4. <u>Mendelssohn</u> : Suleika (3,4) 5. <u>Schubert</u> : egy dal (3,4) 6. <u>Nemes Béla</u> : Blüthe von Aralma (3,4) 7. <u>Schubert</u> : A-dúr „Pisztráng”-zongoraötös D. 667 (1,6,7,8,9) ráadás: <u>Schubert</u> -darab (1)
19.	1904.12.16.	1. Bartók Béla 2. Fitzner Rudolf	Bécs Bösendorfer-terem	<u>Richard Strauss</u> : Esz-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 18 (1,2)
20.	1905.08.09.	1. Bartók Béla 2. Lev Zeitlin	Párizs <i>Rubinstein-verseny</i>	<u>Bartók</u> : Szonáta zongorára és hegedűre (1903) BB 28 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
21.	1906.01.05.	1. Bartók Béla 2. Kemény Rezső 3. Schiffer Adolf 4. Kemény-Schiffer vonósnégyes (Kemény Rezső- Kladvikó Vilmos- Szerémi Gusztáv- Schiffer Adolf) 5. Haják Ferenc	Budapest Vigadó <i>kisterem</i>	1. <u>Koessler</u> : g-moll vonósnégyes (4) 2. <u>Beethoven</u> : B-dúr zongoratrió Op. 97 (1,2,3) 3. <u>Chopin</u> : cisz-moll nocturne Op. 27 No. 1 (1) 4. <u>Mozart</u> : A-dúr klarinétötös KV 581 (4,5)
22.	1906.01.08.	1. Bartók Béla 2. Vecsey Ferenc	Graz	<u>Bach</u> : Kromatikus fantázia és fuga BWV 903 (1) <u>Chopin</u> : - cisz-moll nocturne Op. 27 No. 1 (1) - g-moll ballada Op. 23 (1) romantikus repertoár (1,2)
23.	1906.03.24.	1. Bartók Béla 2. Vecsey Ferenc	Madrid	<u>Liszt</u> : Spanyol rapszódia S. 254 (1) <u>Bartók</u> : Négy zongoradarab BB 27 - No. 2 Első Ábránd (1) romantikus repertoár (1,2)
24.	1906.03.26.	1. Bartók Béla 2. Vecsey Ferenc	Madrid Teatro de la Comedia	<u>Bach</u> : Kromatikus fantázia és fuga BWV 903 (1) <u>Liszt</u> : Magyar rapszódia (1) romantikus repertoár (1,2)
25.	1906.04.08.	1. Bartók Béla 2. Vecsey Ferenc	Oporto, St. Joao színház (mai nevén Porto)	<u>Wieniawski</u> : d-moll hegedűverseny Op. 22 (1,2) <u>Chopin</u> : g-moll ballada Op. 23 (1) <u>Chopin</u> : Nocturne (1,2) <u>Hubay</u> : Carmen Fantaisie Brillante Op. 3 No. 3 (1,2) <u>Liszt</u> : Spanyol rapszódia S. 254 (1) <u>Paganini</u> : Boszorkánytánc Op. 8 (1,2)
26.	1906.04.10.	1. Bartók Béla 2. Vecsey Ferenc	Oporto, St. Joao színház (mai nevén Porto)	<u>Mendelssohn</u> : e-moll hegedűverseny Op. 64 (1,2) <u>Bach</u> : Kromatikus fantázia és fuga BWV 903 (1) <u>Wieniawski</u> : Faust-fantázia Op. 20 (1,2) <u>Liszt</u> : Magyar rapszódia (1) <u>Paganini</u> : D-dúr hegedűverseny Op. 6 No. 1 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
27.	1910.03.19.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes (Waldbauer Imre-Temesváry János-Molnár Antal-Kerpely Jenő)	Budapest Zeneakadémia	<u>Bartók</u> : 1. I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (2) (<i>ősbemutató</i>) 2. - Négy zongoradarab BB 27 No. 2 Első Ábránd (1) - Tizennégy bagatell Op. 6 BB 50 No. 1-5, 7, 9-10, 12, 14 (1) - 2. elégia Op. 8b BB 49 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 3. Zongoraötös BB 33 (1,2)
28.	1910.10.30.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Kerpely Jenő 4. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes (Waldbauer Imre-Temesváry János-Molnár Antal-Kerpely Jenő)	Budapest Royal Szálló	1. <u>Franck</u> : D-dúr vonósnégyes M. 9 (4) 2. <u>Weiner</u> : Esz-dúr vonósnégyes Op. 4 (4) 3. <u>Brahms</u> : H-dúr zongoratrió Op. 8 (1,2,3)
29.	1910.11.10.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Kerpely Jenő	Szeged Tisza Szálló <i>hangverseny-terem</i>	<u>Beethoven</u> : D-dúr zongoratrió Op. 70/1 (1,2,3) <u>Bartók</u> : - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 - Este a székelvényknél (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) <u>Chopin</u> : cisz-moll nocturne Op. 27 No. 1 (1) <u>Brahms</u> : H-dúr zongoratrió Op. 8 (1,2,3)
30.	1911.10.29.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes (Waldbauer Imre-Temesváry János-Molnár Antal-Kerpely Jenő) 3. Waldbauer Imre 4. Molnár Antal 5. Kerpely Jenő	Budapest Royal Szálló	1. <u>Beethoven</u> : B-dúr vonósnégyes Op. 18 No. 6 (2) 2. <u>Brahms</u> : A-dúr zongoranégyes Op. 26 (1,3,4,5) 3. <u>Schubert</u> : a-moll vonósnégyes D. 804 (2)
31.	1919.01.04.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Kerpely Jenő 4. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes 5. Léderer Imre (<i>brácsa</i>) 6. Hartmann Imre (<i>gordonka</i>)	Budapest Zeneakadémia	<u>Csajkovszkij</u> : d-moll vonóshatos „Firenzei emlék” Op. 70 (4,5,6) <u>Ravel</u> : a-moll zongoratrió M. 67 (1,2,3) <u>Mozart</u> : G-dúr vonósnégyes (4)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
32.	1920.03.08.	1. Bartók Béla 2. Nicolas Lambinon 3. R. Kropholler	Berlin	<u>Kodály</u> : Szonáta gordonkára és zongorára Op. 4 (1,3) <u>Bartók</u> : - egy burleszk Op. 8c BB 55 (1) - egy elégia Op. 8b BB 49 (1) - Tizennégy bagatell Op. 6 BB 50 No. 7, 8, 9, 10, 12, 14 (1) <u>Ravel</u> : a-moll zongoratrió M. 67 (1,2,3)
33.	1921.01.07.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes (Waldbauer Imre-Temesváry János-Kornstein Egon-Kerpely Jenő) 3. Dohnányi Ernő	Budapest Zeneakadémia	<u>Bartók</u> : 1. I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (2) 2. - Három burleszk Op. 8c BB 55 (3) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (3) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (3), No. 5 Este a székeleyknél (3) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (3) 3. Zongoraötös BB 33 (1,2)
34.	1921.03.06.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes (Waldbauer Imre-Temesváry János-Kornstein Egon-Kerpely Jenő) 3. Farkas Sándor	Budapest Royal-Apolló	<u>Dohnányi</u> : 1. II. desz-dúr vonósnégyes Op. 15 (2) 2. Vergessene Lieder Op. 14 No. 6 (1,3) 3. König Baumbart Op. 14 No. 5 (1,3) 4. c-moll zongoraötös Op. 1 (1,2)
35.	1921.03.16.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Kerpely Jenő 4. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Schumann</u> : a-moll vonósnégyes Op. 41 No. 1 (4) 2. <u>Kodály</u> : Duó hegedűre és gordonkára Op. 7 (2,3) 3. <u>Ravel</u> : a-moll zongoratrió M. 67 (1,2,3)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
36.	1921.04.23.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán 3. H. Gervai Erzs	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Debussy</u> : tíz prelűd az I. és II. kötetből (1) - Danseuses de Delphes I/1 - Le vent dans la plaine I/3 - Feuilles mortes II/2 - La puerta del Vino II/3 - «Les fées sont d'exquises danseuses» II/4 - Général Lavine – eccentric II/6 - Ce qu'a vu le vent d'ouest I/7 - La terrasse des audiences du clair de lune II/7 - Ondine II/8 - Les collines d'Anacapri I/5 2. <u>Stravinsky</u> : - Quatre chants russes (1,3) - Histoires pour enfants No. 2 (1,3) - <i>szünet</i> - 3. <u>Schönberg</u> : 3 zongoradarab Op. 11 No. 1, 2 (1) <u>Stravinsky</u> : Piano Rag Music (1) 4. <u>Debussy</u> : g-moll szonáta hegedűre és zongorára L. 140 (1,2)
37.	1921.04.25.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán 3. Nagy Izabella 4. Szikla Adolf	Budapest újpesti városháza <i>díszterem</i>	1. <u>Bartók</u> : - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 7-15 (Régi táncdalok) (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székelyeknél (1), No. 10 Medvetánc (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 2. <u>Gluck</u> : Ária az Orfeusz c. operából (3,4) <u>Grieg</u> : Die Sennerin (3,4) <u>Brahms</u> : Von ewiger Liebe (3,4) 3. <u>Bartók</u> : - Szonatina zongorára BB 69 (1) - 3. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. és 2. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) - <i>szünet</i> - 4. <u>Bartók</u> : Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára BB 47 – három népdal (1,3) - No. 2 Istenem, istenem áraszd meg a vizet... - No. 6 Töltik a nagyerdő útját... - No. 3 Asszonyok, asszonyok, hadd legyek társatok... 5. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
38.	1921.11.12.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Budapest Vigadó	1. <u>Bach</u> : E-dúr szonáta hegedűre és zongorára BWV 1016 (1,2) 2. <u>Kodály</u> : Hét zongoradarab Op. 11 (1) - Lento - Székely-keserves - Esik a városban - Sírfelirat - Tranquillo - Székely nóta (<i>ösbemutató</i>) - <i>szünet</i> - 3. <u>Bartók</u> : - Tizennégy bagatell Op. 6 BB 50 No. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12 (1) - Három burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 4. <u>Szymanowski</u> : Mythes Op. 30 (1,2)
39.	1922.01.18.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Budapest Vigadó	1. <u>Debussy</u> : hét prelűd az I. és II. kötetből (1) - Danseuses de Delphes I/1 - La puerta del Vino II/3 - «Les fées sont d'exquises danseuses» II/4 - Général Lavine – eccentric II/6 - Des pas sur la neige I/6 - La sérénade interrompue I/9 - Les collines d'Anacapri I/5 2. <u>Bartók</u> : Improvizációk magyar parasztdalok fölött zongorára Op. 20 BB 83 (1) Andante (attacca) – Allegro capriccioso – Lento (attacca) – Allegretto scherzando (attacca) – Vivace – Allegretto rubato – Lento (attacca) – Allegro vivace - <i>szünet</i> - 3. <u>Bloch</u> : Szvit brácsára és zongorára (1,2)
40.	1922.03.14.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly 3. Arányi Adila	London Hyde Park Terrace <i>magyar követség privát koncert</i>	<u>Spohr</u> : Duó két hegedűre (2,3) <u>Beethoven</u> -művek (?) <u>Bartók</u> : hat darab (1) <u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
41.	1922.03.16.	1. Bartók Béla 2. Hubert Davies 3. Arthur Williams	Aberystwyth	Beethoven: D-dúr zongoratrió Op. 70/1 (1,2,3) <u>Bartók</u> : nyolc darab (1)
42.	1922.03.24.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly 3. Grace Crawford	London Aeolian Hall	1. <u>Mozart</u> : D-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 306 (1,2) 2. <u>Bartók</u> : - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Improvizációk magyar parasztdalok fölött zongorára Op. 20 BB 83 (1) 3. <u>Bartók</u> : Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára BB 47 – négy népdal (1,3) - No. 2 Istenem, Istenem, áraszd meg a vizet - No. 6 Töltik a nagyerdő útját - No. 5 Ha kimegyek arr’ a magos tetőre - No. 3 Asszonyok, asszonyok, had’ legyenek társatok - <i>szünet</i> - 4. <u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) 5. <u>Kodály</u> : - Kilenc zongoradarab Op. 3 No. 1 Lento (1) - Hét zongoradarab Op. 11 No. 4 Sír felirat (1) 6. <u>Bartók</u> : - egy burleszk Op. 8c BB 55 (1) - egy román tánc Op. 8a BB 56 (1)
43.	1922.03.31.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly	London, Sydney Place <i>privát koncert Duncan és Freda Wilson otthonában</i>	1. <u>Bach</u> : E-dúr szonáta hegedűre és zongorára BWV 1016 (1,2) 2. <u>Bartók</u> : - Gyermeknek. Apró darabok kezdő zongorázóknak. BB 53 – részletek (1) - Szonatina zongorára BB 69 (1) - 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 - Este a székelyeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 3. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”- szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
44.	1922.04.08.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly 3. M. Slivinski	Párizs Le Vieux Colombier	1. <u>Bartók</u> : - 1. elégia Op. 8b BB 49 (1) - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) 2. - Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára BB 47 – három népdal (1,3) 3. - Improvizációk magyar parasztdalok fölött zongorára Op. 20 BB 83 (1) 4. <u>Kodály</u> : Hét zongoradarab Op. 11 - No. 4 Sírfelirat (1) - No. 3 Esik a városban (1) - No. 2 Székely keserves (1) <u>Ravel</u> : Héber dalok (1,3) <u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)
45.	1922.04.08.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly	Párizs <i>privát koncert</i> <i>Henry</i> <i>Prunières-nél</i>	<u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)
46.	1922.04.09.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly	Párizs <i>privát koncert</i> <i>Madame</i> <i>Dubost-nál</i>	<u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)
47.	1922.04.24.	1. Bartók Béla 2. Rebner Adolf 3. Rebner-Zeitlin-Groell-Frank vonósnégyes	Frankfurt Saalbau <i>kisterem</i>	<u>Bartók</u> : - I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - 2. és 3. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) <u>Bartók</u> : I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (2)
48.	1922.08.07.	1. Bartók Béla 2. Mary Dickenson-Auner	Salzburg	<u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
49.	1922.12.20.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Nagy Izabella	Budapest Zeneakadémia	<u>Bartók:</u> 1. - 2. elégia Op. 8b BB 49 (1) - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Szonatina zongorára BB 69 (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - 1. és 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 2. Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára BB 47 – öt népdal No. 1, 2, 3, 4, 5 (1,3) 3. I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)
50.	1923.01.01.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Brahms:</u> a-moll vonósnégyes Op. 51 No. 2 (3) 2. <u>Bartók:</u> I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) 3. <u>Csajkovszkij:</u> esz-moll vonósnégyes Op. 30 No. 3 (3)
51.	1923.02.06.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes	Berlin <i>Bellevue Str. 6/a</i>	1. <u>Bartók:</u> II. vonósnégyes Op. 17 BB 75 (3) 2. <u>Bartók:</u> I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)
52.	1923.02.07.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes	Berlin	1. <u>Bartók:</u> I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (3) - <i>szünet</i> - 2. <u>Bartók:</u> II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) <i>(ősbemutató)</i> <i>(kétszer egymás után)</i>
53.	1923.02.09.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes	Lipce <i>Dittrichring 18. matiné</i>	<u>Bartók:</u> 1. I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (3) 2. - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 3. I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
54.	1923.02.27.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede 3. Kálmán Oszkár	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Bartók</u>: Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 1, 2, 5-15 (1) 2. <u>Kodály</u>: - Öt dal Op. 9 No. 1 Ádám, hol vagy? - Megkésétt melódiák Op. 6 - No. 4 A tavasz (1,3) - No. 2 Levéltöredék barátnémhoz (1,3) - No. 5 Búsan csörög a lomb (1,3) 3. <u>Bartók</u>: Gyermekeknek. Apró darabok kezdő zongorázóknak. BB 53 - kilenc darab (1) - 3-4. füzet, No. 16, 17, 8, 18 - 3-4. füzet, No. 28, 32, 39 - 3-4. füzet, No. 40, 41 4. <u>Debussy</u>: - Images I. kötet No. 3 – Mouvement (1) - Children's Corner No. 6 - Golliwogg's cake walk (1) - <i>szünet</i> - 5. <u>Bartók</u>: II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 6. <u>Bartók</u>: - Román népi táncok zongorára BB 68 (1) - 2. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - 3. burleszk Op. 8c BB 55 (1)
55.	1923.04.05.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre	Kassa Schalkház- szálló <i>diszterem</i>	<u>Händel</u>: D-dúr szonáta hegedűre és zongorára HWV 371 (1,2) <u>Brahms</u>: A-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 100 (1,2) <u>Bartók</u>: II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) <u>Franck</u>: A-dúr szonáta hegedűre és zongorára (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
56.	1923.04.27.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Amsterdam Concertgebouw <i>kisterem</i>	<u>Scarlatti</u>: két szonáta (1) <u>Debussy</u>: - Images I. kötet No. 3 - Mouvement (1) - öt prelűd (1) <u>Bartók</u>: - 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székelyeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - Román népi táncok zongorára BB 68 (1) - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 6 „Ballada” (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)
57.	1923.04.28.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Rotterdam	<u>Scarlatti</u>: két szonáta (1) <u>Debussy</u>: - Images I. kötet No. 3 - Mouvement (1) - öt prelűd (1) <u>Bartók</u>: - 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székelyeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - Román népi táncok zongorára BB 68 (1) - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 6 „Ballada” (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
58.	1923.05.07.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly	London Contemporary Music Center	<u>Bartók:</u> - 2. elégia Op. 8b BB 49 (1) - Gyermekeknek. Apró darabok kezdő zongorázóknak. BB 53 - nyolc szlovák dal (1) - Három burleszk Op. 8c BB 55 (1) - I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)
59.	1923.10.24.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Dorothy Moulton	Bécs Mittlerer Konzerthaus- Saal	<u>Bartók:</u> II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) <u>Bloch:</u> szonáta hegedűre és zongorára (1,2) <u>Kodály:</u> Megkésett melódiák Op. 6 - No. 5 Búsan csörög a lomb (1,3) - No. 4 A tavasz (1,3) <u>de Falla:</u> Siete canciones populares españolas - No. 6 Cancion (1,3) - No. 5 Nana (1,3) - No. 7 Polo (1,3) <u>Pizzetti:</u> - I Pastori (1,3) - San Basilio (1,3)
60.	1923.11.30.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly	London Aeolian Hall	<u>Beethoven:</u> G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 96 (1,2) <u>Bartók:</u> II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) <u>Szymanowski:</u> Notturmo és Tarantella Op. 28 (1,2) <u>Bartók:</u> - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat ? (1) - Tizennégy bagatell zongorára Op. 6 BB 50 – öt darab (1) - két siratóének Op. 9a BB 58 (1) - 2. román tánc (1) <u>Ravel:</u> Berceuse sur le nom de Gabriel Fauré (1,2)
61.	1923.12.01.	1. Bartók Béla 2. Arányi Adila	London	<i>Hegedű-zongoraest</i>

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
62.	1923.12.03.	1. Bartók Béla 2. Arányi Adila 3. Alexandre Fachiri 4. Dorothy Moulton	London <i>privát koncert</i> <i>Arányi Adila</i> <i>Chelsea-i</i> <i>otthonában</i>	<u>Beethoven</u> : B-dúr zongoratrió Op. 97 (1,2,3) <u>Bartók</u> : - Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára – négy népdal BB 47 (1,4) - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 7-15 (Régi Táncdalok) (1) - Szonatina zongorára BB 69 (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székeleyknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - Gyermeknek. Apró darabok kezdő zongorázóknak. BB 53 – kilenc darab (1) - Román népi táncok zongorára BB 68 (1) - hat magyar paraszttánc (?)
63.	1923.12.07- 09. (?)	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly	London <i>privát koncert</i>	<u>Scarlatti</u> : Három szonáta (1) <u>Bartók</u> : - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székeleyknél (1) - egy burleszk Op. 8c BB 55 (1) - egy román tánc Op. 8a BB 56 (1) <u>Debussy</u> : prelüdök (1) <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”- szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
64.	1923.12.10.	1. Bartók Béla 2. Arányi Adila	London Wigmore Hall	<u>Beethoven</u> : c-moll szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/2 (1,2) <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) <u>Bartók</u> : Tizennégy bagatell zongorára Op. 6 BB 50 – öt darab (1) <u>Kodály</u> : öt zongoradarab az Op. 3 és Op. 11-es sorozatból (1)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
65.	1923.12.15.	1. Bartók Béla 2. Simone Hersent	Párizs Le Vieux Colombier	1. <u>Bartók</u> : - 2. elégia Op. 8b BB 49 (1) - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 6 „Ballada” (1) - Tizennégy bagatell Op. 6 BB 50 No. 2, 7, 3, 5, 10 (1) 2. - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) <u>Kodály</u> : - Kilenc zongoradarab Op. 3 – négy darab (1) 3. <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 4. - Szonatina zongorára BB 69 (1) - 1. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. és 2. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Román népi táncok zongorára BB 68 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1)
66.	1923.12.20.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly 3. Arányi Adila	Genf	1. <u>Scarlatti</u> : Asz-dúr szonáta (1) a-moll szonáta (1) A-dúr szonáta (1) Esz-dúr szonáta (1) Asz-dúr szonáta (1) 2. <u>Bach</u> : szonáta két hegedűre és zongorára (1,2,3) 3. <u>Bartók</u> : - 2. elégia Op. 8b BB 49 (1) - Három burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 4. <u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)
67.	1924.01.05.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Kodály</u> : I. vonósnégyes (3) 2. <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 3. <u>Beethoven</u> : C-dúr „Razumovszkij”-vonósnégyes Op. 59 No. 3 (3)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
68.	1924.10.20.	1. Bartók Béla 2. George Enescu 3. Regina Maria vonósnégyes (Constantin Nottara–George Enacovici–Timotei Popovici–George Cocea) 4. Muza Germani-Ciomac	Bukarest Újságírók Szak-szervezetének Palotája	<u>Bartók</u> : 1. I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (3) 2. Román kolinda dallamok zongorára BB 67 (4) 3. II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 4. - Román népi táncok zongorára BB 68 (1) - Szonatina zongorára BB 69 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1)
69.	1925.01.29.	1. Bartók Béla 2. Telmányi Emil	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Bach</u> : c-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1017 (1,2) 2. <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 3. <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) - <i>szünet</i> - 4. <u>Brahms</u> : d-moll szonáta hegedűre és zongorára Op. 108 (1,2)
70.	1925.03.12.	1. Bartók Béla 2. Remo Chiti 3. Lénárt Gitta 4. Alfredo Casella	Roma Sgambati-terem	<u>Bartók</u> : - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - két burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára – hat népdal BB 47 (1,3) - I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
71.	1925.10.05.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Arnhem Van Musis Sacrum	<u>Bach</u> : c-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1017 (1,2) <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) <u>Brahms</u> : d-moll szonáta hegedűre és zongorára Op. 108 (1,2) <u>Bartók</u> : - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 6 „Ballada” (1) - 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székelyeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) <u>Bloch</u> : Improvizációk (1,2) <u>Bartók-Székely</u> : Román népi táncok (1,2) <i>(ösbemutató)</i>
72.	1925.10.06.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Utrecht Frans Halsstraat 22. sz. alatti <i>hangverseny- terem</i>	<u>Bach</u> : c-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1017 (1,2) <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) <u>Brahms</u> : d-moll szonáta hegedűre és zongorára Op. 108 (1,2) <u>Bartók</u> : - Tizenöt magyar parasztdalból BB 79 No. 6 „Ballada” (1) - 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székelyeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) <u>Bloch</u> : Improvizációk (1,2) <u>Bartók-Székely</u> : Román népi táncok (1,2)
73.	1925.11.15.	1. Bartók Béla 2. Melles Béla 3. Zsámboki Miklós 4. Melles-Gulden-Molnár-Zsámboki vonósnégyes	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Beethoven</u> : Esz-dúr „Hárfa”-vonósnégyes Op. 74 (4) 2. <u>Mozart</u> : E-dúr zongoratrió KV 542 (1,2,3) 3. <u>Ravel</u> : F-dúr vonósnégyes Op. 35 (4)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
74.	1925.11.24.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Budapest Vigadó	1. <u>Bach</u> : h-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1014 (1,2) 2. <u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) 3. <u>Beethoven</u> : c-moll szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/2 (1,2) ráadás: <u>Bartók-Székely</u> : Román népi táncok (1,2) (<i>kétszer egymás után</i>)
75.	1925.12.17.	1. Bartók Béla 2. Henri Marteau (<i>a. hegedű, b. brácsa</i>) 3. Kósa György 4. dr. Győri Pál	Budapest Vigadó	1. <u>Schubert</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára D. 574 (1,2a) 2. <u>Brahms</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 78 (1,2a) 3. <u>Marteau</u> : Fünf Schilflieder für Bariton, mit Begleitung des Klaviers und obligato Bratsche Op. 31 (2b,3,4) 4. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2a)
76.	1927.04.10.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Bach</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára BWV 1015 (1,2) 2. <u>Mozart</u> : B-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 378 (1,2) 3. <u>Schubert</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára D. 574 (1,2) 4. <u>Beethoven</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/3 (1,2)
77.	1928.01.01.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly 3. vonósnégyes (?)	Philadelphia	<u>Leo Ornstein</u> : Zongoraötös SO 610 – 1. tétel – Allegro barbaro (?,3) <u>Ravel</u> : Tzigane M. 76 (1,2) <u>Bartók</u> : - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) - egy darab (1,2) - II. vonósnégyes Op. 17 BB 75 (3)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
78.	1928.01.23.	1. Bartók Béla 2. Waldemar Geltch 3. Blanche da Costa	Kansas City	<u>Bartók:</u> - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) - Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára – hat népdal BB 47 (1,3) <u>Kodály:</u> - Hét zongoradarab Op. 11 No. 4 Sír felirat (1) - Zongoramuzsika Op. 3 – egy darab: „Allegro vivace” (1) <u>Bartók:</u> - Zongoraszonáta BB 88 (1) - 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1)
79.	1928.02.04.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	Washington Magyar Követség	<u>Mozart:</u> B-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 378 (1,2) <u>Chopin:</u> cisz-moll nocturne (1) <u>Kodály:</u> Kilenc zongoradarab Op. 3 – két darab <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2) <u>Bartók:</u> - 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1)
80.	1928.02.05.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	New York Gallo Színház	1. <u>Bartók:</u> Zongoraszonáta BB 88 (1) 2. <u>Bartók:</u> II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 3. <u>Schubert:</u> A-dúr szonáta hegedűre és zongorára D. 574 (1,2) 4. <u>Bartók-Szigeti:</u> Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1,2) 5. <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
81.	1928.02.06.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József 3. The New World String Quartet	New York Bohemians Club	<u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) <u>Bartók-Székely</u> : Román népi táncok (1,2) <u>Bartók-Szigeti</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1,2) <u>Bartók</u> : II. vonósnégyes Op. 17 BB 75 (3) <u>Bartók</u> : zongoradarabok (1)
82.	1929.01.09.	1. Bartók Béla 2. Stefan Frenkel	Odessa Miszkraygi-terem	<u>Bartók</u> : - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 6 „Ballada” No. 7-15 (Régi táncdalok) (1) - Három burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Szabadban BB 89 - No. 1 Síppal-dobbal (1) - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - No. 3 Musettes (1) - Kilenc kis zongoradarab BB 90 – Preludio-All'Ungherese (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) <u>Kodály</u> : - Hét zongoradarab Op. 11 No. 4 Sírfelirat (1) - Kilenc zongoradarab Op. 3 (1) <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)
83.	1929.01.30.	1. Bartók Béla 2. Geyer Stefi 3. Durigo Ilona	Bázel Konzervatórium hangverseny-terme	<u>Bartók</u> : 1. - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 2. Öt dal Ady Endre szövegeire énekhangra és zongorára Op. 16 BB 72 (1,3) 3. - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - egy burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 4. Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára – öt népdal BB 47 (1,3) 5. II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 6. <u>Bartók-Székely</u> : Román népi táncok (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
84.	1929.01.31.	1. Bartók Béla 2. Geyer Stefi 3. Durigo Ilona	Zürich Tonhalle <i>Kleiner Saal</i>	<u>Bartók:</u> 1. - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 2. Öt dal Ady Endre szövegeire énekhangra és zongorára Op. 16 BB 72 (1,3) 3. - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - egy burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 4. Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára – öt népdal BB 47 (1,3) 5. II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 6. <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2)
85.	1929.02.01.	1. Bartók Béla 2. Geyer Stefi	Winterthur Stadthausaal	<u>Bach:</u> c-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1017 (1,2) <u>Schubert:</u> A-dúr szonáta hegedűre és zongorára D. 574 (1,2) <u>Bartók:</u> - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2)
86.	1929.03.04.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	London Arts Theatre Club <i>BBC</i>	<u>Bartók:</u> - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Szonatina zongorára BB 69 (1) - Zongoraszonáta BB 88 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 (1) - Szabadban BB 89 - No. 1 Síp-dobbal (1) - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - No. 3 Musettes (1) <u>Bartók:</u> I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) (<i>ősbemutató</i>) <u>Bartók:</u> II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2) <u>Bartók-Szigeti:</u> Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
87.	1929.03.13.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József 3. Róth vonósnégyes (Róth Ferenc, Antal Jenő, Molnár Ferenc, Albert van Doorn) 4. Ida Schliousky	Párizs Ancien Conservatoire	<u>Bartók:</u> 1. I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (3) 2. Szabadban BB 89 - No. 1 Sippal-dobbal (1) - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - No. 3 Musettes (1) - Kilenc kis zongoradarab BB 90 – Preludio-All'Ungherese (1) 3. Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára – négy népdal BB 47 (1,4) 4. Zongoraszonáta BB 88 (1) 5. II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)
88.	1929.04.12.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	Roma Santa Cecilia Accademia	<u>Bartók:</u> - Szabadban BB 89 - No. 1 Sippal-dobbal (1) - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - No. 3 Musettes (1) Kilenc kis zongoradarab BB 90 – Preludio-All'Ungherese (1) <u>Bartók:</u> II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) <u>Beethoven:</u> G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/3 (1,2) <u>Bartók-Szigeti:</u> Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1,2) <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2)
89.	1929.11.26.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Bartók:</u> I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 2. <u>Ravel:</u> G-dúr szonáta hegedűre és zongorára (1,2) 3. <u>Bartók:</u> II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) - <i>szünet</i> - 4. <u>Beethoven:</u> A-dúr „Kreutzer”- szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
90.	1930.01.06.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József 3. Basilides Mária	London Arts Theatre Club	<u>Bartók</u> : 1. I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 2. - Falun (tót népdalok) egy női hangra és zongorára BB 87a (1,3) - Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára BB 47 – négy népdal (1,3) 3. - 2. elégia Op. 8b BB 49 (1) - két burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Kilenc kis zongoradarab BB 90 (1) 4. - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 5. <u>Bartók-Szigeti</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1,2)
91.	1930.04.03.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	Berlin Beethoven- terem	1. <u>Purcell</u> : G-dúr praeludium (1) 2. <u>Marcello</u> : B-dúr szonáta (1) 3. <u>della Ciaja</u> : C-dúr canzone (1) 4. <u>Bach</u> : g-moll szólószonáta hegedűre BWV 1001 (2) 5. <u>Bartók</u> : Kilenc kis zongoradarab BB 90 – nyolc darab (1) 6. <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 7. <u>Bartók-Szigeti</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1,2)
92.	1930.11.24.	1. Bartók Béla 2. Arányi Jelly	London rádió (<i>Daventry</i>)	1. <u>Bartók</u> : - Tizennégy bagatell Op. 6 BB 50 No. 2, 3, 4, 5, 7, 12, 10 (1) - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 1-5 (1) 2. <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 305 (1,2) 3. <u>Kodály</u> : Marosszéki táncok zongorára (1)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
93.	1930.11.30.	1. Bartók Béla 2. Geyer Stefi 3. Durigo Ilona	Bern Városi Színház (<i>matiné</i>)	<u>Bartók:</u> 1. - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 2. Öt dal Ady Endre szövegeire énekhangra és zongorára Op. 16 BB 72 (1,3) 3. - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - egy burleszk Op. 8c BB 55 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) 4. Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára – öt népdal BB 47 (1,3) 5. II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 6. <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2)
94.	1931.01.01.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre	Budapest rádió	1. <u>Bach:</u> h-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1014 (1,2) 2. <u>Mozart:</u> A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 305 (1,2) 3. <u>Schubert:</u> g-moll szonatina hegedűre és zongorára D. 408 (1,2) 4. <u>Bartók:</u> I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2)
95.	1931.06.14.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Felicie Hünt- Mihacsek	München Residenz Theater	<u>Bartók:</u> - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székeleyknél (1) - két burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) - dalok (1,3) - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)
96.	1931.06.15.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Annemarie Kaltenbrunner	Augsburg Börsensaal	<u>Bartók:</u> - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székeleyknél (1) - két burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) - dalok (1,3) - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) - I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
97.	1931.06.16.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre	München rádió	1. <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 305 (1,2) 2. <u>Schubert</u> : D-dúr szonatina hegedűre és zongorára D. 384 (1,2) 3. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) 4. <u>Bartók-Székely</u> : Román népi táncok (1,2)
98.	1931.06.17.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Falus Edit	Nürnberg Városháza nagyterem	<u>Bartók</u> : - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székeleyknél (1) - két burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) - dalok (1,3) - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) - I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2)
99.	1931.06.18.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre	Frankfurt rádió	<u>Bach</u> : h-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1014 (1,2) <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 305 (1,2) <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)
100.	1931.08.07.	1. Bartók Béla 2. Róth Ferenc 3. van Doorn 4. Róth vonósnégyes	Salzburg	<u>Mozart</u> : E-dúr zongoratrió KV 542 (1,2,3)
101.	1932.02.04.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	Oxford Városháza	<u>Mozart</u> : B-dúr szonáta hegedűre és zongorára (1,2) <u>Bartók</u> : - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - 1. és 2. burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Szabadban BB 89 - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1) - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 6 „Ballada” (1) - II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
102.	1932.02.29.	1. Bartók Béla 2. Spence Bessie 3. Angela Pallas	Glasgow Stevenson- terem	1. <u>Bartók</u>: - 2. elégia Op. 8b BB 49 (1) - Három burleszk Op. 8c BB 55 (1) - Falun (tót népdalok) egy női hangra és zongorára BB 87a (1,3) - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a „Lassú” (1,2) <u>Bartók-Gertler</u>: Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) <u>Bartók-Székely</u>: Román népi táncok (1,2) -szünet- 5. <u>Bartók</u>: - Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára BB 47 - négy népdal (1,3) - Kilenc kis zongoradarab BB 90 – Preludio-All'Ungherese (1) - Szabadban BB 89 - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - No. 1 Síp-pal-dobbal (1) - 1. román tánc Op. 8a BB 56 (1)
103.	1932.05.15.	1. Bartók Béla 2. Licco Amar	Frankfurt rádió (<i>matiné</i>)	1. <u>Bartók</u>: - II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a - Prima parte „Lassú” (1,2) - I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 - 3. tétel Allegro (1,2) 2. <u>Marcello</u>: Szonáta (1) 3. <u>della Ciaja</u>: Canzone (1) 4. <u>Bartók</u>: - Román kolinda dallamok zongorára BB 67 1. sorozat (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 - No. 10 Medvetánc (1), - No. 5 Este a székelvényknél (1) - Szabadban BB 89 - No. 1 Síp-pal-dobbal (1) - Kilenc kis zongoradarab BB 90 – Preludio-All'Ungherese (1)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
104.	1934.01.10.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Nyíregyháza	1. <u>Brahms</u>: A-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 100 (1,2) 2. <u>Bartók</u>: - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 6 „Ballada” No. 7-15 (Régi táncdalok) (1) - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székeleyknél (1), No. 10 Medvetánc (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 3. <u>Bartók</u>: I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Bartók-Gertler</u>: Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) 4. <u>Beethoven</u>: A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
105.	1934.01.12.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Brahms</u>: A-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 100 (1,2) 2. <u>Mozart</u>: B-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 378 (1,2) 3. <u>Debussy</u>: g-moll szonáta hegedűre és zongorára L. 140 (1,2) 4. <u>Beethoven</u>: A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
106.	1934.03.18.	1. Bartók Béla 2. Bárdos Alice 3. Baranyai Gyula (<i>gordonka</i>) 4. szombathelyi iparosdalárda, Heintz Fülöp (<i>karmester</i>) 5. szombathelyi Kultúr Egyesület és az 5. honvéd gyalogezred zenekara Baranyai Gyula (<i>karmester</i>)	Szombathely Iparos Kör	1. <u>Beethoven</u> : A-dúr szonáta csellóra és zongorára Op. 69 (1,3) 2. <u>Kodály</u> : Hét zongoradarab Op. 11 - No. 2 Székely keserves (1) - No. 4 Sírfelirat (1) <u>Bartók</u> : - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székelyeknél (1), No. 10 Medvetánc (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 3. <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) <u>Bartók-Szigeti</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1,2) 4. <u>Bartók</u> : Négy régi magyar népdal férfikarra BB 60 (4) 5. <u>Bartók</u> : Magyar parasztdalok zenekarra BB 107 (5) 6. <u>Bartók</u> : Rapszódia zongorára és zenekarra Op. 1 BB 36b (1,5)
107.	1934.04.25.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede 3. Hubay-Zsolt-Kerpely trió 4. Báthy Anna (<i>ének</i>) 5. Kósa György (<i>zongora</i>)	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Beethoven</u> : D-dúr Szerenád vonóstrióra Op. 8 (3) 2. <u>Mozart</u> : - Pamina áriája a Varázsfuvolából (4,5) - Donna Anna áriája a Don Giovanni-ból (4,5) 3. <u>Mozart</u> : B-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 454 (1,2) 4. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
108.	1935.01.29.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán 3. Berthe Seroen	Amsterdam Concertgebouw <i>kisterem</i>	<u>Bartók</u> : 1. I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) 2. Zongoraszonáta BB 88 (1) 3. Hús magyar népdal énekhangra és zongorára BB 98 – néhány darab (1,3)
109.	1935.02.02.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán 3. Eduard Flipse (<i>karmester</i>) 4. Rotterdami Filharmonikus Zenekar	Rotterdam Doelen	<u>Bartók</u> : II. zongoraverseny BB 101 (1,3,4) <u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) <u>Bartók</u> : Magyar parasztdalok zenekarra BB 107 (3,4)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
110.	1935.03.10.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Békéscsaba Városi Színház	1. <u>Brahms</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 100 (1,2) 2. <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 3. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) - <i>szünet</i> - 4. <u>Debussy</u> : g-moll szonáta hegedűre és zongorára L. 140 (1,2) 5. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
111.	1935.10.20.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	Budapest Vigadó	1. <u>Bach</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára BWV 1019 (1,2) 2. <u>Schubert</u> : D-dúr szonatina hegedűre és zongorára D. 384 (1,2) 3. <u>Ravel</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára (1,2) 4. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
112.	1936.01.16.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Liverpool Rushworth Hall	1. <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 2. <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 3. <u>Bartók-Székely</u> : Román népi táncok (1,2) 4. <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 5. <u>Ravel</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára (1,2)
113.	1936.05.02.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Temesvár Városi Színház	<u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) <u>Bartók</u> : - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székelyeknél (1), No. 10 Medvetánc (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 – néhány darab (1) <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
114.	1936.05.11.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede 3. Vásárhelyi Zoltán (<i>karmester</i>)	Kecskemét Tisza- kollégium <i>díszterem</i>	<u>Bartók</u> : Magyar népdalok vegyeskarra BB 99 (3) - 2. A bujdosó - 3. Az eladó lány - 4. Dal <u>Kodály</u> : Molnár Anna – Székely népballada vegyeskarra (3) <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”- szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
115.	1936.06.19.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Bern Aleman rádió	<u>Debussy</u> : g-moll szonáta hegedűre és zongorára L. 140 (1,2)
116.	1936.10.03.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Budapest Zeneakadémia	<u>Debussy</u> : g-moll szonáta hegedűre és zongorára L. 140 (1,2)
117.	1937.01.30.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Párizs <i>rádió- hangverseny</i>	<u>Bartók</u> : 1. II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 2. - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székelyeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1)
118.	1937.02.04.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	London <i>rádió- hangverseny</i>	1. <u>Bach</u> : h-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1014 (1,2) 2. <u>Bartók</u> : - Kis szvit zongorára BB 113 (1) - Szabadban BB 89 - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - Kilenc kis zongoradarab BB 90 No. 5 – Menuetto (1) - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 3 (1) <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
119.	1937.02.09.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	London Cowdray Hall	<u>Bartók:</u> 1. I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) 2. Mikrokosmos BB 105 – tizenhét zongoradarab – No. 70, 81, 90, 78, 100, 62, 87, 84, 110, 91, 92, 73, 129, 131, 116, 124, 122 (1) - <i>szünet</i> - 3. Mikrokosmos BB 105 – tíz zongoradarab – No. 133, 136, 140, 142, 143, 147, 144, 145, 137, 146 (1) 4. II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2)
120.	1937.02.11.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán	Hilversum	<u>Bartók:</u> 1. II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) 2. Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 2 (1) - Mikrokosmos BB 105 No. 137 – Unisono, No. 146 Ostinato 3. <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2)
121.	1937.02.22.	1. Bartók Béla 2. Gertler Endre	Pápa	<u>Bach:</u> h-moll szonáta hegedűre és zongorára BWV 1014 (1,2) <u>Mozart:</u> G-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 301 (1,2) <u>Bartók:</u> - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 – néhány darab (1) - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 Este a székelyeknél (1) - Szonatina zongorára BB 69 (1) <u>Bartók:</u> I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Beethoven:</u> A-dúr „Kreutzer”- szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
122.	1937.03.13.	1. Bartók Béla 2. Manhattan vonósnyégyes (Weinstock- Danzinger- Shaier-Edel)	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Beethoven</u> : c-moll vonósnyégyes Op. 18 No. 4 (2) 2. <u>Debussy</u> : g-moll vonósnyégyes Op. 10 (2) 3. <u>Franck</u> : f-moll zongoraötös (1,2)
123.	1937.12.14.	1. Bartók Béla 2. Waldbauer Imre 3. Kerpely Jenő	Budapest Zeneakadémia	1. <u>Mozart</u> : E-dúr zongoratrió KV 542 (1,2,3) 2. <u>Kodály</u> : Duó hegedűre és gordonkára Op. 7 (2,3) 3. <u>Mendelssohn</u> : d-moll zongoratrió Op. 49 (1,2,3)
124.	1938.01.23.	1. Bartók Béla 2. vonósnyégyes (?)	Hilversum rádió	<u>Bartók</u> : - Mikrokosmos BB 105 - válogatás (1) - Kis szvit zongorára BB 113 (1) <u>Kodály</u> : zongoradarabok (1) <u>Dohnányi</u> : c-moll zongoraötös Op. 1 (1,2)
125.	1938.01.30.	1. Bartók Béla 2. Paul Collaer	Brüsszel rádió	<u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2)
126.	1938.03.27.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Budapest Magyar Színház <i>matiné</i>	1. <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 2. <u>Brahms</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 78 (1,2) - <i>szünet</i> - 3. <u>Bartók</u> : - Szabadban BB 89 - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - Kis szvit zongorára BB 113 (1) 4. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) 5. <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) 6. <u>Bartók</u> : II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
127.	1938.11.08.	1. Bartók Béla 2. Gertler Endre 3. André Souris (<i>karmester</i>) 4. Belga Szimfonikus Zenekar	Brüsszel Királyi Konzervatórium	<u>Bartók</u> : 1. II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 2. Mikrokosmos BB 105 – hat darab (1) 3. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) 4. <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) <u>Bartók</u> : 5. I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 6. Zene húrohangszerekre ütőhangszerekre és celestára BB 114 (3,4)
128.	1938.11.09.	1. Bartók Béla 2. Gertler Endre 3. André Souris (<i>karmester</i>) 4. Belga Szimfonikus Zenekar	Antwerpen Királyi Kunstverbond Színház	<u>Bartók</u> : 1. II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 2. Mikrokosmos BB 105 – hat darab (1) 3. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) 4. <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) <u>Bartók</u> : 5. I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 6. Zene húrohangszerekre ütőhangszerekre és celestára BB 114 (3,4)
129.	1938.11.15.	1. Bartók Béla 2. Székely Zoltán 3. Bartókné Pásztory Ditta 4. Charles Smit, Theo van Dijk (<i>ütőhangszerek</i>)	Amsterdam Concertgebouw <i>kisterem</i>	1. <u>Mozart</u> : A-dur szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 2. <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 3. <u>Bartók-Székely</u> : Román népi táncok (1,2) -szünet- 4. <u>Debussy</u> : En blanc et noir L. 134 (1,3) 5. <u>Bartók</u> : Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre BB 115 (1,3,4)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
130.	1938.12.26.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Budapest Magyar Színház <i>matiné</i>	1. <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 2. <u>Brahms</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 78 (1,2) - <i>szünet</i> - 3. <u>Bartók</u> : - Szabadban BB 89 - No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - Kis szvit zongorára BB 113 (1) 4. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) 5. <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) 6. <u>Bartók</u> : II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2)
131.	1939.02.08.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Debrecen Arany Bika Szálló <i>díszterem</i>	1. <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 2. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2) 3. <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) 4. <u>Bartók</u> : II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) - <i>szünet</i> - 5. <u>Bartók</u> : - Kis szvit zongorára BB 113 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székelyeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 6. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”- szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
132.	1939.03.30.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Parma Városi Színház	1. <u>Mozart</u>: A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 2. <u>Brahms</u>: G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 78 (1,2) 3. <u>Bartók</u>: - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székeleyeknél (1), No. 10 Medvetánc (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 4. <u>Bartók</u>: II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) 5. <u>Bartók-Ország</u>: Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) 6. <u>Bartók-Gertler</u>: Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2)
133.	1939.03.31.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Milano	1. <u>Mozart</u>: A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 2. <u>Brahms</u>: G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 78 (1,2) 3. <u>Bartók</u>: - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székeleyeknél (1), No. 10 Medvetánc (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 4. <u>Bartók</u>: II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) 5. <u>Bartók-Ország</u>: Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) 6. <u>Bartók-Gertler</u>: Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
134.	1939.04.01.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Firenze Pitti-palota <i>fehér-terem</i>	1. <u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) 2. <u>Brahms</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 78 (1,2) 3. <u>Bartók</u> : - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székeleyknél (1), No. 10 Medvetánc (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 4. <u>Bartók</u> : II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) 5. <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) 6. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2)
135.	1939.04.04.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Roma Sala di Santa Cecilia	1. <u>Veracini</u> : e-moll szonáta hegedűre és zongorára (1,2) 2. <u>Brahms</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 78 (1,2) 3. <u>Bartók</u> : - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 5 Este a székeleyknél (1), No. 10 Medvetánc (1) - 1. siratóének Op. 9a BB 58 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) 4. <u>Bartók</u> : II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) 5. <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) 6. <u>Bartók-Gertler</u> : Szonatina hegedűre és zongorára BB 102a (1,2)
136.	1939.10.27.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Szeged Tisza Szálló <i>hangverseny-terem</i>	<u>Beethoven</u> : 1. A-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/1 (1,2) 2. F-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 24 (1,2) 3. G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/3 (1,2) 4. A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
137.	1939.10.29.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Budapest Zeneakadémia	<u>Beethoven</u> : 1. A-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/1 (1,2) 2. F-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 24 (1,2) 3. G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/3 (1,2) 4. A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
138.	1939.11.04.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede 3. Dohnányi Ernő	Kassa <i>Kassai Művészeti Hetek kamarazene-hangversenye</i>	<u>Dohnányi</u> : cisz-moll szonáta hegedűre és zongorára Op. 21 (2,3) <u>Beethoven</u> : C-dúr szonáta Op. 53 (3) - szünet - <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) <u>Liszt</u> : Concerto pathétique S. 258 (1,3)
139.	1939.11.12.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Békéscsaba	<u>Beethoven</u> : 1. A-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/1 (1,2) 2. F-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 24 (1,2) 3. G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 30/3 (1,2) 4. A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
140.	1939.11.26.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Corso Filmszínház (jelenlegi Pesti Színház)	1. <u>Mozart</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 301 (1,2) 2. <u>Bartók</u> : II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) 3. <u>Bartók-Ország</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára BB 109 (1,2) 4. <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 5. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
141.	1940.03.02.	1. Bartók Béla 2. Zathureczky Ede	Szombathely	<u>Mozart</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 301 (1,2) <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”-szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
142.	1940.04.13.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	Washington Library of Congress	1. <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”- szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2) 2. <u>Debussy</u> : g-moll szonáta hegedűre és zongorára L. 140 (1,2) 3. <u>Bartók</u> : II. hegedű-zongora szonáta BB 85 (1,2) 4. <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2)
143.	1940.04.17.	1. Bartók Béla 2. Arányi Ferenc (Francis Arányi)	Pittsburgh Hotel Schenley Ballroom	<u>Mozart</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 301 (1,2) <u>Bartók</u> : I. hegedű-zongora szonáta „Op. 21” BB 84 (1,2) <u>Beethoven</u> : A-dúr „Kreutzer”- szonáta hegedűre és zongorára Op. 47 (1,2)
144.	1940.04.21.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József 3. Farkas Andor 4. New Friends of Music Orchestra 5. Fritz Stiedry (karmester)	New York Carnegie Hall	1. <u>Bach</u> : d-moll hegedűverseny BWV 1052 (2,4,5) 2. <u>Tartini</u> : d-moll hegedűverseny (2,4,5) 3. <u>Brahms</u> : G-dúr szonáta hegedűre és zongorára Op. 78 (2,3) 4. <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) 5. <u>Stravinsky</u> : Chanson Russe (1937) (2,3) 6. <u>Bloch</u> : Baal Shem szvit (2,3)
145.	1940.04.24.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József 3. Szánthó Enid 4. Paul Ulanowsky 5. New York Philharmonic- Symphony vonósnégyes	New York Museum of Modern Art	<u>Bartók</u> : - I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (5) - Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára BB 47 – négy népdal No. 1, 4, 8, 3 (3,4) - Hús magyar népdal énekhangra és zongorára BB 98 – egy népdal No. 14 (3,4) - Mikrokosmos BB 105 – nyolc darab No. 140, 142, 144, 137, 133, 138, 109, 146 (1) - I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
146.	1940.05.01.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József 3. Szánthó Enid 4. Paul Ulanowsky 5. New York Philharmonic-Symphony vonósnégyes	New York Columbia Egyetem McMillin Theatre	<u>Bartók:</u> - I. vonósnégyes Op. 7 BB 52 (5) - Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára BB 47 – négy népdal No. 1, 4, 8, 3 (3,4) - Húsz magyar népdal énekhangra és zongorára BB 98 – egy dal No. 14 (3,4) - I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) - Kis szvit zongorára BB 113 (1) - Szabadban BB 89 – No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - Mikrokosmos BB 105 – tíz darab No. 128. 126, 102, 148-153 (1)
147.	1941.02.04.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József 3. Benny Goodman 4. Bartókné Pásztory Ditta	Boston Jordan Hall	<u>Mozart:</u> A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) <u>Debussy:</u> En blanc et noir L. 134 (1,4) <u>Debussy:</u> g-moll szonáta hegedűre és zongorára L. 140 (1,2) <u>Debussy:</u> I. rapszódia klarinétra és zongorára L. 116 (1,3) <u>Bartók:</u> I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Bartók:</u> Kontrasztok hegedűre, klarinétra és zongorára BB 116 (1,2,3)
148.	1941.02.07.	1. Bartók Béla 2. Antal Jenő	Princeton Egyetem McCosh-terem	<u>Bartók:</u> - Kis szvit zongorára BB 113 (1) - Szabadban BB 89 – No. 4 Az éjszaka zenéje (1) - Mikrokosmos BB 105 – tíz darab (1) <u>Kodály:</u> Hét zongoradarab Op. 11 - No. 2 Székely keserves (1) - No. 4 Sírfelirat (1) <u>Bartók:</u> - Mikrokosmos BB 105 – öt darab (1) - Szvit zongorára Op. 14 BB 70 (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) - II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) <u>Bartók-Székely:</u> Román népi táncok (1,2)

	Dátum	Előadók	Helyszín	Műsor
149.	1941.02.18.	1. Bartók Béla 2. Szigeti József	Denver Broadway Színház	<u>Mozart</u> : A-dúr szonáta hegedűre és zongorára KV 526 (1,2) <u>Bartók</u> : - Tizenöt magyar parasztdal BB 79 No. 6 „Ballada” (1) - Három rondó népi dallamokkal zongorára BB 92 No. 1 (1) - Tíz könnyű zongoradarab BB 51 No. 10 Medvetánc (1), No. 5 - Este a székelyeknél (1) - Allegro barbaro zongorára BB 63 (1) <u>Bach</u> : d-moll partita szólóhegedűre BWV 1004 – Ciaccona (2) <u>Debussy</u> : g-moll szonáta hegedűre és zongorára L. 140 (1,2) <u>Bartók</u> : I. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a (1,2) <u>Bartók-Szigeti</u> : Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1,2)
150.	1942.04.24.	1. Bartók Béla 2. Rudolf Kolisch 3. Eric Simon 4. Bartókné Pásztory Ditta	New York McDowell Club	<u>Bartók</u> : - II. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a (1,2) - Szvit két zongorára Op. 4b BB 122 (1,4) - Kontrasztok hegedűre, klarinéttra és zongorára BB 116 (1,2,3)

2. A Hegedűverseny (1937-1938) autentikus előadásának nyomában

2.1. A Hegedűverseny (1937-1938) keletkezéstörténete

Bartók összes hegedűre és zongorára, illetve hegedűre és zenekarra írott művét a Hubay-tanítványok valamelyikének ajánlotta. A kiváló hegedűsök előadásai ösztönző hatással voltak rá, komponáláskor merészen kibontakoztathatta fantáziáját és bízhatott műveinek kiemelkedő tolmácsolásában. Legnagyobb hatású kamarapartnereinek egyike Székely Zoltán volt, aki a Hubay-növendékek közül a legtöbb Bartók-művet játszotta el a zeneszerzővel és abban a kivételes helyzetben volt, hogy sokszor ő látta elsőként Bartók hegedűre írt kompozícióinak kéziratát.

Bartók a II. rapszodiát és a Hegedűversenyt dedikálta Székelynek. Nagyra becsülte képességeit, beavatta alkotó munkájának rejtelseibe, a II. szonáta, a két rapszódia, a 44 hegedűduó és a Hegedűverseny keletkezési folyamatába. A Hubay-növendékek esetében páratlan ez a zeneszerző és előadóművész közötti kapcsolat, amely minden bizonnyal Székely zeneszerzői tevékenységének is köszönhető.¹

Székely Zoltán 1936. augusztus 10-i levelében kérte fel Bartókot, hogy írjon számára versenyművet.² Bartók eredetileg variációs formában képzelte el a hegedűversenyt. Ezt a koncepciót Székely elvetette és kérését pontosítva hagyományos, a nagy hegedűversenyek mintájára három tételes műben határozta meg kívánságát.³

Még 1935-ben Kossar asszony⁴ megkérte Bartókot – valószínűleg Székely hatására – hogy komponáljon egy zongorás triót.⁵ Bartók figyelmen kívül hagyta kérését. 1936 januárjában Kossar asszony újabb próbálkozást tett.⁶ A mű így sem jött össze, amelyre Székely az 1936. augusztus 10-i levelében – mintegy a

¹ Claude Kenneson: *Székely and Bartók. A Story of a Friendship*. (Portland: Amadeus Press, 1994). 426-427.

² I.m., 158.

³ Somfai László: *Tizennyolc Bartók-tanulmány*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1981). 105.

⁴ Kossar asszony Bartók hollandiai koncertjeinek impresszáriója volt.

⁵ Somfai, *Tizennyolc Bartók-tanulmány*, i.m., 218.

⁶ I.h.

Hegedűverseny felkérésének bevezetőjeként – a következőképpen reagált: „Ez a trió dolog úgylátom dugába dőlt. Kár! Volna kedved hasonló alapon egy hegedű versenyt írni? Én nagyon szeretném.” E sorok után bevallotta Bartóknak: „Nekem nagy örömet okoznál ha beleegyeznél, mert már régi titkos vágyam egy Bartók-koncert.”⁷ Bartók a következő hónapban kiadójától megrendelte néhány frissen keletkezett hegedűverseny kottáját,⁸ ami meggyőző jele annak, hogy rögtön elkezdett gondolkodni a koncert írásán.

Bartók Székely felkérése előtt, 1936. július 14-i levelében egy megkezdett zenekari műről tett említést,⁹ amelyet végül nem fejezett be.¹⁰ A variációs koncepciójú szimfonikus vázlatok feltehetőleg bekerültek a Hegedűverseny lassú tételébe.¹¹ 1936 októberi levelében tájékoztatta Székelyt, hogy a felkérés feladatainak csak nyáron tud eleget tenni, így a kéziratot 1937 szeptemberéig nem tudja kézbesíteni.¹²

Bartók a Hegedűverseny első vázlatainak eredeti kéziratát 1943. november 26-án hálája jeléül elküldte Tossy Spivakovskynak, az 1943 októberében a Carnegie Hall-ban megtartott előadás emlékére, amelyen ő maga is jelen volt.¹³ A vázlatokat nem sokkal azelőtt találta meg kottái között, hogy elküldte a hegedűművésznek.¹⁴ A vázlat tartalmazza az 1. tétel első és második témáját, valamint a 2. tétel első témáját.¹⁵ A kézirat valószínűleg 1937-ből való, mivel a hátoldalán a Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre néhány vázlata található, amelyet 1937 tavaszán rendelték Bartóktól.¹⁶ A 2. tétel főtemája külön megvágott lapként helyezkedik el az 1. tétel témái alatt,¹⁷ ami feltehetőleg már 1936 júliusa előtt készen lehetett,¹⁸ az eredetileg variációs darabként induló befejezetlen zenekari mű részeként.¹⁹ Bartók ezután jelezte Székelynek, hogy variációs koncertet írna.²⁰ A skiccen leírt részlet

⁷ I.h.

⁸ Berg, Weill és Szymanowski hegedűversenyeit kérte az Universal Editiontól. I.h.

⁹ A variációs mű megírására a Musikdirektion Baden Baden kérte fel korábban. I.h.

¹⁰ 1936 nyarán dolgozott a Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára című művén is Paul Sacher felkérésére. I.m., 219.

¹¹ Kroó György: „Bartók Béla megvalósulatlan kompozíciós tervei.” *Magyar Zene* X/3-4 (1970. június): 255-256. 256.

¹² Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 382-383.

¹³ Demény János (szerk.): *Bartók Béla levelei*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1976). 695-696.

¹⁴ I.m., 695.

¹⁵ Somfai, *Tizennyolc Bartók-tanulmány*, i.m., 106.

¹⁶ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 695.

¹⁷ Somfai, *Tizennyolc Bartók-tanulmány*, i.m., 106.

¹⁸ I.m., 104.

¹⁹ Kroó, „Bartók Béla megvalósulatlan kompozíciós tervei.” I.m., 256.

²⁰ Somfai, *Tizennyolc Bartók-tanulmány*, i.m., 105.

szinte teljesen megegyezik a Hegedűverseny végső formájában megjelent lassú tétel főtémájával.²¹

Bartók a Hegedűverseny végleges formájára először egy 1937. május 1-jén írt levelében utal, amelyben leszögezi – eredeti variációs elképzelésével ellentétben – hogy concerto forma lesz,²² azonban a variációs formát másképpen ugyan, de átítatja a teljes koncerten. A levél továbbá tartalmazza a mű 21-25 percnyi tervezett hosszúságát egy – Bartók és Székely közötti – hét pontos megállapodás részeként. A szerződés többek között rögzíti az előadói jogot, amely 1941. augusztus 31-ig szól és kérésre három évvel meghosszabbítható. Megállapodtak, hogy Bartók 1937 végére köteles elküldeni egy másolatot a műből, Székely pedig elkészítteti a zenekari szólamokat.²³

Három hónappal később Bartók levélben értesítette Székelyt, hogy írt az Universal Editionnak a mű kiadásával kapcsolatban, de ott Székely nevét nem említette meg.²⁴ Bartók ugyanis aggódott Székelynek az Új Magyar Vonósnégyeshez történő csatlakozása óta²⁵ a Hegedűverseny bemutatója és Székely szólókarrierje miatt, nevezetesen, hogy össze tudja-e egyeztetni a kvartett- és szólókoncertjeit.²⁶ Talán ezért is lehetett, hogy nem tüntette fel nevét a kiadónak.

1937 nyarán Székely Budapestre ment pihenni és meglátogatta Bartókot.²⁷ A találkozás alkalmával először látott bele a még javában készülő hegedűversenybe, majd belejátszottak a műbe. Ekkor még csak az első két oldal volt letisztázva a hegedűszólamból, a kíséretet vázlatokból játszotta a szerző.²⁸ A megmaradt autográf hegedűszólam fotókópiájának tanúsága szerint²⁹ az 1. tétel tempó- és karakter megjelölése *Tempo di verbunkos* volt. A tétel egyébként a 24. ütemtől kezdve még jelentősen eltért a később kialakult verziótól. Bartók 1937 augusztusát adta meg a hegedűverseny komponálásának kezdő hónapjaként, ami a Székely Zoltánnal való konzultáció eredményességét tükrözi.

1938-ban Bartók az Anschluss miatt úgy döntött, hogy elhagyja az Universal

²¹ I.m., 106.

²² Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 179.

²³ A megállapodást azzal a feltétellel írták alá, hogy ha Bartók bármilyen okból nem tudja befejezni művét, nem kérhető tőle kártalanítás. I.m., 179-180.

²⁴ I.m., 184.

²⁵ Székely 1937 tavaszán csatlakozott az Új Magyar Vonósnégyeshez. I.m., 177.

²⁶ I.m., 179.

²⁷ I.m., 185.

²⁸ I.m., 185-186.

²⁹ Az általam a Bartók Archívumban megtekintett Hegedűverseny 1. tételének *Tempo di Verbunkos* feliratú autográf hegedűszólam másolatának jegyzékszám: BBA BH46/14.

Editiont és a Boosey & Hawkes kiadóval szerződik.³⁰ Mivel a bécsi kiadótól való szabadulás hosszadalmas és nehézkes volt, bizonytalanná vált a Hegedűverseny befejezése.³¹ Bartók ugyan dolgozott a művön, de a bemutató akár három évre is veszélybe kerülhetett volna.³² Végül sikerült kitűzni az amszterdami premiért 1939 márciusára és egy hágai koncertet az Amszterdami Concertgebouw Zenekar és Willem Mengelberg közreműködésével. Székely megígérte Bartóknak, hogy a kvartettezés mellett minden évadban időt fog szakítani a Hegedűverseny előadására.³³

1938 szeptemberére elkészült az 1. és 2. tétel, a Coda kivételével a 3. tétel vázlatokban kész volt, és a teljes műből Bartók már 5 oldalt meghangszerelt.³⁴ Szeptember 14-i levelében Székely segítségét kérte az artikulációkkal, vonásokkal kapcsolatban, majd hozzátette, hogy ha nem ér rá ezekkel foglalkozni, akkor megkérné Zathureczkyt vagy Waldbauert, hátha ők tudnak segíteni.³⁵ Székely válaszában megírta, hogy a következő hetekben nincs ideje a hegedűszólam bejegyzéseit elvégezni és nem akar felszínes munkát végezni, így Bartók küldje el a másolatot mindenféle jelölés nélkül, csak a kötéseket írja be.³⁶ Javasolta, hogy később együtt véglegesítsék a hegedűszólamot, amelyre azonban nyugodt körülmények között sosem került sor.³⁷

1938 november közepén, utolsó nyilvános szereplésük után sem volt idejük átnézni a hegedűversenyt – ekkorra még csak az 1. tétel kottáját kapta meg Székely – mivel Székelynek a koncert félidejében el kellett utaznia Svájcba.³⁸ Az ősbemutató előtti próbák során azonban kialakultak olyan vonások, bejegyzések, amelyek részben tekinthetőek a hegedűszólam átfogó kidolgozásának.

Bartók 1938 decemberéig elkészült a partitúra 71 oldalával, amelyből 60

³⁰ I.m., 187-188.

³¹ I.m., 189.

³² I.m., 193.

³³ I.m., 190.

³⁴ I.m., 191.

³⁵ Bár Bartók jelezte, hogy ha már Székelynek dedikálja a művet, jobb lenne, ha az ő javaslatai szerint lenne véglegesítve a hegedűszólam. I.m., 192.

³⁶ I.m., 193.

³⁷ I.h.

³⁸ I.m., 199. Bartók ekkor még dolgozott a 3. tétel befejező részén, amelyet az amszterdami koncert után Frid Gézánál komponált meg. Frid elbeszélése alapján gondot okozott Bartóknak, mire megtalálta a ma is ismert végső változatot. Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 107. Valószínűleg nem tájékozódott elég jól a befejezést illetően, mivel a Frid által említett végső változat – amely a mű második befejezése – a Székellyel való későbbi diskurzus után alakult ki.

oldalt zenekari szólammásolásra elküldött Székelynek.³⁹ 1938. december 6-i levelében több pontban felvázolta a másolással kapcsolatos fontos információkat, felhívta a figyelmet a három nappal korábban elküldött kéziratmásolatban előforduló hibákra és megígérte, hogy karácsonyra megpróbál végezni a teljes művel.⁴⁰ A hangszerelés végeztével 1939 januárjában három részben elküldte a teljes 96 oldalas partitúrát másolási feladatokkal ellátva, és ismét felhívta a figyelmet a lappangó hibákra, amelyeket folyamatosan javítani kell.⁴¹ A csomaggal együtt küldött egy zongorakíséretes verziót is Székelynek.⁴² Székely márciusig ebből a kottából próbált és készítette elő az ősbemutató előadását Frid Gézával.⁴³ Bartók 1939. január 10-i levelében megírta, hogy február 25. és március 3. között Párizsban lesz, amikor feltétlenül próbálniuk kell a művet.⁴⁴ Székellyel megegyeztek a próbák időpontjairól, amelyekre március 4. és 7. között került sor Párizsban.⁴⁵

1939 elején, a betanulás időszakában Székelyben egyre erősebben megfogalmazódott a gondolat, hogy megírja Bartóknak elégedetlenségét a zenekari befejezéssel kapcsolatban.⁴⁶ Az első verzió szerint ugyanis a zenekar zárja le a művet, amely Székely szerint inkább szimfóniához hasonlít és szerepet kellene kapnia benne a hegedűnek.⁴⁷ Bartók gyors válasza meglepte Székelyt, amelyben elismerte véleményét,⁴⁸ és átírta a Hegedűverseny végét, nagyjából megtartva az eredeti zenekari anyagot.⁴⁹

³⁹ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 200-201.

⁴⁰ I.m., 201.

⁴¹ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 612-613.

⁴² I.m., 613.

⁴³ Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 107.

⁴⁴ Demény, *Bartók Béla levelei*, i.m., 613.

⁴⁵ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 204.

⁴⁶ I.m., 186.

⁴⁷ I.h.

⁴⁸ Bartók ebben az időben hallotta Szigeti József előadásában Beethoven és Brahms versenyművét és megbizonyosodott arról, hogy a nagy versenyművek befejezése hatásosabb a szóló hegedű részvételével. I.h.

⁴⁹ I.h. A két befejezés-verzió Bartóktól szokatlan módon nem a komponálás sorrendjében került be a nyomtatott kiadásba, hanem a későbbi verzió első befejezésként található meg a zongora- és zenekari letétben egyaránt.

2.2. A párizsi próbák és a Székely-javaslatok

Székely visszaemlékezései a Hegedűverseny bemutatóját megelőző párizsi próbákról fontos adalékot nyújtanak annak megértéséhez, miként nyerte el végső formáját a versenymű.

Bartók és Székely 1939. március 4. és 7. között próbált Hermann Pál otthonában.⁵⁰ Az intenzív próbák alatt Székely javaslatokat tett vonásokra, kötésekre és egyéb előadói szempontokra vonatkozóan. Székely emlékezete szerint a legjelentősebb változtatás az expozíció végén történt, ahol a zenekari átvezetőt túl rövidnek találta, több időre volt szüksége az érzelmi váltásra a két rész között.⁵¹ Kérte Bartókot, hogy írja át. Bartók eleinte tiltakozott, majd végül egyetértett, viszont nem volt ideje az átdolgozásra. Megbízta Székelyt, hogy írja át a zenekari részt,⁵² amely az összes változtatással együtt bekerült abba a zenekari kéziratba, amelyet a karmester használt a premieren. Ez a kotta később eltűnt.⁵³

Bartók a párizsi próbákon jelezte Székelynek, szeretné, hogy az előadáson néhány ütőhangszer meghatározott helyen legyen a színpadon. A zenekari próbákon és az előadáson a xilofon, hárfá és a cseleszta nagyon közel volt a szólistához, Bartók ezzel akart bizonyos intimitást biztosítani a 2. tétel egyes részeiben, például a 23. ütemben az *Un poco più tranquillo* résznél. Valószínűleg az előzőleg komponált Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára című műve hatása alatt volt még, amelynek nyomtatott kottájában pontos instrukciót ad arról, hogy a vonós hangszerek két csoportba rendeződjenek és tervet mutat a hangszerek egymáshoz való elhelyezkedéséről a színpadon. Székely elmondása szerint Bartók valami hasonlót szeretett volna a hegedűversennyel kapcsolatban, amelyet azonban a nyomtatott kotta nem tartalmaz.⁵⁴

Bartók valószínűleg 1938 augusztus-szeptemberében készítette el a lichtpaus tisztázatot⁵⁵ a Hegedűverseny korai munkafolyamatát megőrző zongorakivonat

⁵⁰ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 205.

⁵¹ I.h. Ugyanis meglehetősen felfokozott kitörés után visszafogottan, *piano* szólal meg a téma lírai változata.

⁵² I.h.

⁵³ Székely szerint Mengelberg tüntette el a kottát. I.h.

⁵⁴ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 205-206.

⁵⁵ Az általam a Bartók Archívumban másolatként megtekintett hegedű–zongora forma autográf

folyamat-fogalmazványából.⁵⁶ Ez a kotta adta Bartók további munkatervének alapját. A lichtpaus tisztázatról készült egyik másolatba utólagos bejegyzéseket készített, ez lett Bartók munkapéldánya.⁵⁷ A bejegyzések háromféle színnel vannak feltüntetve a kottában: a hangszerelést előkészítő jegyzeteket szürkével,⁵⁸ az egyes részek időtartamát, tempó- és metronomjelzéseket kék színnel, az ütemszámokat, valamint a hegedű- és zongoraszólam egyéb javításait piros ceruzával írta be. A kék- és piros ceruzás bejegyzéseket ezután beírta egy újabb letisztázott példányba és 1939 januárjában elküldte Székelynek, mint a Hegedűverseny legfrissebb állapotát. A kotta ma magángyűjteményben található. Bartók kiadásra szánt metszőpéldányának alapját valószínűleg ez az újabb tisztázat képezi. A metszőpéldányban későbbi változtatások, papírbetoldások, artikuláció-, vonás- és kötés javítások láthatók.⁵⁹ Székely párizsi beszámolója és a próbák háttér információi alapján megállapítottam, hogy a bejegyzések jórészt a Székely által javasolt instrukciók.

Székely visszaemlékezéseiből tudható, hogy Bartók a párizsi próbákon ceruzával írta be Székely kottájába a felmerült változtatásokat,⁶⁰ amelyeket valószínűleg saját metszőpéldányába átmásolhatott futólag – a kézírásból jól látható a gyorsírásból következtethető rövidített kidolgozás. A metszőpéldányban piros ceruzával vannak feltüntetve a változtatások vázlatai, amelyeket később átírt, illetve kidolgozott fekete színnel, következetesen megtartva és megerősítve a piros színnel jelölt instrukciókat. A bejegyzések előadói instrukciókkal kapcsolatosak és mivel Székely és Bartók korábban nem találkoztak a szólam kidolgozása céljából, ezek a változtatások minden bizonnyal Bartók és Székely párizsi próbáin keletkeztek.⁶¹ A metszőpéldányt tanulmányozva közelebb jutottam ahhoz, hogyan születhetett meg Bartók Hegedűversenyének ma ismert változata, ezen felül próbáltam megfejtetni a változtatások indokait, amelyek Székely és Bartók párizsi műhelymunkálatai közben

lichtpaus tisztázata, változtatásokkal jegyzékszám: PB 76TVPFC1.

⁵⁶ A fogalmazvány, hegedű-zongora particella forma vázlatokkal jegyzékszám: PB 76VPS1.

⁵⁷ Az általam a Bartók Archívumban megtekintett Bartók munkakópiája, javított lichtpaus másolatának jegyzékszám: BBA 4091a-c.

⁵⁸ A kéziratban jól látható, hogy Bartók az először zongorára komponált művet a zongora stimmbé hangszerelte, majd onnan másolta át a zenekari partitúrába. A másolás sok időt vett igénybe, mielőtt elküldte Székelynek a megbeszélte időpontig.

⁵⁹ Az általam a Bartók Archívumban vizsgált Bartók zongorakivonat Boosey & Hawkes 8296 első kiadásának (1941) metszőpéldánya – Bartók javításaival, E. Stein változtatásaival és szerkesztésében – javított lichtpaus másolatának jegyzékszám: PV 76TVPFC3.

⁶⁰ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 205.

⁶¹ Mivel a változtatások bekerültek Bartók kiadásra szánt zongoraverziójába – valószínűleg már a próbák alatt – így Bartók átírhatta azokat partitúrájába Amerikában töltött évei alatt, amelyek bekerültek az 1946-ban megjelent zenekari partitúrába is.

felmerültek.⁶² Az egyes részek kialakulását vizsgálva jól látható az előadóművész szerepe Bartók változtatásainak hátterében.

Az alábbiakban felvázolom azokat a fontosabb észrevételeimet a metszőpéldány alapján (továbbiakban lichtpaus2), amelyet Bartók Székely közvetlen hatására változtatott meg. Amikor szükséges, az általam szintén vizsgált – az előzőekben említett – munkapéldány (továbbiakban lichtpaus1) fényében vizsgálom a bejegyzéseket. Észrevételeim könnyebben követhetők a Boosey & Hawkes által kiadott Hegedűverseny zongorakíséretes változata alapján.⁶³

Hegedűverseny 1. tétel:

- Bartók lichtpaus1 munkapéldányában jelenik meg először az 1. tétel *Allegro non troppo* tempójelzése mellett a 100-as metronomszám. A zeneszerző utólag pótolta kék színnel a tempójelzést. Székely elmondása szerint Bartókkal való koncertjein az I. hegedűrapszódia elején lassabban szerette játszani a 108-as metronomszámú verbunkos stílusú témát.⁶⁴ Valószínűleg ennek tudatában vált véglegessé a Bartók korábbi elképzelése szerinti *Tempo di verbunkos* feliratú főtéma valamivel lassabb tempója.⁶⁵

- a Hegedűverseny elején a hegedűszóló belépésénél a főtéma két felütés hangja („g-a”) már szerepel a lichtpaus1-ben, amelyet Bartók piros ceruzával írt be. Frid Géza visszaemlékezése szerint a felütés hangjait ő javasolta Bartóknak 1938 novemberében.⁶⁶ A pótlás tehát minden bizonnyal Székely és Bartók utolsó nyilvános koncertje – 1938. november 15. – utáni napokban került Bartók lichtpaus1 munkapéldányába.⁶⁷

⁶² Bartók 1938 szeptemberében levélben kérte Székely segítségét artikulációkról, vonásokról, amelyre a párizsi próbák előtt Székely elfoglaltsága miatt nem jutott idő. Lásd a 35., 36. lábjegyzetet.

⁶³ Bartók Béla: *Violin Concerto No. 2. violin and piano reduction*. (London: Boosey & Hawkes, ©1941).

⁶⁴ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 181.

⁶⁵ Bartók 1937 nyarán már próbálta Székellyel a Hegedűverseny I. tételének elejét, amelynek tempó jelzése ekkor még *Tempo di verbunkos* címet viselt. Ezen a próbán Székely 83 ütemből álló hegedűszólamból játszott, amelyet Bartók vázlatokból kísért zongorán. Lásd a 28. lábjegyzetet.

⁶⁶ Az általánosan elfogadott vélekedés szerint Székely Zoltán ötlete volt a felütés két hangja. Bartók és Székely 1938. november 15-én játszottak együtt utoljára. A koncertet követő napokban Bartók Frid Gézánál fejezte be a Hegedűverseny 3. tételét. Frid ekkor javasolta az 1. tétel felütését. Bónis, *Így láttuk Bartókot*, i.m., 107.

⁶⁷ A koncert félidejében Székely elutazott Svájcba, ezért nem volt idejük a Hegedűversennyel foglalkozni. Ekkor már Székely birtokában volt egy példány az 1. tételből. Lásd a 38. lábjegyzetet.

- a főtémában feltűnően gyakori a kötőívek áthúzása, ahol Székely a külön vonóval való játszást tartotta megfelelőbbnek: - a 7. ütem „h” és „fisz” között, - a 9. ütem „cisz” és „e” között, - a 11. ütem „fisz” és „h” között, - a 13. ütem „cisz” és „disz” között, - 15. ütem „cisz” és „hisz” két tizenhatod, - 17. ütem „h” és „aisz” két tizenhatod. A 19-21. ütemben eredetileg kötve volt az első három hang (a harmadikon *tenuto* jel), amelyet szintén külön szedtek a *tenuto* jel meghagyásával. Így a kápához közel kerülnek a súlyok, amellyel erősebbé válik a gesztus és természetesebben valósul meg a verbunkos karakter.

- a 22. ütemben több változtatás is történt a párizsi próbákon. Az *a tempo (mosso)* 120-as metronomszámát Bartók a lichtpaus2 metszőpéldányban áthúzta, majd átírta 112-108-as metronomszámmra. Kihúzta a *risoluto* bejegyzést is. A 21. ütem utolsó két hangjára felkerült egy-egy ék.

- a 31. ütem elején az „f” hang a lichtpaus1-ben éket, a Székellyel való átjátszás után *sforzato* jelet kapott, amelyből arra következtetnek, hogy Székely játékában az ék nem volt elég erős gesztus, ezért Bartók erőteljesebb kifejezőeszközt alkalmazott.

- az 56. ütemben a 12 fokú téma kezdeténél a lichtpaus1-ben már szerepelt a *risoluto*, helyére *marcato* utasítást írt, amelyet ismét visszaírt *risolutor*a, valószínűleg a Székellyel való közös próbákon.

- a 12 fokú témánál az 57. ütemtől az alábbi artikuláció volt Bartók eredeti elképzelése a lichtpaus1 és lichtpaus2 alapján: kvintola egy kötés alatt, következő három hang egy kötés alatt – azon belül a nyolcadon *staccato* és a két tizenhatod összekötve – majd a következő „b-a-h” ugyanígy, aztán triola kötés alatt, utána két tizenhatod kötés alatt *staccato*, és a következő ütem első hangja külön *staccato* jellel ellátva. Ezt a vonást végig alkalmazta volna Bartók, amelyet Székely a téma összes megszólalásánál megváltoztatott a ma is ismert kiadott változatra. Székely „felfelé”

Korábban Székely 1937 nyarán próbálta Bartókkal a Hegedűverseny elejét. A lichtpaus tisztázata ezután készült el – legkorábban 1938 nyarán –, amelyben nem szerepel a felütés két hangja. 1937 nyara és 1938 novembere között Székely és Bartók nem találkoztak. Mivel a piros ceruzás bejegyzés csak 1938 nyara után kerülhetett Bartók lichtpaus1 munkapéldányába és 1939 elején már benne volt Bartók lichtpaus2 metszőpéldányában, ezért a két dátum közötti intervallumban kellett, hogy bekerüljön a bejegyzés. Bartók és Székely ebben az időszakban nem dolgoztak a művön. Ez alátámasztja Frid visszaemlékezését.

jelet írt be az 57. ütem felütésére, így az utána lévő kvintola „lefelé” jön ki, amit összekötött a következő ütem első nyolcadával. Ha hagyjuk, hogy a kvintola és a hozzákötött következő nyolcad miatt a vonó kicsit a csúcs felé térjen ki, akkor elérhető egy testesebb *staccato* hang a vonó középső részén, ami a téma *forte* és *risoluto* utasításainak egyszerűbb megvalósítását segíti.

- a 96-98. ütemekben eredetileg más artikulációt javasolt Bartók: a második, harmadik és negyedik negyeden a kezdő két tizenhatod hangot egy kötőív alatt *staccato* elválasztva. Ez a jelölés nincs a kiadott verzióban. Bartók szerette a húron tapadó parasztos játékmódot, amelyet a II. rapszódiaiban Székely előadásában kiemelt.⁶⁸ Az itt kívánt *staccatoval* – tehát elválasztott rövidebb hangokkal – nem fejezte volna ki a műnek ezt a felfokozott hangulatú részét. A kötőív és a *staccato* hangok eltörléséből és az eredetileg tervezett *tenuto* meghagyásából (a tizenhatodokat követő nyolcadokon) arra következtettek, hogy a Bartók által oly kedvelt, Székely játékában autentikusan megszólaló húrta tapadó játékmód mellett döntöttek.

- a 103. ütemben Bartók eredetileg az első és harmadik negyeden lévő tizenhatodokat kettesével kötötte, valamint a második és negyedik negyeden lévő kötőíven belül a két tizenhatodot kötötte, az utána lévő nyolcad pedig *tenuto* jelet kapott, amely egyszerűen lett átalakítva: az első és harmadik negyeden lévő tizenhatodok egy kötéssel, amelyet így könnyebb játszani egy fekvésben (4. és 3.) a kötőívek külön vonóval való indításával. Ez növeli a *fortissimo* játékra való összpontosítást. A második és negyedik negyeden is leegyszerűsítették az artikulációt a *tenuto* elhagyásával.

- a 105. ütemnél kezdődik az átvezető rész, amelyet Székely túl rövidnek talált. Bartók időhiány miatt kérte meg Székelyt az átdolgozásra,⁶⁹ ami – valószínűleg már a próbák ideje alatt – bekerült a kiadásra készülő zongorapartitúrába is. A zenekari rész így négy ütemmel hosszabb lett, mint amelyet Bartók írt. Az ütemszámozást innen írta át Bartók a tétel végéig négy ütemet hozzáadva az előző számokhoz. (A számokat Bartók a rá jellemző precizitással jelölte, viszont még így is sok helyen

⁶⁸ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 114.

⁶⁹ Lásd az 51., 52. lábjegyzetet.

kiolvasható az előtte írt néggyel kisebb szám.) Az átdolgozás kizárólag Bartók meglévő hat üteméből építkezik, nem szerepel egy hang sem, amelyet Székely talált volna ki.

- a 129. ütemtől nyolc ütemen át Bartók eredetileg két ütemes kötőívekkel hangsúlyozta a *legato* játékmódot. A két ütemes egységek helyett kialakultak az ütemenkénti kötőívek, mivel két ütemet egy vonóra játszva sokkal nehezebb lett volna megvalósítani az *espressivo* játékmódot, ami egyfajta dúsabb hangot kíván az előadótól. A Hubayra és növendékeire jellemző tónus az *espressivo* játékmódban társult egyfajta intenzívebb hangképzéshez, ami a vonó sebessége (gyorsabb húzása) következtében még zengőbbé vált, a lassú részekben ezért volt szükséges a kötőívek szétválasztása. Lassú tételekben a kötőívek szétválasztása jellemző volt más Hubay-növendékekre is: Arányi Jelly változtatásai az I. szonáta 2. tételében, valamint Waldbauer bejegyzései a *Két portré Egy Ideális* tételében.

- a 158-159. ütem két ütemes *pianissimo* egysége korábban egy ütem volt, amelyet Bartók lichtpaus1 munkapéldányában piros ceruzával pótolta egy üres ötvonalas sorban nyíllal irányítva a megfelelő helyre. A lichtpaus2 metszőpéldányban – amely ugyanarról az alapról készült, mint a lichtpaus1, tehát ott is a korábbi egy ütemes egység található – Bartók beragasztott papírral oldotta meg a változtatást, rajta a végleges két ütemes egységgel. Ezt a változtatást 1939. február 8-án küldte el Székelynek, tehát az 1939 januárjában elküldött kottában még nem szerepelt.

- a 220. ütemben a lichtpaus1 példányban még *a tempo (mosso)* felirat volt, ami itt 100-as metronomszámot jelent. Ezt Bartók kék színnel átírta negyed = 132 metronomszámra, amely a Székellyel való próbák során 120-as metronomszámra csökkent.

- a 12 fokú téma visszatérésénél Bartók ugyanazokat az artikulációkat jegyezte le, amelyeket a téma első megjelenésénél alkalmazott. Székely koncepciója a 249. ütemben a kvintola utáni nyolcad és két tizenhatod – a két tizenhatod kötés meghagyásával – és az ütem utolsó két tizenhatodának külön vétele volt.

- a 290. és 292. ütemben pontosan ugyanaz a változtatás, mint a 103. ütemben.

- a cadenza-ban a 330. ütemtől a 339. ütemig – a 331-ig ütem felét kivéve – a sokféle változtatás miatt a teljes átdolgozást Bartók csak papírberagasztással tudta megoldani. Székely visszaemlékezéseiben nem beszélt erről a részről, így nem lehet tudni a változtatások hátterét.

A cadenza-ban továbbá a 322-323. ütemben történt változás, ahol a tizenhatodik kötőív nélkül voltak, mielőtt kialakultak a ma ismert kötések, és a 323-329. ütemben – benne a hármashangzatokkal – ahol Bartók lichtpaus1 munkapéldányában nem található semmilyen artikuláció. A zeneszerző igényelte az előadóművész beleszólását az artikulációba – ezt már korábban jelezte is levélben – így a cadenza lehetőséget nyújtott Székelynek a „bevonásozásra”.

- a 365. és 367. ütemekben a *staccato* a lichtpaus1-ben egy kötőív alatt van az előtte lévő három tizenhatod hanggal. A *staccato* hangokat Székely javaslatára Bartók kihúzta a kötés alól. Székely változtatásával még jobban kirajzolódik, amit Bartók eredetileg elképzelt a hang rövidségével kapcsolatban.

- a 370. ütem harmadik negyedén lévő „d” tizenhatod eredetileg a bő kvarttal lejjebb lévő „gisz”-szel együtt szólalt volna meg a lichtpaus1-ben foglaltak alapján. Valószínűleg a kellemetlen pozíció és a gyors tempó miatt Bartók kihúzta a „gisz”-t.

- a 373-375. ütemekben a lichtpaus1 munkapéldányban négyeshangzatokat írt Bartók. A lichtpaus2-ben már a kiadott verzió szerinti akkordok jelennek meg. Halványan látszanak Bartók javításai, miszerint kitörölte néhány nehezebben játszható négyeshangzat alsó hangját. Bár ez a változtatás a lichtpaus2-ben jelent meg először, még sincsen elég bizonyíték arra, hogy ez Székely Zoltán javaslata lett volna.

- Bartók az 1. tétel végét újra és újra átdolgozta, amely eredetileg 7 ütemmel rövidebb lett volna. Végző alakját – utólagos piros ceruzás bejegyzésekkel ugyan – már kivehetjük a korábbi lichtpaus1 munkapéldány partitúrájából is, amely tisztázott formában jelenik meg a lichtpaus2 metszőpéldányban.

- a hegedűszólam utolsó „h” hangja Bartók lichtpaus1 példányában egyszerre fejeződött volna be a zongorával. A lichtpaus2-ben az utolsó ütemben már nem játszik a hegedűs.

Hegedűverseny 2. tétel:

A 2. tétel legtöbb változtatása a nagyobb egységeket átfogó kötőívek kisebb kötőívekre történő átalakítására vonatkozik. Ezek a változtatások lényegében ugyanarról a problémáról tanúskodnak: a kötések szétválasztása egyszerűbbé teszi a kötés alatti hangok megszólaltatását, mivel nem kell annyi hangot egy vonóra játszani és több vonófelület felszabadul. A könnyedebb, finomabb vonókezelés következményeként árnyaltabb dinamikai különbségek is megvalósíthatóak, valamint a hang nyitottabbá válhat, ami nagy zenekarral való játszásnál még fontosabb tényező, mint zongorakíséret mellett. Ezzel együtt a 2. tételben kevesebb lényegi változtatás történt, mint az 1. tételben.

A nagyobb egységek egy kötőív alá helyezésének óhatatlanul van tempó vonzata is. Bartók a tétel elején *Andante*-t jelölt meg és nem például *Adagio*-t. Székely úgy gondolhatta, hogy a nem túl lassú tempójelzésű középső tétel sem biztosítja őt abban, hogy a nagy kötések dús hangon tudja majd játszani a zenekar élén.⁷⁰ A kötések szétszedése ezen alapulhat. A változtatások során a mű elnyerte a mai végleges formáját.

A következő részeknél történtek lényegesebb kötőív változtatások:

- a 2., 3., 6., és 7. ütemben a második és harmadik $\frac{3}{8}$ -os csoport korábban egy kötőív alatt volt, amelyeket Székely ketté választott.
- a 12., 13., 14. ütemek utolsó négy tizenhatod hangja egy kötés alatt volt, amelyek ketté lettek választva, megtartva a *staccato*-t a kötés alatt.

⁷⁰ Ez Beethoven legtöbb hegedűre írott művében – főleg a lassú tételekben – is problémát jelent. Székely és Bartók példájából kiindulva, ha Beethovennek lett volna lehetősége előadói szempontból hegedűssel együtt dolgozni, akkor lehet, hogy hasonló artikuláció változtatások születtek volna meg.

- a 24., 27., 30., 31., 34., 36., 38., 39. ütemek teljes ütemes kötőívei két részre lettek választva, valószínűleg a több hangot igénylő *espressivo* játékmód miatt.

- a 69. ütemtől a g-húron játszandó rész esetében a *lichtpaus1*-ben még kétütemes kötések voltak, amelyek ketté választva jelennek meg a *lichtpaus2* zongorakivonatban. Mivel túl sok kötőív-változtatás történt ezekben az ütemekben a hegedű- és a zongoraszólamban egyaránt, ezért a javítást Bartók papírberagasztással oldotta meg.

- a 105-106. ütemben az összes repetíció és az előtte lévő díszített nyolcad formula egy kötőív alatt volt. Ezeket az egységeket nyolcadonként szétválasztották. A 107-110. ütemekben a 24, 6 és 12 hangos *staccato* egységekre a Székely-próbák során került kötőív, amely Bartók *lichtpaus1* munkapéldányában nem szerepelt.

- a 118. ütemtől az eredetileg nagyobb kötőívek ismét szét lettek választva.

További változtatások a 2. tételben:

- Bartók eredeti terve alapján a 2. tétel főtémájának 2., 3., 4., 6. és 7. ütemének második tizenhatodára *staccato* jelet írt, összekötve az utána következő két nyolcaddal. A *lichtpaus2*-ben a *staccato* jelek eltűntek és a következő két nyolcad a főtémában mindenhol külön kötőív alá került, amely minden bizonnyal Székely kívánsága volt.

- a *lichtpaus1* példány 42. ütemében még nem üveghangok, hanem magas fekvésekben leírt hangok voltak. Bartók legkorábbi lejegyzése szerint a 42. ütem elején nem volt tizenhatod szünet, tehát pillanat alatt kellett volna elkapni a 41. ütem utolsó tizenhatod hangja után a több, mint két oktávval magasabb „aisz”-t a d-húron. Bartók *lichtpaus1* munkapéldányában már feltünteteti a tizenhatod szünetet, majd a *lichtpaus2*-ben a 42. ütemben a magas fekvések elkerülése érdekében megjelent az üveghangos opció.

- a 43. ütemtől a *tenuto* jelek csak a *lichtpaus2*-ben jelentek meg, korábban semmilyen jel nem volt a tizenhatodokra írva. Bartók *lichtpaus1* munkakópiájában

észrevettem egy javítást: a 43. ütem első három hangja eredetileg „aisz”-”h” kis szekund volt, amelyet Bartók ebben a példányban változtatott meg a ma ismert „aisz”-”c” nagy szekundra.

- az 58., 59., 61., 63., 64. ütemekben az utókák a Székely-változtatások után kerültek be a kottába. Bartók valószínűleg a trilla utáni pontos továbbmenetel érthetősége miatt változtatott. Érdekes, hogy egyedülálló módon a 60. ütemben már szerepel az utóka a *lichtpaus1* munkapéldányban is.

- a 69. ütem előtti három harmincketteden *staccato* jelek maradtak Székely változtatásai után is, amelyek nem kerültek bele az 1941-ben Boosey & Hawkes által kiadott zongorakíséretes változat hegedűstimmjébe. Ez valószínűleg nyomtatási hiba, mivel a zongorakivonatban és a zenekari partitúrában megjelennek a *staccato*-k.⁷¹

- a 83. ütem hegedű belépésénél a *lichtpaus1*-ben eredetileg *piano* jelzés a *lichtpaus2*-ben *forte*-ra lett változtatva. Itt karakterváltás történik, amely *forte* belépéssel érthetőbben indul.

A 85. ütemben lévő ismétlődő formula azonos regiszterben volt, a *lichtpaus2*-ben az ismétlődés egy oktávval feljebb került. Ezeknél a változtatásnál nem látszik halvány piros ceruzás bejegyzés, így valószínűleg ezek az utolsó Bartók-változtatások között lehettek, mielőtt Székelynek elküldte a kottát.

- a 105. ütem előtt eredetileg egy kétütemes anyag jelent meg Bartók korábbi *lichtpaus1* munkapéldányában, amelyet még ebben a példányban kihúzott. Ez az anyag a kiadott verzió 105. ütemétől a kíséretben van. Bartók *lichtpaus1*-ben található terve alapján a végülis kihúzott két ütemben a hegedű is játszott volna. A korábbi elképzelés szerinti szólóhegedű nyolcad hangjai tulajdonképpen megegyeztek a 105. ütemtől a hegedűszólam alaphangjaival, amelyet Bartók apró értékekkel kidíszített. Ez a rész már a *lichtpaus1* tisztázott formájában elnyerte végső formáját.

⁷¹ Bartók Béla: *Violin Concerto No. 2*. (London: Boosey & Hawkes, ©1946).

Hegedűverseny 3. tétel:

A legkevesebb változtatás a 3. tételben történt:

- a 93. ütemben megadott 70-es metronomszám elé utólag került be a 66-os metronomszám.
- a 122-125., 202-204. és 212-214. ütemekben a triola hangok eredetileg hat, illetve kilenc hangonként voltak kötve, ezek a lichtpaus2 metszőpéldányban Székely javaslatára ki lettek húzva.
- a zenekari befejezés megváltoztatását Székely már korábban kérte levélben Bartóktól. A lichtpaus2 metszőpéldányban eredetileg az 593. ütem hegedű belépése előtti kíséretes résznél volt oldalváltás – innen írta át Bartók a második befejezést – így azt csak hozzá kellett illeszteni az előző oldalakhoz és az előtte lévő részeket nem kellett újra leírni. A másolási idő megspórolásával Székely hamar megkaphatta az általa kívánt befejezést.

Bartók az ajánlást „To my dear friend Székely Zoltán” = „Drága barátomnak Székely Zoltánnak” szavakkal jegyezte le az első lap tetejére, ami nagy megtiszteltetés volt a Bartókért rajongó Székelynek. A próbák után külön váltak útjaik és soha többé nem találkoztak.⁷² Székelynek még három kvartett-koncertje volt a Hegedűverseny bemutatója előtt,⁷³ majd visszasietett Amszterdamba, ahol megkezdődtek a zenekari próbák az ösbemutatóra. A három próbából viszonylag sok időt tudtak a Hegedűversenyre szánni, mert a másik két darabot jól ismerte a zenekar. Székely adott néhány javaslatot Mengelbergnek, aki elfogadta és próbálta megvalósítani azokat.⁷⁴ A koncerten kiderült, hogy Mengelberg nem látja egészen jól a kottát, ezért szeretne egy másik másolatot készíteni, majd megegyezett Székellyel újabb koncertekkel kapcsolatban az 1939/40-es évadra.⁷⁵

⁷² Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 206.

⁷³ Székely Svájcban folytatta turnéját a kvartettel, Veveyben két, Baselben egy koncertet adtak. I.m., 207.

⁷⁴ I.h.

⁷⁵ I.m., 211.

2.3. Az ősbemutató felvételének elemzése

Bartók Hegedűversenyének ősbemutatójára 1939. március 23-án került sor Amszterdamban az Amszterdami Concertgebouw Zenekarral, Willem Mengelberg vezényletével.⁷⁶ A koncert élő közvetítését Tóth Aladár és Fischer Annie is hallotta Svédországból.⁷⁷ Bartók nem volt jelen a koncerten⁷⁸ és a felvételt sem hallotta haláláig, viszont Tóth Aladárék beszámoltak művének sikeréről, amelyet Székely is megerősített későbbi levelében a kritikák egy-egy másolatával.⁷⁹ A hegedűverseny mondanivalója könnyen eljutott a közönséghez, a kritikusok szerint Bartók egyre közérthetőbb zenét ír, Székely pedig egészen egybenőtt a darabbal.⁸⁰

A premiért előben rögzítette az AVRO,⁸¹ amelyből 78-as fordulatszámú lemezeket készítettek adásisméltás céljából.⁸² Székely megszerezte a felvételt az AVRO-tól.⁸³ Az érzékeny acetát lemezek később megsérültek, amikor kölcsönadta Franz André karmesternek egy amszterdami előadásra való felkészülés előtt.⁸⁴ Ezek a lemezek Székely felesége, Mientje egyik kalaptartó dobozában tárolva túléltek a világháborút, körbeutazták a világot Székelyékkal, végül Észak-Amerikába kerültek velük.⁸⁵ Az 1970-es években létrehozott Bartók-összkiadás Székely engedélyével tartalmazza ezt a történelmi örökséget, mint kiegészítést.⁸⁶

Az ősbemutató felvétele semmi kétséget nem hagy afelől, hogy az interpretáció tartalmazza Bartók elképzelését a mű előadásáról. Székely nemes egyszerűséggel, pontossággal és mély érzéssel-értéssel játssza a neki dedikált Hegedűversenyt. A párizsi próbák lenyomatának mindenképpen hallható módon kell

⁷⁶ ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája*. (Budapest: Helikon Kiadó, 2006). 419.

⁷⁷ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 210.

⁷⁸ ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 419.

⁷⁹ I.h.

⁸⁰ „Bartók Béla pályája delelőjén. Teremtő évek – világhódító alkotások (1927-1940).” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Bartók Béla emlékére*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok X*]. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962). 189-727. 699.

⁸¹ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 209.

⁸² I.h.

⁸³ I.h.

⁸⁴ I.m., 210.

⁸⁵ I.h.

⁸⁶ A kiadáshoz az eredeti, enyhén megrongálódott 1939-es lemezeket használták, amely legalább olyan jól sikerült, mint az 1989-es kiadás CD lemezen. A kalaptartó doboz értékes tartalmával a Bartók Archivum lett megbízva. I.h.

jelen lennie az előadásban, mivel találkozásukat alig több, mint két hét választotta el a koncerttől.

Bartók, több művéhez hasonlóan másodpercre pontosan bejegyezte az egyes részek időtartamát. Készítettem egy táblázatot, amelyben követhetők a felvétel egyes részeinek időtartamai a kottában szereplő számadatok összehasonlításával.⁸⁷ Bartók az 1. tétel hosszát 12 perc 16 másodpercre írja, ami viszont az ősbemutatón 14 perc 14 másodperc alatt hangzott el. Csakhogy a kottában szereplő részidők összessége nem egyezik a tétel végén megadott számmal, amely arra enged következtetni, hogy Bartók valahol elszámolhatta magát. Az újraszámolás elképesztő dologra hívta fel a figyelmet: a Székely-féle előadás egyedülálló módon szinte másodpercre pontosan megegyezik a részeredmények összeadásával megkapott 14 perc 17 másodperccel.⁸⁸ Bartók, miután megírta *Kontrasztok* című művét, utasításként levelében ezt írta Szigetinek: „Ne gondolja, hogy én szigorúan megkövetelem, hogy a darabot pontosan 6 perc 22 másodperc alatt játsszák. Én csupán azt állapítom meg, hogy ennyi ideig tart, ha magam játszom el.”⁸⁹ Bartók kijelentéséből kiindulva Székely előadása az 1. tételben olyan, mintha maga Bartók játszotta volna. Bartók szerepét a Hegedűverseny előadásának előkészítésében nem lehet eléggé hangsúlyozni.

A 2. tételben van némi eltérés, a 3. tétel minimális 3 másodpercnyi különbséget mutat, ami ugyancsak rendkívüli. Székely előadása nagyobb egységekben is csupán másodpercekkel tér el a Bartók által előírt számadatoktól. Az egyes részek tempói sokszor ingadoznak kis mértékben, de mindig egy alaptempón belül. Hozzá kell tennem, hogy a 3. tétel összesített számadatai sem felelnek meg a Bartók által bejegyzett számadattal. A 3. tétel végén Bartók ca. 9'46" és ca. 9'40" – első és második befejezéssel – végösszeget ír, ami a részeredmények összeadásával valójában 10'04" és 9'58". Elképzelhető, hogy Bartóknak a ca. megjelölés akár 20 másodperces eltérést is jelenthetett, de az 1. tétel két perces eltéréséből arra következtettek, hogy ez egy kisebb elszámolás eredménye lehet.

Az alábbiakban felvázolom főbb észrevételeimet a Hegedűverseny ősbemutatójának felvételéről, összevetve a Bartók kéziratában bejegyzett Székely-

⁸⁷ Lásd a Függelékben.

⁸⁸ A Bartókkal kapcsolatban álló hegedűsök Bartók Hegedűverseny felvételeinek 1. tételét vizsgálva ezeket az összesített számadatokat állapítottam meg: Zathureczky Ede 18'05", Yehudi Menuhin (1946) 15'34", Yehudi Menuhin (1947) 15'35", Yehudi Menuhin (1953) 15'54", Gertler Endre 16'18".

⁸⁹ Szigeti József: *Beszélő húrok*. Ford.: Stella Adorján. (Budapest: Zeneműkiadó, 1965). 104.

változtatásokkal:

- az 1. tétel fő témája úgy szól, mintha Székely a Bartók által elképzelt kötések játsszáná – előadói szempontból megváltoztatott vonásokkal. Ez a Bartók iránti tisztelet átjárja az egész előadást.

- a Hegedűversenyben szinte minden *poco* utasítás valóban kismértékű, tehát minden felesleges túlzástól mentes, amelyet az 1. tétel 20-21., 135-138. és 145. ütemében figyelhetünk.

- Székely feltűnően meleg hangon játssza végig a hegedűversenyt, amelyet még az erőteljesebb, *ruvido* részekben sem forszíroz, nem megy a hangminőség rovására. (1. tétel 56. ütem *risoluto*, 103. ütem *risoluto*, 2. tétel 43. ütem *più mosso* stb.)

- az 1. tétel 101. ütemében Székely *tenuto* játssza az előírt *staccato* tizenhatodokat.

- nagyobb, nyolc másodperces időtartam eltérés a 115-160. ütemig terjedő részben figyelhető meg. A 160-193. ütemekkel összevetve – nagyobb részt vizsgálva – a 115-193. ütemig összességében kiegyenlítődik a Bartók által előírt időkkel.

- Székely a cadenza-ban két helyen sem azokat a kötések játssza, amelyeket a *lichtpaus*² metszőpéldányban megváltoztattak: a 324. ütem utolsó négy tizenhatodának két középsőjét elválasztva játssza, annak ellenére, hogy kötésként van bejegyezve. A másik helyen – a 328. ütemben – elválasztja a hármashangzat egységei első akkordját.

- Mengelberg észrevehetően nagy lassítást csinál a 2. tétel 22. ütemében, ahol semmilyen utasítás nem szerepel.

- a 2. tétel 68. ütemében a *colla parte* utasítást Mengelberg úgy értelmezi, hogy a tartott akkord végig szól a zenekarban a hegedűszólam alatt.

- a legszembetűnőbb időtartam eltérés a 2. tétel végén vehető észre a 105. ütemtől a

tétel végéig. (Lásd a függelékben.)

Itt az egy kötés alatt megszólaló hat hangot Székely valóban egy vonóra játssza – ahogyan változtatásai után a kottába kerültek, a 12 és 24 *staccato* sorozatot viszont a *lichtpaus*-ben foglaltakkal megegyezően a kötőívet figyelmen kívül hagyva *spiccato* – azaz külön vonóval szólaltatja meg.

- a 3. tételben a 93. ütem előtti három ütemben Székely nem játssza az *accelerando*-t, ugyanaz a tempó, mint a 93. ütemtől.

- Székely a *portato* és *staccato* hangok közötti különbséget mintaszerűen szólaltatja meg a 3. tétel 260., 262., 274., 276., 287. 288., 320., 321. stb. ütemeiben. Bartók számára fontos volt a két karakter érthetősége, ezek szinte minden hegedűre írt művében pontosan vannak lejegyezve.

- a 3. tétel 535. ütemében kezdődő témában Székely rövid – *staccato* – hangokat játszik, ami nincs beírva a kiadott kottába. Valószínűleg az előírt *grazioso* karakter ösztönözte a könnyedebb vonókezelésre. Mivel Bartók és Székely alaposan átvették a Hegedűversenyt párizsi próbáikon, ezért azt feltételezem, hogy ennél a résznél a Székely játékában hallható könnyedség Bartók *grazioso* játékmódról elképzelt véleményét tükrözi.

Az 544. ütemtől megjelenő *tenuto* jel – Székely előadásából ítélve – utalhat az előző néhány ütemtől teljesen eltérő, húrhoz tapadó játékmódra.

- az 583. ütem második és harmadik negyedén Székely elhagyja az alsó oktávot, amely mindegyik vizsgált kéziratban szerepel.

Székely több esetben a húron való játékmódot részesítette előnyben, ami jól hallatszik a Hegedűverseny felvételén is. Elmondása szerint a II. rapszódia premierjén Bartók nagyon elégedett volt játékával és azt mondta: „Nagyon jól játszottad. Úgy játszottad, mint egy paraszt.”⁹⁰ Ezzel a húron való játékmódra utalt. Székely szerint Bartók a II. rapszódia *Friss* tételének ötödik ütemében a hegedűszóló belépésekor egy meghatározott vonóstílust várt el, amellyel a vonót nem kell

⁹⁰ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 114. Saját fordítás.

felemelni, helyette a húron kell játszani parasztos stílusban, ahogyan Bartók hallotta gyűjtőútjai során. Székely Zoltán véleménye szerint, ha Bartók hegedűs lett volna, másik jelölést adott volna neki és jelezte volna, hogy „a húron”.⁹¹

A Hegedűversenyben is gyakran problémát jelent, hogy fel kell-e emelni a vonót a hasonló részekben vagy sem. Székely játéka és változtatásainak egy része erre a Bartók által preferált vonóstílusra utal, mivel együtt alakították ki a mű végleges formáját és sokszor játszottak együtt Bartók-műveket.

2.4. A budapesti bemutató felvétele

A budapesti bemutatóra 1944. január 5-én került sor a Pesti Vigadóban. A hegedűszólót a szintén Hubay-növendék Szervánszky Péter játszotta, a Székesfővárosi Zenekart Ferencsik János vezényelte.⁹² A bemutatóról készült felvétel – amelyből a birtokomban van egy másolat – hiányos: a 3. tétel elejéből hiányzik 44 ütem. A muzeális felvétel minősége nem túl jó, ami nem meglepő ebből a korszakból származó felvételeknél, viszont minden részlet megfelelően hallható.

A felvétel tételenkénti összesített adatai alapján az 1. tétel ideje Szervánszky előadásában szinte másodpercre pontosan megegyezik a Bartók által előírt részidő-adatok összeadásából megkapott számadattal. Mivel ezt az előadást nem előzte meg semmilyen előkészület a zeneszerzővel és Szervánszky egészen biztosan nem hallotta a Hegedűversenyt korábban,⁹³ ezért ez az eredmény – annak ellenére, hogy látta Bartók előírt részadatait – figyelemre méltó. A 2. tételben a csupán 7 másodperces különbség ugyancsak minimális. A 3. tételben a hiányzó 44 ütem miatt pontosan nem lehet megállapítani az összidőt. A 45. ütemtől a részadatok összeadásával majdnem ugyanannyi jött ki, mint amennyi a Bartóki összesített számadat. Ha hozzáadjuk a felvételen hiányzó rész valószínűsíthető részidő-számadatainak összegét, akkor jelentős különbség tapasztalható a Bartóki összidőhöz viszonyítva.

Szervánszky előadását Székely felvételével részleteiben összehasonlítva

⁹¹ I.m., 113-114.

⁹² Jemnitz Sándor: „Bartók–Mozart est.” *Népszava* 72/5 (1944. január): 6.

⁹³ Tehát egy teljesen új, előtte nem hallott kortárs mű kottájából értelmezte a művet.

megállapítottam, hogy a tételek részeredményei eltéréseket, esetenként meglehetősen nagy különbségeket mutatnak. A felvételt meghallgatva jól érzékelhetőek Szervánszky szélsőségesebb tempóváltásai és *rubatoi*. Ezek eredményezik az egyes részeknél előforduló nagy másodperc különbségeket. Székely Zoltán felvétele – kivéve néhány részt a 2. tételben⁹⁴ – sokkal pontosabb részeredményeket mutat a Bartók által előírt szám adatokhoz képest. Szervánszky előadása – főleg a 2. és 3. tételben – megbontja az egymáshoz viszonyított részek arányát. Előadásában ezek a belső arányok az 1. tételben pontosabbak, mint a többi tételben. Székely Zoltán felvételén sokkal egyszerűbben nyomon követhető az egyes részek egymáshoz viszonyított tempóbeli arányfolyamata. Ez bizonyítja, hogy Bartóknak mennyire fontosak voltak az arányok és az egymáshoz kapcsolódó részek szerves beillesztése a műbe.

Szervánszky előadását hallgatva meglepett a Hegedűverseny szokatlan értelmezése. Az ugyancsak történelmi felvételen a Hegedűverseny egyedi változatának megszólalása váratlan felfedezést jelentett számomra. A felvételt közelebről megvizsgálva jól kirajzolódik, hogy a különbségek mégsem öncélúak. A néhány évvel Székely előadása után keletkezett felvétel meghallgatásakor a Hegedűverseny egyedülálló, egy korai fázisában lévő verziójának lehetünk fültanúi. Szervánszkyék az első verziót játsszák a zenekari befejezéssel. Ezen kívül több helyen más hangokat, kötéseket játszik mind a szólista, mind a zenekar, mint ami a végső, kiadott verzióban megjelent. Az előzőekben taglalt munkapéldányt és metszőpéldányt (lichtpaus1, lichtpaus2) elemezve rájöttem a különbségek okára. Szervánszky azt a verziót játssza, amely nem tartalmazza a Bartók és Székely párizsi próbáin Székely által javasolt változtatásokat.

Szervánszky és Ferencsik biztosan kéziratból játszották a művet, mivel a zenekari partitúrát csak 1946-ban adta ki a Boosey & Hawkes, viszont a zongorakíséretes verzió az összes változtatást tartalmazva már 1941-ben megjelent. Ez több problémát vet fel. A felvételt hallgatva úgy tűnik, hogy Szervánszky abból a kottából játszott, ami Bartók metszőpéldányának alapját képezte – amelyből 1939 januárjában elküldött egy másolatot Székelynek – és többször is javított. Ferencsik partitúrája a Bartók által Székelynek 1939 elején elküldött, másolók segítségével

⁹⁴ A Székely-féle felvételen a 2. tétel 46 másodperccel rövidebb, mint amit Bartók előírt, tehát ez lényeges különbség. A 2. tétel utolsó 23 ütemét Székely 28 másodperccel gyorsabban játssza, mint ahogy azt Bartók előírta. Ebben benne van a főtéma visszatérése is, amelyet Székely szinte ugyanabban a tempóban folytat, mint az előző, ca. 28 metronomszámmal gyorsabb rész.

szólamokra bontott verzió is lehetett volna, amelyből Mengelberg is vezényelt. Ez a kotta már tartalmazta a változtatásokat, ami hallható az ősbemutató felvételén és megegyezik a később kiadott kottával. De több, mint valószínű, hogy Szervánszkyék nem ebből a kottából játszottak, ugyanis számos helyen eltér attól a felvétel. Mivel az 1. tétel elején lévő belépés előtti felütést játssza Szervánszky, ezért a kottája tartalmazhatta a *lichtpaus1*-ben jelzett piros ceruzás bejegyzéseket is. A felvétel tehát véglegesen bizonyítja, hogy Bartók és Székely párizsi előkészületi próbáin már a kottában volt a felütés. A tempók és arányok – néhány eltéréssel igaz – de alapjában véve megegyeznek a Boosey & Hawkes által kiadott verzió anyagával, ezért a Bartók *lichtpaus1* munkapéldányában kék színnel jelölt tempóbeírások is szerepelhettek Szervánszky kottájában. Szervánszky a *lichtpaus1* szinte minden utólagos bejegyzését eljátssza, ami alapján a *lichtpaus2* metszőpéldány elkészült, kivéve azokat, amelyek a Székellyel való egyeztetés után születtek. A felvétel Bartók a művel kapcsolatos eredeti terveinek lenyomata, ilyen formában zenetörténeti jelentőségű.

Az előadás hátterében két dolog állhat:

- Szervánszkyék olyan kéziratból játszottak, amely a Székely-javaslatokon kívül Bartók eredeti elképzeléseit tartalmazta.
- Szervánszky nem akarta Székely változtatásait játszani, hanem Bartók iránti tiszteletből a zeneszerző eredeti terveit alapján szerette volna megszólaltatni a darabot.

Honnan szerezhette meg Szervánszky a Hegedűverseny korábbi verziójának kottáját?

Az 1941-ben kiadott zongorakíséretes kotta akár eljuthatott Magyarországra, mivel a szerzői jogi kapcsolatok nem szakadtak meg a háború alatt sem. Mivel a felvétel alapján bizonyos, hogy Szervánszky és a zenekar nem ugyanabból a partitúrából játszott a Hegedűversenyt, mint Székely és Mengelberg az ősbemutatón, akkor kérdés, hogy hogyan játszhattak a Bartók által nem revideált verzióból a koncerten, mivel az 1941-ben megjelent zongorakíséretes verzió már magában foglalta Székely változtatásait. Szervánszky a zenekari koncert előtt

eljátszotta a Hegedűversenyt zongorával is,⁹⁵ tehát valamilyen zongorakíséretes verzió már a birtokában volt, valószínűleg az, amelyik Bartók lichtpaus1 munkakópiájának valamennyi bejegyzését tartalmazta, de Székely változtatásait nem.

Bartók küldött egy zongorakíséretes verziót Szigetinek, amely Bartók leveléből kiszámítva 1941-ben lehetett, amikor már a kiadásra szánt végleges verzió is elkészült Székely változtatásaival: „Talán még emlékszel rá, hogy 3 évvel ezelőtt, mikor még meg sem jelent a zongorakivonat, küldtettem Neked egy példányt, csak úgy fénymásolatban. Senki más akkor még nem kapott példányt.”⁹⁶ Így ha ezt a kottát kapta meg Szervánszky, akkor a végleges verziót kellett volna látnia kottájában. Ha Bartók mégis korábban küldte el a kottát Szigetinek, esetleg az 1939-es Székely-változtatások nélkül, akkor is elég nehezen lehetne elhinni, hogy Szigeti Bartók tudta nélkül továbbítsa az ajándékba kapott kottát Szervánszkyknak. Csupa megválaszolatlan kérdés.

Az a feltevés, hogy Szervánszky nem a Székely-változtatásokat magában foglaló kotta alapján, hanem Bartók – a Székellyel való próbák előtti – kidolgozott lichtpaus1 munkakópiájának letisztázott formája alapján mutatta be a Hegedűversenyt 1944-ben a budapesti közönségnek. Ezt a felvétel alapos és elemző meghallgatása bizonyítja. Az alábbiakban sorra veszem a részleteket:

Hegedűverseny 1. tétel:

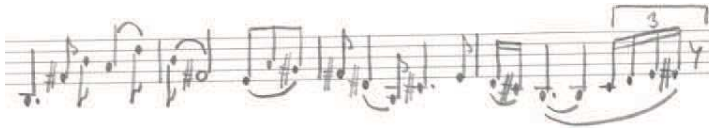
- Szervánszky az 1. tétel főtémájában a Székely változtatásait megelőző vonást játssza – kicsit megváltoztatva. A 7. ütem első két hangját és a 9. ütem második két hangját kötőív alatt játssza, így a 9. ütem első hangját ráköti az előtte lévő három nyolcadra, ugyanígy a 10. ütem második nyolcadán lévő „h”-t is hozzáköti az előtte lévő két tizenhatodhoz. A 22. ütemig csak a 15-18. ütemekben játszik Székellyel megegyező változtatásokat. A 19. ütemtől három, illetve két hang egy ív alatt.

⁹⁵ Szervánszky a Hegedűversenyt Farnadi Edit zongorakíséretében egy negyven-ötven fős társaságnak játszotta el Máray Sándor budai villájában 1943. szeptember 18-án, ami minden bizonnyal az 1943. szeptember 27-i kolozsvári bemutató főpróbája volt. A Kolozsvári Filharmónia Zenekarát a Mátyás Király Diákház hangversenytermében Vaszy Viktor vezényelte. Jemnitz Sándor: „Bartók Béla hegedűversenyműve.” *Népszava* 71/221 (1943. szeptember): 10.

⁹⁶ Lásd az 1. fejezet 419. lábjegyzetét.

1. kottapélda: 1. tétel, 7-10. ütem.

Székely felvételén:

Szervánszky felvételén:

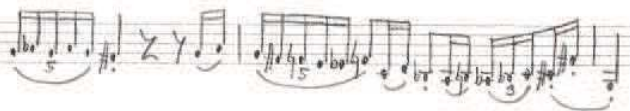

- a 22. ütemben Szervánszky nagyon határozottan lép a „h”-ra, betartva a *lichtpaus*1 példány *risoluto* bejegyzését, ami később nem került bele a kiadott verzióba. Ettől az ütemtől ismét az eredetileg beírt vonásokat játssza a később megváltoztatott vonások helyett egészen a 43. ütemig.

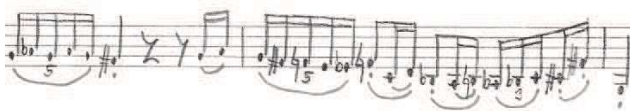
- az 56. ütemtől a 12 fokú témánál Bartók eredetileg elképzelt artikulációit játssza.

2. kottapélda: 1. tétel, 56-57. ütem.

Székely felvételén:

Szervánszky felvételén:

- a 96-97. ütemben – a második, harmadik és negyedik negyeden az eredeti két *staccato*-t játssza, ellentétben Székely változtatásaival.

3. kottapélda: 1. tétel, 96-97. ütem.

Székely felvételén:

Szervánszky felvételén:

- a 105. ütemben a zenekar a Bartók által megírt eredeti 6 ütemes átvezetőt játssza, és nem a Székely által átdolgozott 10 ütemes részt. Ez az egyik legjelentősebb árulkodó jele annak, hogy a kotta, amiből Szervánszky és Ferencsik játszott, az a Székely általi javaslatok – 1939 március – előtti időszakból származott.

- a 129. ütemben Székelyhez hasonlóan Szervánszky is szétszedte a nagyobb két ütemes kötőíveket, valószínűleg ő is a teltebb hang érdekében.

- a 159. ütemben Szervánszky más hangokat játszik, mint ami a kiadott verzióban szerepel. Ezt az ütemet Bartók többször átdolgozta. Először a lichtpaus1 munkapéldányban, majd még egyszer, miután 1939 januárjában elküldte Székelynek a hegedű-zongora partitúrát. Bartók Székelynek írt 1939. február 8-i levelében küldte meg a második – egyben utolsó – változtatást a szólóhegedűben. Tehát ez a változtatás korábban nem szerepelt Bartók lichtpaus2 metszőpéldányában. A kérdéses ütemben elhangzó hangokat közelebbről megvizsgálva rájöttem, hogy Szervánszky azokat a hangokat játssza, amit Bartók lichtpaus1 munkakópiájában utólag piros ceruzával jegyzett a kottájába.⁹⁷ Ezt bejegyezte 1939 elején a lichtpaus2

⁹⁷ Korábban egy ütem volt ezen a helyen, Bartók ezzel az utólagos bejegyzéssel megkétszerezte a 158. ütemet. Egyébként ebben az ütemben (159. ütem) Szervánszky felvételén rá nem jellemző módon enyhe intonációs problémák nehezítették a megszólaló hangok megállapítását. Mivel eredetileg egy ütem volt és egy kis helyre kellett Bartóknak besűrítenie a két ütemet, ezért az is lehetséges, hogy itt nem volt elég olvasható Szervánszky másolata, ezért lehet bizonytalan a játéka ebben a két ütemben. Az hallatszik, hogy nem tudja abban a pillanatban, hogy milyen hangokat játsszon. Ennek ellenére a 159. ütemben kivehetőek – néhány árulkodó hang miatt – a korábbi verzió hangjai.

metszőpéldányába, majd a végső változtatást papírberagasztással oldotta meg ugyanebbe a másolatba, mert a helyhiány miatt nem fért volna bele olvashatóan még egy változtatás. A beragasztott papír kilóg a kottából – sértetlenül, ahogyan kivehető a kézirat másolatból – ezért ez a technikai megoldás már a kiadáshoz készülhetett. A kérdés, hogy mikor kerültek bele a *lichtpaus2* metszőpéldányba a véglegesített hangok, azért lehet döntő jelentőségű, mert így pontosítani lehet a felvételen megszólaló Hegedűverseny verziójának időbeli behatárolását. A Bartóktól megszokott precizitást figyelembe véve a változtatott hangok rögtön bekerülhettek a *lichtpaus2* metszőpéldányba.

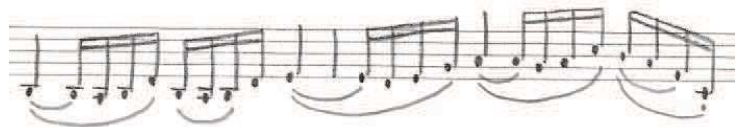
- a 181. ütem harmadik és negyedik negyedén a *tremolo* helyett két negyed szólal meg, ami egyik verzióban sem szerepel.

- a 197. ütem első két tizenhatoda, majd a 201. ütemben ugyanezek a tizenhatodok Bartók eredeti elképzelése szerint külön vonóval szólalnak meg.

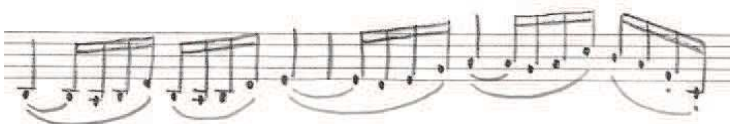
- a 220. ütemtől ismét az eredeti vonások szólalnak meg, amelyek nélkülözik Székely ötletét, mely szerint a 3. negyed utolsó tizenhatoda külön van. Szervánszky pontosan eljuttassa a 221. ütem eredetileg utolsó két tizenhatodán lévő *staccato*-t, a pont később csak az utolsó „c”-re került.

4. kottapélda: 1. tétel, 220-221. ütem.

Székely felvételén:

Szervánszky felvételén:

- a 290. ütemben nem történik tempóváltás és az eredeti kettős kötéseket játssza az első és harmadik negyeden lévő tizenhatodoknál – ugyanúgy, mint a 103. ütemben.

- a 312. és 319. ütemben Szervánszky az eredetileg leírt kvint előke alsó hangját játssza a kvint felső hangja nélkül.

- a 322-323. és 325-327. ütemekben eltér az eredeti artikulációtól. Ugyanúgy köti, mint ahogyan az később megjelent Székely változtatásaiban. A 328-329. ütemben viszont mindenhol elhagyja a kötéseket, mint ahogyan az Bartók *lichtpaus* munkapéldányának letisztázott formájában van.

Érdekes hallani, hogy Hubay-tanítványként neki is ugyanazok az artikulációk jutottak eszébe a kadencia egyes helyein, mint Székelynek.

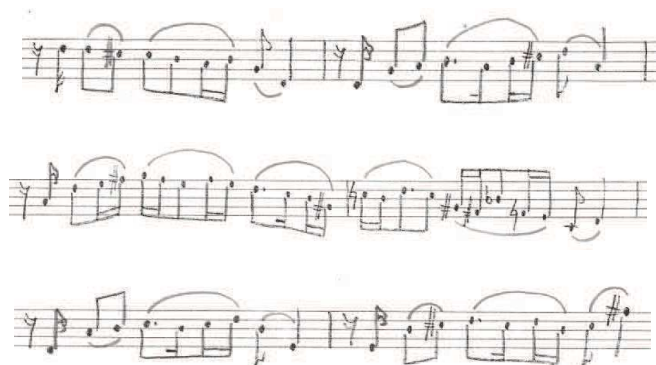
- a 370. ütemben Szervánszky belejátssza a harmadik negyeden tizenhatodként megszólaló „d” alá az eredetileg beírt „gisz”-t is, amit Székely és Bartók végül kihagytak.

Hegedűverseny 2. tétel:

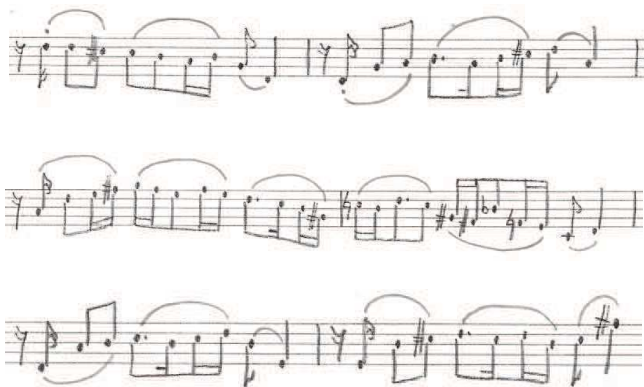
- Szervánszky a főtéma 2., 3. és 7. ütemében majdnem úgy választja szét a nagyobb kötőíveket, mint ahogyan Székely. A Bartók korábbi elképzelése szerinti *staccato*-t a 2-4. és 6-7. ütemek első tizenhatod hangján a 2. és 3. ütem esetében rövidebben, a többi ütemben hosszan játssza. A 6-7. ütemben jól hallatszik, hogy a tizenhatodot és az utána következő két nyolcadot egy kötőív alatt játssza, amely Bartók *lichtpaus* munkapéldányában is így szerepel.

5. kottapélda: 2. tétel, 2-7. ütem.

Székely felvételén:

Szervánszky felvételén:

- a 23-43. ütemekben szinte végig Székelyhez hasonló vonásokat játszik.
- a 43. ütemben a két tizenhatod utáni nyolcadot *tenuto* játssza, ami a Székely változtatásai után is *tenuto* maradt, annak ellenére, hogy a kiadott zongorakíséretes verzióban – valószínűleg tévesen – *staccato* van feltüntetve. A paralel helyeken is hosszabban játssza Szervánszky a nyolcadokat – ezeken a helyeken is *staccato* jelek vannak a kiadott verzióban.
- az 59., 61., 63., 64. ütemekben nem játssza az előkéket, amely csak a Székely-változtatások után jelentek meg a kottában.
- a 85. ütemben a második négy nyolcadot egy oktávval feljebb játssza, amely csak a kiadásra szánt kottában jelent meg, Bartók lichtpaus1 munkapéldányában a négy nyolcad mindkétszer ugyanabban a fekvésben van. Ennél a változtatásnál nem látszik a Székellyel való próbákon bejegyzett halvány piros ceruzás bejegyzés a lichtpaus2-ben, ezért valószínű, hogy nem Székelytől származik a javaslat. Mivel ez a változtatás nem szerepel a lichtpaus1-ben, ezért a bejegyzés abból az időből származhat, amikor Bartók már elkészült lichtpaus2 metszőpéldányával, így értelemszerűen ebbe a példányba jegyezte be szándékát. Szervánszky felvétele ad világos magyarázatot ennek az ütemnek a keletkezéséről.

- a 105. ütemtől a *staccato* repetíciókat külön vonóval és nem röviden játssza. Bartók lichtpaus¹ munkapéldányában nincs kötőív a *staccato* hangok felett, ilyen értelemben a külön vonóval játszás autentikus. Bartók lichtpaus² metszőpéldányába így került be ez a rész, amely végül a Székellyel való egyeztetés alapján változott a kiadott verzióban is megjelent kötőívek használatára.

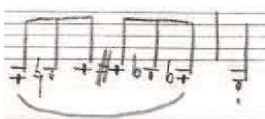
- a 118. ütemtől – a visszatérésben – a Székely-változtatásokhoz hasonló vonásokat játszik.

Hegedűverseny 3. tétel:

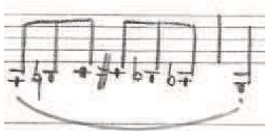
- a 93. ütem első hangját ráköti az előző két negyed alatti triolákhoz, amely Bartók lichtpaus¹ kéziratában is így szerepel.

6. kottapéllda: 3. tétel, 92-93. ütem.

Székely felvételén:

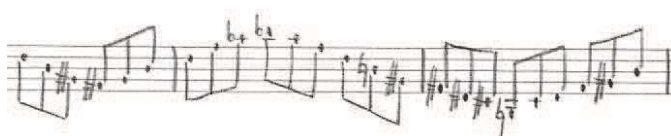
Szervánszky felvételén:

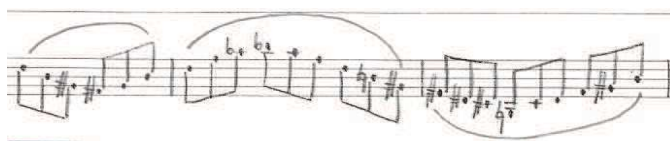
- a 122-125., 202-204. és 212-214. ütemekben a triolákat kötve játssza, pontosan úgy, ahogyan Bartók eredetileg lejegyezte – ezt Székely megváltoztatta a próbákon.

7. kottapéllda: 3. tétel, 122-124. ütem.

Székely felvételén:

Szervánszky felvételén:

- a 434-436. ütemekben Szervánszky „d”-vel trillázik, nem az előírt „disz”-szel.
- az 518-519. ütemekben nem játssza a trillákat, amely azonban már korábban is szerepelt Bartók *lichtpaus1* kottájában.
- az 535. ütemben a *grazioso* résznél Szervánszky hosszabb hangokat játszik, mint Székely az ősbemutatón.
- Szervánszky a hegedűszóló nélküli zenekari befejezést játssza, amely Bartók eredeti elképzelése volt.

Szervánszky felvétele kivételes dokumentuma annak, mi lett volna, ha Székely Zoltán nem találkozik Bartókkal Párizsban és nem történtek volna meg azok a változtatások, amelyeket azóta az egész világon játszanak. Különleges élmény hallani, milyen volt Bartók eredeti elképzelése és milyen lett az előadóművésszel való egyeztetés következtében a Bartók-hegedűverseny végleges formája. Szervánszky és Székely több helyen azonos előadói megvalósításra jutottak. Székely Bartókkal dolgozott a művön, de a Szervánszkyval közös vonások – a Hubay-tanítványokra jellemző hangigény és technikai felkészültség miatt – egyértelmű előadói instrukciókhoz vezettek.

Szervánszky felvételéből megállapítható, hogy abból a zongorakíséretes verzióból játszott, amelyet Bartók Székelynek 1939 januárjában küldött el. Ez volt a zeneszerző végső változata, amelyet később több helyen módosított. A módosítások és a *lichtpaus2*-ben található Székely-változtatások alapján biztos, hogy ezt a verziót játszotta Szervánszky az első budapesti – és kolozsvári – koncerten. Felmerül a kérdés: honnan szerezhette meg Szervánszky ezt a különleges verziót? Ha Székelytől kapta valamikor a bemutató után, akkor abban benne voltak a változtatásai – tehát ez a feltevés nem állja meg a helyét. Korábban, az előadói jogok miatt nem adhatta oda

a kottát Szervánszkyknak. A Hegedűverseny 1. tételének 158-159. üteme azonban még közelebb juttat a megoldáshoz. Ezt a részt Bartók a letisztázás után, 1939 februárjában módosította, amit Szervánszky nem játszik a felvételen. Ezért megállapítottam, hogy Szervánszky a Hegedűversenyt az 1939 január és február eleje közötti állapotában adta elő. Ebben az időszakban nem történt változás a műben,⁹⁸ így a kotta, amiből Szervánszky játszott, az a lichtpaus2 metszőpéldány bejegyzések nélküli formája. Szervánszky ebből szerezhette meg egy másolatot valahogyan. Ebben az állapotban nem sokáig volt a kézirat – mivel Bartók hamarosan bejegyzéseket készített, a Székelynek elküldött kotta pedig Székely játszópéldánya volt – ezért kellett, hogy készüljön még egy másolat, amely megörökítette a változtatások nélküli kottaképet – amely később eljutott Szervánszkyhoz.

Azt feltételezem, hogy a zenekari szölamanyag is teljesen megegyezett azzal, amit Bartók ugyancsak 1939 elején postázott Székelynek, mivel a felvételen hiányoznak a későbbi Székely-változtatások a zenekarra vonatkozóan is.⁹⁹ Ehhez a feltételezéshez tanulmányoztam a zenekari partitúra autográf lichtpaus tisztázatát, amelyből van egy másolat a Bartók Archívumban.¹⁰⁰ A tisztázatot Bartók a lichtpaus1 hangszerelést tartalmazó munkapéldány alapján készítette el 1938 legvégén, ebből kapott Székely is. A kézirat megtekintése a nem várt eredményt hozta: Székely majdnem összes artikulációját és vonás változtatását tartalmazza,¹⁰¹ beleértve a Székely által átdolgozott 10 ütemes zenekari részt és a 159. ütemben lévő

⁹⁸ Ezt Bartók és Székely levelezéséből lehet tudni.

⁹⁹ Amikor Szervánszky 1944-ben Budapesten eljátszotta a Hegedűversenyt, Zathureczky volt a Zeneakadémia igazgatója. Ő tudhatott az eseményről, mindig fontos volt számára a Bartók-művek minél szélesebb körű terjesztése, így elgondolkodtató, hogy miért csak 1947-ben vette fel repertoárjába. Homolya István: *Zathureczky Ede. Kovács Dénes előszavával*. Várnai Péter (szerk.): *Nagy magyar előadóművészek. XII.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1972). 51. Valószínűleg azért, mert tudta, hogy a zenekari partitúra még nem jelent meg – csak később, 1946-ban jelent meg a Boosey & Hawkes kiadónál – így korábbi előadása jogilag törvénytelen lenne. Menuhin 1946 júniusában adta első magyarországi Bartók-estjeit, amelyen a Hegedűverseny is szerepelt a Bartók-sorozat záró koncertjeként. Az előadás elmaradt, mert nem érkezett meg a zenekari szölamanyag Londonból. A Hegedűverseny előadását magyarországi „első előadásként” hirdették. Jemnitz Sándor: „Bartók, Menuhin, Doráti.” *Népszava* 74/201 (1946. szeptember): 2. Mivel Ferencsik már 1944-ben vezényelte a Hegedűversenyt Budapesten, ezért a szölamanyagoknak meg kellett lenniük a fővárosban. Elképzelhető, hogy Menuhin Magyarországra érkezése után vált világossá, hogy a zenekari partitúra a zenekari befejezést tartalmazza – amelyet Szervánszky játszott – és nem a Menuhin által számos helyen bemutatott és Székely kérésére utólag megkomponált befejezést. A koncert szeptember elejére történő elhalasztására és a Szabad Nép 1946. szeptember 8-i számában közölt „csúnya rendezési szépséghibára” nem találtam életszerűbb választ. (L.): „Bartók hegedűversenye Menuhin előadásában.” *Szabad Nép* IV/202 (1946. szeptember): 10.

¹⁰⁰ A partitúra autográf lichtpaus tisztázati jegyzékszáma, amelynek másolatát láttam: PB 76FSID1.

¹⁰¹ A hegedűszölamban a Székely-változtatások helyén látszanak Bartók eredeti artikulációi, amelyeket radiózással javított. A változtatások alig észrevehető nyomai csak a színes másolatban látszanak. A későbbi zenekari változtatások is hasonló módon vannak átírva. Esetenként papír pótlással vagy beragasztással oldotta meg az utólagos formázást.

változtatást, amit Bartók 1939. február 8-i levelében tudatott Székellyel. Tehát Bartók utólag tette a partitúrába ezeket a bejegyzéseket, ami a zenekari átvezetőnél egy külön lap beillesztését eredményezte. Ennek alapján a kézirat másolatból megállapíthatom, hogy nem olyan értelemben vett lichtpaus tisztázat, mint amelyet Bartók a zongorakíséretes verzióból készített.¹⁰²

Ezért felteszem a kérdést: hol van az az oldal, amelyik az eredeti hat ütemes zenekari átvezető részt tartalmazza? Ha nem létezik ez a kézirat lap – mert Bartóknak esetleg csak ez az egy példánya volt a partitúrából, és az új zenekari átvezető behelyezése után esetleg megsemmisítette az oldalt – akkor még inkább elgondolkodtató, hogyan játszhatta Szervánszky és Ferencsik 1944-ben a Hegedűversenyt egy nem létező oldalt tartalmazó kottából?

Miközben a 6 ütemes eredeti zenekari átvezető részt kerestem a kézirat másolat tanulmányozása közben, figyelemre méltó bejegyzésre bukkantam. A lichtpaus tisztázat utolsó oldalainak egyikén gépi írással a következő megjegyzés található saját fordításban: „az eredeti 13. és 14. oldal revideálva.” A partitúra 13. oldalán található az új, Székely által megírt 10 ütemes átvezető, ezen a helyen volt az eredeti, revideált 6 ütemes átvezető. Amikor Bartók átírta, felborult az oldalak rendje, így újra kellett írnia a 14. oldalt is. A 10 ütemes zenekari átvezető rész elfoglalta az egész 13. oldalt, és az előzőleg 13. oldal lap alján lévő részt össze kellett sűrítene a 14. oldal teljes tartalmával. Így jött létre egy zsúfolt elrendezésű 14. oldal. Az eredeti 14. oldalt megtaláltam a partitúra végén kiegészítésként, viszont a 13. oldal – az eredeti átvezetéssel, amit Szervánszkyék játszanak – nincs teljes egészében a partitúrában. Két szemelvény – amely kettévágás következménye lehet – van elhelyezve egy üres lapon egymástól néhány centiméter távolságra, amely az eredeti átvezető kezdeti 105. és befejező 110. ütemét tartalmazza az eredeti 37 másodperces részidőt feltüntetve. Kutatásaim alapján mindez azt jelenti, hogy a felvételen kívül semmilyen dokumentum nem őrzi a Bartók eredeti terve alapján meghangszerelt hat ütemes zenekari átvezetőt. A zenekari részben történt egyéb utólagos változtatások helyén esetenként nem látszanak Bartók eredeti elképzelései, ami azt jelenti, hogy a lichtpaus legkorábbi állapotáról – 1939 január – nem kapunk teljes képet. A

¹⁰² A zongorakíséretes verzió esetében olyan lichtpaus tisztázatot készített, amely nem tartalmaz semmilyen későbbi változtatást. A zenekari partitúra esetében a lichtpaus tisztázatban feltüntette, bejegyezte a későbbi változtatásokat is, valószínűleg azért, mert ezt szerette volna használni alapként a kiadáshoz és egyéb, a kiadáshoz kapcsolódó munkálatokhoz.

Hegedűverseny partitúrájának 1939 elején elkészült, a Székely-féle és a további változtatások nélküli állapotát ábrázoló lichtpaus tisztázataról csupán egyetlen dokumentum tanúskodik: Bartók Hegedűversenyének 1944-es budapesti bemutató felvétele.

Az előadás ebben a formában egyetlen módon jöhetett létre: a Hegedűverseny Bartók utólagos bejegyzései nélküli, eredeti lichtpaus tisztázatából kellett, hogy készítsen valaki egy másolatot 1939 január-februárjában – akár Bartók is lehetett egy biztonsági példány megőrzése érdekében – ami eljuthatott Ferencsik kezébe. Ha csak ez az egy példány volt a Hegedűversenyből a karmester és szólista kezében, akkor ebből elkészíthették a hegedűszólamot, a zenekari szólamokat, és még egy zongorakíséretes verziót is.¹⁰³ A folyamat viszont sok munkával járhatott, így az is elképzelhető, hogy már jóval az előadás előtt birtokukban volt a kézirat.¹⁰⁴ Feltételezésemet alátámasztja a Pesti Napló 1943. szeptember 22-i számában megjelent cikk részlete:

Uj remekművét Bartók Béla most öt éve, közvetlenül Amerikába való utazása előtt fejezte be. Több mint egy esztendeig, 1937 augusztusától 1938 szeptemberig dolgozott rajta. Saját kézírásu partitúráját szokás szerint lefényképeztette és a másolatokból itthon hagyott három példányt. Az első előadás jogát Székely Zoltánra, a külföldön élő kitünő magyar hegedűművészre ruházta, akinek nevéhez több Bartók-mű ősbemutatója fűződik. Az új koncertet Székely 1939-ben Amsterdamban mutatta be. A mű további külföldi utjáról pontos értesüléseink nincsenek. Az itthon hagyott fényképmásolatok egyikét a

¹⁰³ Ebben az esetben Szervánszkyknak nem feltétlenül kellett feltételeznie azt, hogy létezik egy Bartók-kézirat a Hegedűverseny zongorakíséretes verziójából is. A hegedűversenyek esetében nem volt szokványos, hogy a zongoraverzió készül el először és abból születik a zenekari átdolgozás. Általában a zenekari partitúrát készítették el a hegedűversenyt komponáló zeneszerzők és abból készült a zongorás verzió. Ha csak a zenekari partitúra volt Szervánszky birtokában, akkor könnyen elképzelhető, hogy meg sem fordult a fejében, hogy Bartóknál több, teljesen kidolgozott kézirat is van. Ezt a feltételezésemet alátámasztja egy, a Pesti Napló 1943.szeptember 30-i számában megjelent cikk részlete: „Szervánszky Péter lelkes zenebarátok házában, meghívott hallgatóság előtt játszotta el ezt az új mesterművet. Zongorakísérettel hallottuk akkor. Kiváló zongorakísérettel, de az eredeti zenekari kíséretnek mégiscsak kivonatolt szólamával. De végletesen más, ha Bartók Béla már eredetileg zongorával, avagy zenekarral párosítja a magánhegedűt. Ha zongorát ad melléje – ahogy remek két szonátájában teszi –, ellentétes hangforrásként állítja szembe egymással a két hangszert. Ha azonban zenekar élére állítja – mint ebben az esetben –, inkább összefoglalóan kezeli.” Jemnitz Sándor: „Bartók Béla hegedűversenyműve után tízperces tapsvihar Kolozsvárott.” *Népszava* 71/221 (1943. szeptember): 6.

¹⁰⁴ A Hegedűverseny 1943-as kolozsvári bemutatójáról már 1942 augusztusában megjelent egy ajánló a *Népszava* 1942. augusztus 11-i számában. N.N.: „Új Bartók-mű a következő hangversenyévben.” *Népszava* 70/180 (1942. augusztus): 7.

mesternek Budapesten élő fia, ifjabb Bartók Béla nemrégiben eljuttatta Szervánszky Péterhez s apja nevében feljogosította őt az itthoni előadásra. Szervánszky érintkezésbe lépett Vaszy Viktorral, a kolozsvári Nemzeti Színház és a kolozsvári Filharmónia zeneigazgatójával. A két kiváló művészember bensőséges együttműködése hozta létre a nevezetes kolozsvári bemutatót, amelyet zenepártolók szűkebb köre segített elő azáltal, hogy a szólamok kimásolásának költségét előteremtették.¹⁰⁵

Ezek alapján a fénykép-másolatok egyike – amelyet Bartók Magyarországon hagyott – biztosan eljutott Szervánszkyhoz. A cikk alapján Bartók tudott arról, hogy Szervánszky ebből a kottából elő fogja adni a Hegedűversenyt Magyarországon. A fénymásolt partitúra nem tartalmazta a későbbi változtatásokat, amit Bartóknak ugyancsak tudnia kellett. Elképzelésem szerint Bartók időhiány miatt csupán egy példányba írta bele a későbbi változtatásokat, amelyet magával vitt Amerikába, hogy a Hegedűverseny zenekari partitúráját is kiadhassa. Ezt a példányt használta lichtpaus tisztázatként. A cikkben említett másolatok korábban, valószínűleg 1939 elején egyszerre készülhettek a Székelynek elküldött másolatokkal, amelyek a műnek azt a korai állapotát őrizték meg, ami a későbbi változtatásokat nem tartalmazta. Így magyarázható a korai változat előadása Szervánszky felvételén.

Mindent összevetve, a bizonyított tények alapján a felvétel azt a képét ábrázolja a Hegedűversenynek, amely Bartók alkotómunkájának talán legalázatosabb pillanata: várakozás a hegedűművész-barát Székely Zoltán véleményére, instrukcióira és a vele való találkozásra. Egyben várakozás a Hubay-iskola véleményére, amely kapcsolat ezen a ponton egészíti ki egymást a legmélyebben, hogy Bartók zeneszerzői zsenialitását beteljesítse. Ez a Hegedűverseny talán legfontosabb korszakának egyedülálló dokumentuma, amely meghatározó jelentőségű a Bartók Hegedűverseny genezisében.

¹⁰⁵ Lányi Viktor: „Bartók Béla új remekművét mutatta be a kolozsvári filharmónia.” *Pesti Hírlap*. LXV./214. (1943. szeptember): 5.

Függelék

BARTÓK: HEGEDŰVERSENY (1937-38) – 1. TÉTEL

ütemszámok, tempójelzések	Bartók által előírt részidő- számadatok	<u>Székely Zoltán</u> 1939.03.23. részidő- eredmények	<u>Szervánszky Péter</u> 1944.01.05. részidő- eredmények	különbségek (Székely) (Szervánszky)
1 – 21. ütem Allegro non troppo	51"	(3" – 58") 55"	(0 – 53") 53"	+4" +2"
22 – 42. ütem a tempo (mosso)	40"	(58" – 1'42") 44"	(53" – 1'30") 37"	+4" -3"
43 – 55. ütem Quasi tempo I – Tranquillo	33"	(1'42" – 2'14") 32"	(1'30" – 2'03") 33"	-1" 0
56 – 72. ütem Risoluto	36"	(2'14" – 2'48") 34"	(2'03" – 2'35") 32"	-2" -4"
73 – 91. ütem Calmo	58"	(2'48" – 3'42") 54"	(2'35" – 3'35") 1'	-4" +2"
(10 ütemes átvezetővel) 92 – 114. ütem Vivace – Risoluto (6 ütemes átvezetővel)	44" 37"	(3'42" – 4'26") 44"	(3'35" – 4'12") 37"	0 0
115 – 159. ütem Tempo I. – Molto tranquillo – Tempo I. – Molto tranquillo	1'50"	(4'26" – 6'24") 1'58"	(4'12" – 6'04") 1'52"	+8" +2"
160 – 193. ütem Vivace	1'	(6'24" – 7'16") 52"	(6'04" – 6'58") 54"	-8" -6"
194 – 212. ütem Meno vivo – Più mosso	42"	(7'16" – 7'52") 36"	(6'58" – 7'34") 36"	-6" -6"

ütemszámok, tempójelzések	Bartók által előírt részidő- szám adatok	<u>Székely Zoltán</u> 1939.03.23. részidő- eredmények	<u>Szervánszky Péter</u> 1944.01.05. részidő- eredmények	különbségek (Székely) (Szervánszky)
213 – 247. ütem Tempo I. (ma tranquillo) – Mosso	1'14"	(7'52" – 9'00") 1'08"	(7'34" – 8'44") 1'10"	-6" -4"
248 – 279. ütem Risoluto – Calmo – Risoluto – Calmo – Risoluto – Calmo – Più lento	1'16"	(9'00" – 10'11") 1'11"	(8'44" – 9'56") 1'12"	-5" -4"
280 – 302. ütem Vivace – Risoluto – Più mosso	41"	(10'11" – 10'50") 39"	(9'56" – 10'34") 38"	-2" -3"
303 – 343. ütem Tempo I. (tranquillo)	1'45"	(10'50" – 12'48") 1'58"	(10'34" – 12'47") 2'13"	+13" +28"
344 – 389. ütem Vivace – Tempo I. – Vivace	1'27"	(12'48" – 14'17") 1'29"	(12'47" – 14'14") 1'27"	+2" 0
Összidő (Bartók) 10 ütemes átvezetővel	(12'16") 14'17"	14'14"		-3"
6 ütemes átvezetővel	14'10"		14'14"	+4"

BARTÓK: HEGEDŰVERSENY (1937-38) – 2. TÉTEL

ütemszámok, tempójelzések	Bartók által előírt részidő- szám adatok	<u>Székely Zoltán</u> 1939.03.23. részidő- eredmények	<u>Szervánszky Péter</u> 1944.01.05. részidő- eredmények	Különbségek (Székely) (Szervánszky)
1 – 11. ütem Andante tranquillo	1'18"	(2' – 1'14") 1'12"	(1" – 1'24") 1'23" + 2-3" (elején két negyed hiányzik)	-6" +7-8"
12 – 22. ütem Un poco più andante	57"	(1'14" – 2'14") 1'	(1'24" – 2'30") 1'06"	+3" +9"
23 – 42. ütem Un poco più tranquillo	1'38"	(2'14" – 3'40") 1'26"	(2'30" – 4'08") 1'38"	-12" 0
43 – 57. ütem Più mosso	53"	(3'40" – 4'33") 53"	(4'08" – 5'05") 57"	0 +4"
58 – 82. ütem Lento – a tempo (un poco più andante)	1'41"	(4'33" – 6'16") 1'43"	(5'05" – 6'33") 1'28"	+2" -13"
83 – 104. ütem Allegro scherzando	38"	(6'16" – 6'48") 32"	(6'33" – 7'05") 32"	-6" -6"
105 – 117. ütem Comodo	1'14"	(6'48" – 7'46") 58"	(7'05" – 8'22") 1'17"	-16" +2"
118 – 127. ütem Tempo I.	1'17"	(7'46" – 8'53") 1'07"	(8'22" – 9'44") 1'22"	-10" +5"
Összidő	9'37"	8'51"	9'44"	-46" +7"

BARTÓK: HEGEDŰVERSENY (1937-38) – 3. TÉTEL

ütemszámok, tempójelzések	Bartók által előírt részidő- számadatok	<u>Székely Zoltán</u> 1939.03.23. részidő- eredmények	<u>Szervánszky Péter</u> 1944.01.05. részidő- eredmények	Különbségek (Székely) (Szervánszky)
1 – 28. ütem Allegro molto	23"	(3' – 27") 24"	hiányos	+1" ?
29 – 86. ütem Risoluto – Un poco meno mosso	52"	(27' – 1'18") 51"	(7' – 44") 37" (45.ütemtől)	-1" ?
87 – 125. ütem Un poco sostenuto – Slentando – Meno mosso	36"	(1'18" – 1'53") 35"	(44" – 1'18") 34"	-1" -2"
126 – 164. ütem Quasi lento – Ancora più lento	52"	(1'53" – 2'48") 55"	(1'18" – 2'35") 1'17"	+3" +25"
165 – 218. ütem Risoluto	49"	(2'48" – 3'33") 45"	(2'35" – 3'20") 45"	-4" -4"
219 – 259. ütem Più mosso	30"	(3'33" – 4'05") 32"	(3'20" – 3'49") 29"	+2" -1"
260 – 296. ütem Meno mosso – Rubato – tempo – Rubato – Sempre più lento – Assai lento	43"	(4'05" – 4'49") 44"	(3'49" – 4'43") 54"	+1" +11"
297 – 348. ütem Mosso, agitato – Molto tranquillo – Lento – Tempo I.	48"	(4'49" – 5'42") 53"	(4'43" – 5'34") 51"	+5" +3"

ütemszámok, tempójelzések	Bartók által előírt részidő- számadatok	<u>Székely Zoltán</u> 1939.03.23. részidő- eredmények	<u>Szervánszky Péter</u> 1944.01.05. részidő- eredmények	Különbségek (Székely) (Szervánszky)
349 – 399. ütem a tempo – Risoluto	41''	(5'42'' – 6'21'') 39''	(5'34'' – 6'17'') 43''	-2'' +2''
400 – 449. ütem Tempo I. – Tranquillo – Più lento	1'	(6'21'' – 7'18'') 57''	(6'17'' – 7'12'') 55''	-3'' -5''
450 – 519. ütem Assai lento – Mosso – Tempo I. – Mosso – Tempo I. – Mosso – Rubato – Largamente	1'15''	(7'18'' – 8'33'') 1'15''	(7'12'' – 8'21'') 1'09''	0 -6''
520 – 554. ütem Mosso	30''	(8'33'' – 9'07'') 34''	(8'21'' – 8'56'') 37''	+4'' +7''
555 – 588. ütem Tempo I. – Risoluto	30''	(9'07'' – 9'33'') 26''	(8'56'' – 9'22'') 26''	-4'' -4''
589 – 620. ütem 1. befejezés	35''	(9'33'' – 10'10'') 37''	(9'22'' – 9'56'') 34''	+2'' +4''
589 – 614. ütem 2. befejezés	30''			
Összidő				
1. befejezéssel	(ca. 9'46'') ca. 10'04''	10'07''		+3''
2. befejezéssel	(ca. 9'40'') ca. 9'58''		(45.ütemtől) 9'56''	

Bartók: I. rapszódia Szigeti József és Zathureczky Ede előadásában

A két élő felvétel összehasonlító elemzése

Bartók hegedűre és zongorára írott művei közül a II. szonáta mellett az I. rapszódia szerepelt leggyakrabban koncertjein. Az I. rapszódíát Zathureczky Edével és Szigeti Józseffel játszotta el legtöbbször, mindkettejükkel hétszer – Szigeti esetében hatszor Amerikában. A két felvétel, amelyet összehasonlítok, nagyjából egy időben készült, mindössze öt hónapos eltéréssel. A két rögzített koncert között Bartók még kétszer előadta a művet Zathureczkyvel, ami azt jelenti, hogy a darab folyamatosan koncertkész állapotban volt és az eljátszások során Bartók készülhetett a Szigeti segítségével 1940 tavaszán létrejött amerikai turnéra is.

Az 1939. november 4-i kassai koncerten Zathureczky ötödször játszotta az I. rapszódíát, utoljára 1936 májusában volt műsorukon.¹ A koncertre eredetileg a II. rapszódia volt meghirdetve² – amelyet a kassai előadás előtti tavasszal hatszor eljátszottak Olaszországban és Magyarországon – de végül a műsor az I. rapszódíára módosult. Bartók egyik levelében arról ír, hogy 1939 novemberében a háború kitörése miatt lemondta amerikai útját.³ Decemberben, Szigeti hatására mégis megváltoztatta döntését és vállalta a koncertkörutát.⁴ November elején – a turné lemondása előtt – még készülhetett Amerikába. Lehet, hogy a kassai koncerten már elkezdte bejátszani az I. rapszódíát Zathureczkyvel, annak ellenére, hogy a II. rapszódia volt hirdetve.

A másik élő felvétel az I. rapszódíából éppen ennek a turnénak a keretén belül készült. Szigeti hatása Bartókra, hogy mégis utazzon Amerikába felmérhetetlen értékű dokumentumot rejtegetett az utókornak. Az 1940. április 13-i washingtoni Library of Congress termében adott koncert teljes műsora rögzítésre került, amelyen megszólalt többek között a II. hegedű-zongora szonáta és az I. rapszódia is. Ez volt Bartók és Szigeti utolsó szonátaestje. Ekkor játszották a rapszódíát – csaknem 10 év után – másodszor. Tehát amíg Zathureczky felvételét több közös előadás előzte meg,

¹ ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája*. (Budapest: Helikon Kiadó, 2006). 377.

² Demény János: „Bartók Béla pályája delelőjén. Teremtő évek – világhódító alkotások (1927-1940).” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Bartók Béla emlékére*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok X*]. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962). 189-727. 718.

³ 1940. január 17-i levél Dorothy Parrish-nek Huntingdonba. Demény János (szerk.): *Bartók Béla levelei*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1976). 644.

⁴ I.h.

addig Szigeti felvétele a Bartókkal közös, az I. rapszódiaival való előadói munkának korai szakaszát rögzíti. Szigeti és Zathureczky mindketten a második befejezést játsszák a felvételeken. Székely visszaemlékezései szerint 1938 novemberében – Bartók kérésére – az amszterdami Concertgebouwban a második befejezéssel adták elő a darabot.⁵ Szigeti mindvégig ezt a verziót preferálta.⁶

A két felvétel részidejeit és összidejét megvizsgálva látható, hogy Zathureczky előadása mindegyik részletben hosszabb, amely több, mint másfél perces különbséget eredményez a darab végéig. Az I. rapszódia két, teljesen különböző értelmezésben szólal meg, ami azt bizonyítja, hogy Bartók nem akarta befolyásolni kamarapartnerei elképzeléseit. Alkalmazkodott egyéniségükhöz és hagyta őket, segítette őket kibontakozni a darabban. A washingtoni koncertet hallgatva kirajzolódik, Bartók arra vágyott, hogy saját műveit is ugyanúgy játssza, mint más szerzőkét. Nem akarta befolyásolni Szigetit abban, hogyan adja elő darabja egyes részeit, mint ahogy Debussy, vagy Beethoven sem tudja befolyásolni a mű előadását, csak a kottán keresztül.⁷

Zathureczky és Szigeti már zeneakadémiai éveikben megtapasztalhatták Hubay Jenőtől azt a hozzáállást, amit Bartók közvetít e felvételekről: sohasem akarta semmilyen eszközzel befolyásolni az egyéniségüket. A Hubay-tanítványok közötti különbséget a hegedűsök személyisége határozta meg, amely hosszú távon erre a két Bartók-rapszódia előadásra is hatással volt.

Összehasonlítok néhány fontosabb részletet a két előadásban, hogy bemutassam, Szigeti és Zathureczky hogyan valósítja meg azt, amit Bartók lejegyzett a kottában.⁸

- a Prima parte Moderato tempóját Bartók mindkét felvételen a megadott 108-as metronomszám helyett ca. 100-as metronomszámmal kezdi, amely Szigeti belépésénél szinte azonnal kicsit felgyorsul és a Bartók által megadott 108-as metronomszámmal folytatódik. Szigeti nagyjából tartja is ezt a tempót, amelyhez a

⁵ Claude Kenneson: *Székely and Bartók. A Story of a Friendship.* (Portland: Amadeus Press, 1994). 115.

⁶ Denijs Dille (szerk.): „Briefe 1-175.” In: =U.ő (szerk.): *Documenta Bartókiana Heft 3.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1968). 21-263. 143.

⁷ A koncerten a Bartók-művek mellett Debussy g-moll szonátája és Beethoven: *Kreutzer*-szonátája is megszólalt. ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája*, i.m., 432-433.

⁸ Elemzésem az Universal Edition kiadása alapján nyomon követhető. Bartók Béla: *Rhapsody No. I. for violin & piano.* Wien: Universal Edition, ©1929.

kissé könnyedebb játékmód is hozzásegíti: szinte az összes egymás melletti két tizenhatodot rövidebb hangon, *portato* játssza, amelyre Bartók semmilyen jelet nem írt. Zathureczky hosszabban játssza ezeket a hangokat, viszont Szigetivel ellentétben meglehetősen *rubato* adja elő szinte az egész Prima parte-t. A melléktémaig – ami a kottában az 5-ös számmal jelzett rész – 80 és 104 metronomszám között ingadozva játszik, a 27. ütemben ca. 80-as tempóra lassul, amelyet Bartók a 30. ütemben próbál élénkíteni.

- az 1-37. ütemben a zongorában megszólaló három hangból álló előkéket Bartók cimbalom-effektként játssza – amelyet zenekari átíratában erre a hangszerre írt – ami jól hallatszik az 1940-es washingtoni koncertfelvételen. A 31. és 33. ütem felütéseként megjelenik a hegedűszólamban is. Technikai okokból a cimbalom-effekt megvalósítása rendkívül komplikált hegedűn, mert a 33. ütemben a négy húron való gyors játszhatóságot akadályozza az ujj ismétlése, esetleg a fekvésváltás. A felvételeken érthető módon egyik hegedűsnél sem hallatszódik világosan.⁹

- Szigeti a 16. ütem második és a 94. ütem negyedik nyolcadán a két tizenhatod helyett nyújtott ritmust játszik. A 25. ütem második negyedén két harmincketted-nyolcad-két harmincketted ritmust játszik a kiadott szólamban található három tizenhatod-két harmincketted helyett.

- a melléktéma mindkét előadásban az előző témánál arányaiban gyorsabban indul – Szigetinél 116, Zathureczkynél 108 – amely utóbbi esetében folyamatosan lassul. A 7-es ziffernél a *piú dolce* mindkét felvételnél néhány metronomszámmal lassabban indul, ami Zathureczkynél ugyancsak tovább lassul. Zathureczky felvételén a 10-es ziffer előtti ütemben Bartók egy gyorsabb tempót próbál adni, amely hosszabb távon sikertelenné válik. Szigeti és Zathureczky egyaránt rendkívül éneklően játssza ezt a részt, amelyhez Bartók mindig kihozza a zongorában fellelhető témafejeket.

⁹ Székely Zoltán és Isobel Moore Bartók: I. rapszódia felvételén is ugyanez a helyzet. Bartók Béla: *Bartók. Zoltán Székely violin.* (Budapest: Hungaroton, 2001. HCD 32061).

- a 45. és 54. ütemben Szigeti és Zathureczky hosszan játsszák a *staccato* hangjegyeket, ami így az éneklő előadás részévé válik.

- Bartók a 9-es ziffertől mindkét felvételen különösen kihozza szólamát, felveszi irányító szerepét – amely kevés helyen érzékelhető az előadásban – és ettől a ponttól a visszatérésig kísérő szólamként van jelen a hegedű.

- a 12-es ziffernél a főtéma visszatérését mindketten gyorsabban játsszák, mint ahogyan az elején elkezdték. Szigeti 112-es metronomszámú tempója jól aránylik az előző részhez. Zathureczky telibe találja a Bartók által előírt 108-as tempót, viszont a sok rubato miatt nehezen érzékelhetőek az arányok az előző részhez képest. A 13-as ziffertől mindketten fogottabb tempót vesznek, amely Szigetinél jelentős – 16 metronomszámmal lassabb – tempóváltozásban nyilvánul meg. Zathureczky szélsőséges tempóinak alsó határát a 14-es ziffernél éri el, ahol a megadott tempó értékétől majdnem 40 metronomszámmal tér el.

- a 78. ütemben a második negyeden lévő két összekötött tizenhatodot Szigeti hallhatóan külön játssza. A 85. ütem második nyolcadán és a 86. ütem negyedik nyolcadán lévő nyújtott ritmusokat két tizenhatodnak játssza, így háromszor is ugyanaz a ritmusképlet szólal meg a 85., 86. és 89. ütemekben.

- a *Seconda parte* zongora bevezetőjét Bartók a két felvételen más tempóban kezdi el – Szigetinél 104, Zathureczkynél 92 metronomszámmal, amely után a belépésnél Szigeti pontosan a megadott 92-es, Zathureczky viszont ca. 88-84-es metronomszámmal folytatja. A 3-as ziffertől ismét mindketten gyorsabb tempót vesznek – Szigeti kisebb mértékben.

- a 13. és 15. ütemekben Szigeti egy harmadik változatot játszik a két ajánlott verziótól eltérően.

- a 18. ütem harmadik negyedén a „h” alatt lévő „aisz” hangot Szigeti „a”-nak játssza, amely teljesen indokolatlan, mivel a kottában nincsen feloldva a kereszt az „a” előtt. Feltehetően a próbán is így játszotta, tehát ha ez így maradt a koncerten is, vélhetően Bartókot nem zavarta. Az egyetlen magyarázatot Szigeti saját maga

használt hegedűszólamában¹⁰ találtam meg, mégpedig egy bekarikázott 4-est és egy 0-t, ami azt jelenti, hogy negyedik és üres húrral játszandó, ami kizárja az „aisz” bejátszásának lehetőségét. A teljes szólamanyagban ez az egy bejegyzés található. Már csak egy kérdés van: Szigeti miért nem ezzel az ujjrenddel játssza a felvételen azt a két hangot? Az üres „a” kicsengése nem hallatszik ennél a nagy szekundnál. Lehetséges, hogy ez egy félreértést elkerülő ujjrend bejegyzés, mivel, ha 1-et ír a 0 helyett, akkor az az „aisz”-t is jelenthette volna, tehát az „a” nem véletlen félrejátszás. Zathureczky az adott helyen a kottában szereplő kis szekundot játssza.

- a 6-os ziffer utáni fokozás mindig több próbát igénylő része a tételnek. Itt két különböző előadásbeli elképzeléssel találkozunk: Szigetinél az összes *a tempo* indulás valóban egy hirtelen váltással kezdődik, amely a *poco accelerando* részeknél felgyorsul, majd a *poco rallentando* utasításoknál lelassul. Zathureczky már az első *a tempo* jelzéssel ellátott ütemet is *rubatóval*, ingadozva kezdi, amely a harmadik és negyedik indulásnál már kisebb mértékben van jelen.

- a 28-29. ütemben a díszítést Szigeti dús trillával látja el, Zathureczkynél valóban *mordent* hallatszik.

- a 33., 40., 43. ütemekben Szigeti a 32. ütem első negyedén látható kötések – két tizenhatod kötve, utána két tizenhatod *staccato* kötés alatt – játssza a kiadott verziótól eltérően, amellyel a 40. és 43. ütemben az üveghangok könnyebben megszólaltathatóbbak.

- a 10-es ziffernél induló új anyag tempóját Zathureczky pontosan eltalálja, majd az üveghangokkal díszített részt gyorsabb tempóban játssza. Szigeti azonos tempóban interpretálja a két részt.

- Szigeti a 14-es ziffert gyorsabb tempóban játssza, mint amit Bartók előírt. A 16-os ziffernél ugyan arányaiban lassabb tempót vesz, viszont azután nem történik tempóváltás, így a 18-as zifferre pontosan az előírt 168-as metronomszámmal érkezik.

¹⁰ A kotta a Régi Zeneakadémia Zenetörténeti Kutatókönyvtárában található Szigeti-hagyaték része.

- Székely az 1970-es években megkérdezte a már utolsó éveiben járó Szigetit svájci otthonában, hogy a 16-os zifferben található akkordokat hogyan játszotta. „Ahogy írva van, természetesen” – válaszolta Szigeti. Székely szerint Szigeti az 1940-es Library of Congress felvételén nem úgy játssza, ahogyan eredetileg írva van. Tömör akkordokként törés nélkül játszhatatlan az a verzió és szerinte Szigeti – mint ahogyan ő is – a lehetséges ossia verziót játszotta.¹¹ Meghallgatva a felvételt megbizonyosodtam arról, hogy Szigeti egyik verziót sem játssza. Szigeti alapvetően az ossia-t játssza, de felvételén a 80. ütem utolsó két negyedén hiányzik a „c” az akkordból, tehát az eredeti verzió felső két hangját játszotta el a 80. ütemben. A 81. ütem harmadik és negyedik negyedén „fisz” helyett „f”-et játszik.

- a 20-as ziffernél Bartók mind a két felvételen 144-es metronomszámmal indít. Szigeti felvételén két ütemmel később hirtelen felgyorsít és beállítja a pontosan előírt 168-as metronomszámot. Zathureczky felvételén előbb 152, majd 160-as tempóra gyorsít fel. Bartók figyelembe veszi Zathureczky szándékát, nem gyorsít tovább és nem erőlteti rá saját tempóját.

- Szigeti és Zathureczky is a második befejezést játssza, amely már a kezdetektől népszerűbb. A befejezésben a 24-es ziffer utáni harmadik ütemben visszatérő téma mindkét felvételen lassabban, ca. 72-es metronomszámmal indul. Bartók a 25-ös ziffernél – majd két ütemmel később – ahol a hegedű „e” hangokat játszik megindul, gyorsabban játszik, pontosan az általa előírt 84-es metronomszámmal, majd újra hagyja mindkét hegedűt lassabban játszani. Ez is példája annak a rendkívüli alázatnak, amellyel Bartók az előadóművész és a kotta iránti hűségét is bizonyítja.

- a 27-es ziffertől Zathureczky tempói 112 és 138 metronomszámok között ingadoznak, itt Szigeti tempói kevésbé változékonyak. Bartók bejátszik egy plusz E-dúr akkordot a műve végén Zathureczky felvételén, amelyet öt hónappal később nem játszik Szigeti felvételén.

¹¹ Kenneson, *Székely and Bartók*, i.m., 114.

Szigetinek a Bartók: I. rapszódia első verziójából álló kottája – amelyet először, 1929-ben kapott a zeneszerzőtől¹² – tartalmazza a darab korai változatának artikulációit, Szigeti újjrend bejegyzéseivel. A kotta tanulmányozása alapján arra következtettek, hogy a Szigeti felvételén hallható néhány pontatlanság háttérben valószínűleg ez a korai időszakból származó kézirat áll. Szigeti a kiadott kottától esetenként pontosan úgy tér el, mint ahogyan a kéziratban van. Ebből tanulhatta meg a darabot, és valószínűleg rögzült néhány bejegyzés belőle. A művet 1930 után csak több mint 10 év múlva adta elő Bartókkal – a második befejezéssel – a szóban forgó washingtoni koncerten. Ez a kézirat adhatta Szigeti előadásának alapját.

Zathureczky tulajdonképpen szinte minden bejegyzést figyelembe vett előadása közben, pontosan játssza a darabot az egyéniségéből fakadó meleg, kifejező hangon és *rubatokkal*.

¹² Az általam a Bartók Archívumban megtekintett kézirat másolatok jegyzékszámai: PB 61VPFC1, PB 61VFC1.

SZIGETI JÓZSEF ÉS ZATHURECZKY EDE
BARTÓK: I. RAPSZÓDIA FELVÉTELÉNEK
ÖSSZEHASONLÍTÁSA

ütemszámok, metronomszámok	Szigeti József Bartók Béla 1940.04.13. Washington részeredmények	Zathureczky Ede Bartók Béla 1939.11.04. Kassa részeredmények	különbségek
Prima parte	Prima parte	Prima parte	Prima parte
1 – 37. ütem Moderato ♩ = 108	(0'05" – 1'34") 1'29"	(1'28" – 3'12") 1'44"	15"
38 – 75. ütem a tempo ♩ = 112	(1'34" – 3'04") 1'30"	(3'12" – 5'05") 1'53"	23"
76 – 104. ütem a tempo ♩ = 108	(3'04" – 4'17") 1'13"	(5'05" – 6'30") 1'25"	12"
Seconda parte	Seconda parte	Seconda parte	Seconda parte
1 – 27. ütem Allegretto moderato ♩ = 92	(4'19" – 5'26") 1'07"	(6'34" – 7'48") 1'14"	7"
28 – 48. ütem a tempo ♩ = 84-90	(5'26" – 6'19") 53"	(7'48" – 8'54") 1'06"	13"

ütemszámok, metronomszámok	Szigeti József Bartók Béla 1940.04.13. Washington részeredmények	Zathureczky Ede Bartók Béla 1939.11.04. Kassa részeredmények	különbségek
49 – 70. ütem Pesante ♩ = 120	(6'19" – 6'54") 35"	(8'54" – 9'33") 39"	4"
71 – 114. ütem Allegro molto ♩ = 160 Molto sostenuto – a tempo ♩ = 168	(6'54" – 7'56") 1'02"	(9'33" – 10'45") 1'12"	10"
2. ending	2. ending	2. ending	2. ending
115 – 130. ütem (118.) Molto moderato ♩ = 84	(7'56" – 8'40") 44"	(10'45" – 11'35") 50"	6"
131 – 151. ütem Allegro ♩ = 132	(8'40" – 9'10") 30"	(11'35" – 12'07") 32"	2"
Összidő	9'05"	10'39"	1'34"

Bibliográfia

- ifj. Bartók Béla (szerk.): *Bartók Béla családi levelei*. Budapest: Zeneműkiadó, 1981.
- : *Bartók Béla műhelyében*. Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó, 1982.
- ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája*. Budapest: Helikon Kiadó, 2006.
- Bónis Ferenc (szerk.): *Így láttuk Bartókot. Harminchat emlékezés*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1981).
- Bónis Ferenc: *Élet-képek: Bartók Béla*. Budapest: Balassi Kiadó, 2006.
- Breuer János: „Román népi táncok. Egy Bartók-mű két lappangó átírata.” In: Berlász Melinda–Domokos Mária (szerk.): *Zenatudományi dolgozatok 1982*. Budapest: MTA Zenatudományi Intézete, 1982. 155-158.
- Demény János: „Bartók Béla tanulóévei és romantikus korszaka.” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Erkel Ferenc és Bartók Béla emlékére*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok II*]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954. 323-488.
- : „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. Találkozás a népzenevel (1906-1914).” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Liszt Ferenc és Bartók Béla emlékére*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok III*]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955. 286-459.
- : „Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. II. rész. (1914-1926).” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Bartók Béla megjelenése az európai zeneéletben (1914-1926). Liszt Ferenc hagyatéka*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok VII*]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959. 5-425.
- : „Bartók Béla pályája delelőjén. Teremtő évek – világhódító alkotások (1927-1940).” In: Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.): *Bartók Béla emlékére*. [=U.ők (szerk.): *Zenatudományi tanulmányok X*]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962. 189-727.
- : *Bartók Béla a zongoraművész*. Várnai Péter (szerk.): Nagy magyar előadóművészek. V. Budapest: Zeneműkiadó, 1973².
- Demény János (szerk.): *Bartók Béla levelei*. Budapest: Zeneműkiadó, 1976.
- Dille, Denijs (szerk.): „Photographien und Faksimiles.” In: = U.ő (szerk.): *Documenta Bartókiana Heft 2*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 147-164.
- : „Briefe 1-175.” In: = U.ő (szerk.): *Documenta Bartókiana Heft 3*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1968. 21-263.
- Feiks Jenő: „Bartók és Szigeti próbálnak.” *Pesti Napló* 78/83 (1927. április): 12.
- Fuchss, Werner: *Bartók Béla Svájcban. Dokumentumgyűjtemény*. Ford.: Ormay Imre. Budapest: Zeneműkiadó, 1975.

- Gábor Ágnes–Szirányi Gábor (szerk.): *Nagy tanárok, híres tanítványok. A 125 éves Zeneakadémia*. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2000.
- Gillies, Malcolm: *Bartók in Britain. A Guided Tour*. Oxford: Clarendon Press, 1989.
- Gombocz Adrienne–Somfai László (szerk.): „Bartóks Briefe an Calvocoressi (1914-1930).” *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 24/1 (1982): 199-231.
- Gombocz Adrienne–Vikárius László (szerk.): „Twenty-Five Bartók Letters to the Arányi Sisters, Wilhelmine Creel and Other Correspondents. Recently Acquired Autograph Letters in the Bartók Archives.” *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1/2 (2002): 151-204.
- Halmy Ferenc–Zipernovszky Mária: *Hubay Jenő. Gertler Endre előszavával*. Budapest: Zeneműkiadó, 1976.
- Homolya István: *Zathureczky Ede. Kovács Dénes előszavával*. Várnai Péter (szerk.): *Nagy magyar előadóművészek. XII*. Budapest: Zeneműkiadó, 1972.
- Hubay Cebrián Andor: *Apám, Hubay Jenő. Egy nagy művész életregénye – történelmi háttérrel*. Szeged: Ariadne, 1992.
- Jemnitz Sándor: „Bartók Béla és Szigeti József szonátaestje.” *Népszava* LXIII/241 (1935. október): 10.
- : „Bartók Béla hegedűversenyműve.” *Népszava* 71/221 (1943. szeptember): 10.
- : „Bartók Béla hegedűversenyműve után tízperces tapsvihar Kolozsvárott.” *Népszava* 71/221 (1943. szeptember): 6.
- : „Bartók–Mozart est.” *Népszava* 72/5 (1944. január): 6.
- : „Bartók, Menuhin, Doráti.” *Népszava* 74/201 (1946. szeptember): 2.
- Kárpáti János: *Bartók vonósnégyesei*. Budapest: Zeneműkiadó, 1967.
- : „Bartók Béla: III. vonósnégyes.” In: Kroó György (szerk.): *A hét zeneműve 1978/1*. Budapest: Zeneműkiadó, 1977. 112-128.
- : „String Quartet No. 3” In: *The Six String Quartets*. Budapest: Hungaroton, 2009. HSACD 32513-14.
- Kenneson, Claude: *Székely and Bartók. A Story of a Friendship*. Portland: Amadeus Press, 1994.
- Kun Imre: *30 év művészek között. Egy hangversenyrendező naplója*. Budapest: Zeneműkiadó, 1965².
- Kun Imre–Szegedi Ernő: *Faragó György*. Várnai Péter (szerk.): *Nagy magyar előadóművészek. XI*. Budapest: Zeneműkiadó, 1970.
- Kresz Géza: „Hubay Jenő és a Vieuxtemps-iskola.” In: Ráth-Véghné Zipernovszky Mária (szerk.): *Hubay Jenő hegedűtanítási módszere*. Budapest: Dr. Vajna és Bokor, 1942. 206-210.
- Kroó György: „Bartók Béla megvalósulatlan kompozíciós tervei.” *Magyar Zene* X/3-4 (1970. június): 255-256.
- (L.): „Bartók hegedűversenye Menuhin előadásában.” *Szabad Nép* IV/202 (1946. szeptember): 10.

- Lányi Viktor: „Bartók Béla új remekművét mutatta be a kolozsvári filharmónia.” *Pesti Hírlap* LXV/214 (1943. szeptember): 5.
- László Ferenc: „Bukarest, 1924. október 20. Bartók Béla szerzői estje.” In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1995-1996*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1997. 235-242.
- Löwenberg Dániel: *Végh Sándor*. Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2012.
- Magidoff, Robert: *Yehudi Menuhin*. New York: Doubleday & Company, 1955.
- Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos Magyar Királyi Zene-akadémia Évkönyve. 1902/1903*. Budapest: Athenaeum, 1903.
- A. Nemes Zsuzsanna: „Bartók és Hubay kapcsolatának dokumentumai.” In: Bónis Ferenc (szerk.): *Mosonyi Mihály és Bartók Béla emlékére*. [=U.ő (szerk.): *Magyar Zenetörténeti tanulmányok III*]. Budapest: Zeneműkiadó, 1973. 237-244.
- N.N.: „C. n.” *Az Est* XXI/5 (1930. január): 13.
- N.N.: „Új Bartók-mű a következő hangversenyében.” *Népszava* 70/180 (1942. augusztus): 7.
- Siklós Albert: „A Hubay-mesteriskola.” In: Ráth-Véghné Zipernovszky Mária (szerk.): *Hubay Jenő hegedűtanítási módszere*. Budapest: Dr. Vajna és Bokor, 1942. 220-240.
- Somfai László: „Bartók Béla: 2. hegedű-zongora szonáta.” In: Kroó György (szerk.): *A hét zeneműve 1977/4*. Budapest: Zeneműkiadó, 1977. 44-55.
- : *Tizennyolc Bartók-tanulmány*. Budapest: Zeneműkiadó, 1981.
- : „Bartók-vázlatok (II). Témafeljegyzések az 1. hegedű-zongoraszonátához.” In: Berlász Melinda–Domokos Mária (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1985*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1985. 21-36.
- Somfai László (közr.): *Bartók Béla fekete zsebkönyve. Vázlatok 1907-1922*. Budapest, Editio Musica, 1987.
- Somfai László: *Bartók Béla kompozíciós módszere*. Budapest: Akkord, 2000.
- Sonkoly István: „Hubay Jenő mesteriskolája.” *A zene* VIII/10-11 (1927. Augusztus): 1-8.
- Surrans, Alain: *Bartók és Franciaország*. Ford.: Csatári Piroska–Kamocsay Ildikó, et al. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1993.
- Szigeti József: *Beszélő húrok*. Ford.: Stella Adorján. Budapest: Zeneműkiadó, 1965.
- Tallián Tibor: *Bartók fogadtatása Amerikában. 1940-45*. Budapest: Zeneműkiadó, 1988.
- Tóth Aladár: „Bartók hegedű-zongora-szonátája.” *Pesti Napló* 73/291 (1922. december): 5.
- : „Bartók második hangversenye.” *Pesti Napló* 74/48 (1923. március): 5-6.
- : „Székely Zoltán.” *Pesti Napló* 76/254 (1925. november): 11.
- : „Bartók Béla és Székely Zoltán szonátaestje.” *Pesti Napló* 76/268 (1925. november): 14.
- : „Kamarazene.” *Pesti Napló* 76/275 (1925. december): 12.

- : „Új Bartók-művek bemutató előadása. Bartók Béla szerzői estje Basilides Mária, Kerpely Jenő és a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes közreműködésével.” *Pesti Napló* 80/67 (1929. március): 12.
- : „Szigeti-koncert Bartók-bemutatóval.” *Pesti Napló* 80/268 (1929. november): 22.
- : „Bartók Béla és Székely Zoltán szonáta-estje.” *Pesti Napló* 80/271 (1929. november): 14.
- : „A Waldbauer-kvartett hangversenye” *Pesti Napló* 82/58 (1931. március): 13.
- : „Bartók-est.” *Pesti Napló* 85/2 (1934. január): 13.
- : „A Waldbauer–Kerpely vonósnégyes huszonöt éves jubileuma. Ünnepi hangverseny a Zeneakadémiában, Bartók Béla közreműködésével.” *Pesti Napló* 86/65 (1935. március): 10-11.
- Ország Tivadar: „A Hubay-iskola vonóvezetése.” In: Ráth-Véghné Zipernovszky Mária (szerk.): *Hubay Jenő hegedűtanítási módszere*. Budapest: Dr. Vajna és Bokor, 1942. 52-58.
- Ujfalussy József–Lampert Vera (szerk.): *Bartók breviárium. Levelek-írások-dokumentumok*. Budapest: Zeneműkiadó, 1974².
- Ujfalussy József: *Bartók Béla*. Budapest: Gondolat, 1976³.
- Vikárius László: „Hasonlóságok és kontrasztok – Bartók Ravel-hommage-a?” In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1995-1996*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1997. 243-274.
- Waldbauer Imre: „A magyar kamarazene.” In: Batizi László (szerk.): *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben*. Budapest: Merkantil-nyomda, 1944. 137-144.

Kották jegyzéke

- Bartók Béla: *Première Sonate pour violon et piano*. Wien: Universal Edition, ©1923.
 Bartók Béla: *Deuxième Sonate (en 2 mouvements) pour violon et piano*. Wien: Universal Edition, ©1923.
 Bartók Béla: *Ungarische Volksweisen für Violine und Klavier. Bearbeitet von Joseph Szigeti*. Wien: Universal Edition, ©1927.
 Bartók Béla: *Rhapsody No. I. for violin & piano*. Wien: Universal Edition, ©1929.
 Bartók Béla: *Rhapsody No. II. for violin & piano*. Wien: Universal Edition, ©1929.
 Bartók Béla: *44 duos. I. 2 violini*. Wien: Universal Edition, ©1933.
 Bartók Béla: *Violin Concerto No. 2. violin and piano reduction*. London: Boosey & Hawkes, ©1941.
 Bartók Béla: *Violin Concerto No. 2*. London: Boosey & Hawkes, ©1946.
 Bartók Béla: *Violin Concerto No. 1*. London: Boosey & Hawkes, ©1958.
 Kodály Zoltán: *Adagio*. Budapest: EMB, ©1950.
 Ravel, Maurice: *Tzigane. Rapsodie de concert pour violon et piano*. Paris: Éditions Durand, ©1924.

CD-k jegyzéke

- Bartók Béla: *Bartók Recordings from Private Collections. 2.* (Budapest: Hungaroton, 1995. HCD 12337).
 Bartók Béla: *Bartók at the Piano. CD 5.* (Budapest: Hungaroton, 1991. HCD 12330).
 Bartók Béla: Zoltán Székely, Willem Mengelberg. *Bartók Violin Concerto No. 2. Royal Concertgebouw Orchestra Amsterdam*. (Amsterdam: Philips, 1989. 426 104-2 [PLC]).
 Bartók Béla: *Bartók. Zoltán Székely violin*. (Budapest: Hungaroton, 2001. HCD 32061).

Faksimilék jegyzéke

A Bartók Archívum gyűjteménye és katalógusa alapján.

BB 48a

Hegedűverseny, op. poszt. (1.) (1907–1908)

- A hegedűszólam másolatai Bartók, Bartók édesanyjának és egy anonim másolónak kézírásában: két teljes példány, az egyik széttagolva, és töredékek (BBA 4131c–f; PB 15VFC1; Paul Sacher Stiftung Basel).

BB 94

1. rapszódia (a) hegedűre és zongorára (1928)

- Autográf másolat (2. befejezés; *Cadenza breve* a 15. oldalon; 12-nél a később kihagyott Allegretto scherzando szakasz) (az eredeti példány lappang; fotokópia a Szigeti J. birtokában volt kéziratról: PB 61VPFC1).
- Autográf hegedűszólam (PB 61VFC1).

BB 109

BARTÓK–ORSZÁGH, Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1934)

(BB 53 alapján)

- Ország T. „Népdalok Bartók »Gyermekeknek« című gyűjteményéből”, 11 darabból álló átírat (1931), tisztázata, Bartók javításra vonatkozó jegyzeteivel (PB 22TVPFC2).
- Bartók fogalmazványa, 9 darab (PB 22TVPS1).
- A R 1699 elsőkiadás (1934) javított példánya (PB 22TVPFC1).
- Amerikában készült hegedűszólam, másoló ill. Bartók írása (PB 22TVFC1).

BB 102a

BARTÓK–GERTLER, Szonatina hegedűre és zongorára (c1930) (BB 69 átdolgozása)

- Fogalmazvány, Gertler E. átíratának másolata Bartók revíziójával (és a hangszerelést előkészítő jegyzetekkel, vö. BB 102b) (PB 36TVPS1).

BB 117

Hegedűverseny (2.) (1937–1938)

- A hegedűszólam I. tétel, 83 ü. autográf másolata próbaelőadásra, *Tempo di verbunkos* felirattal (BBA BH46/14).
- A hegedű–zongora forma autográf lichtpaus tisztázata, változtatásokkal (PB 76TVPFC1).
- Fogalmazvány, hegedű–zongora particella forma, vázlatokkal (a III. tételben előkészítő jegyzetek a hangszereléshez) (PB 76VPS1).
- A heg.–zg. forma javított lichtpaus másolatai: (1) Bartók munkakópiája, az I–II. tételben jelentős átdolgozás, szerkesztés, valamint előkészítő jegyzetek a hangszereléshez, a III. tétel két eltérő, kevésbé javított példányban (a 21. oldalon témavázlat a Kontrasztok BB 116 III. tételéhez) (BBA 4091a–c).
- A hegedű–zongorakivonat B&H 8296 elsőkiadásának (1941) metszőpéldánya, Bartók javításaival, E. Stein változtatásaival és szerkesztésében (PV 76TVPFC3).
- A partitúra autográf lichtpaus tisztázata (PB 76FSID1).